

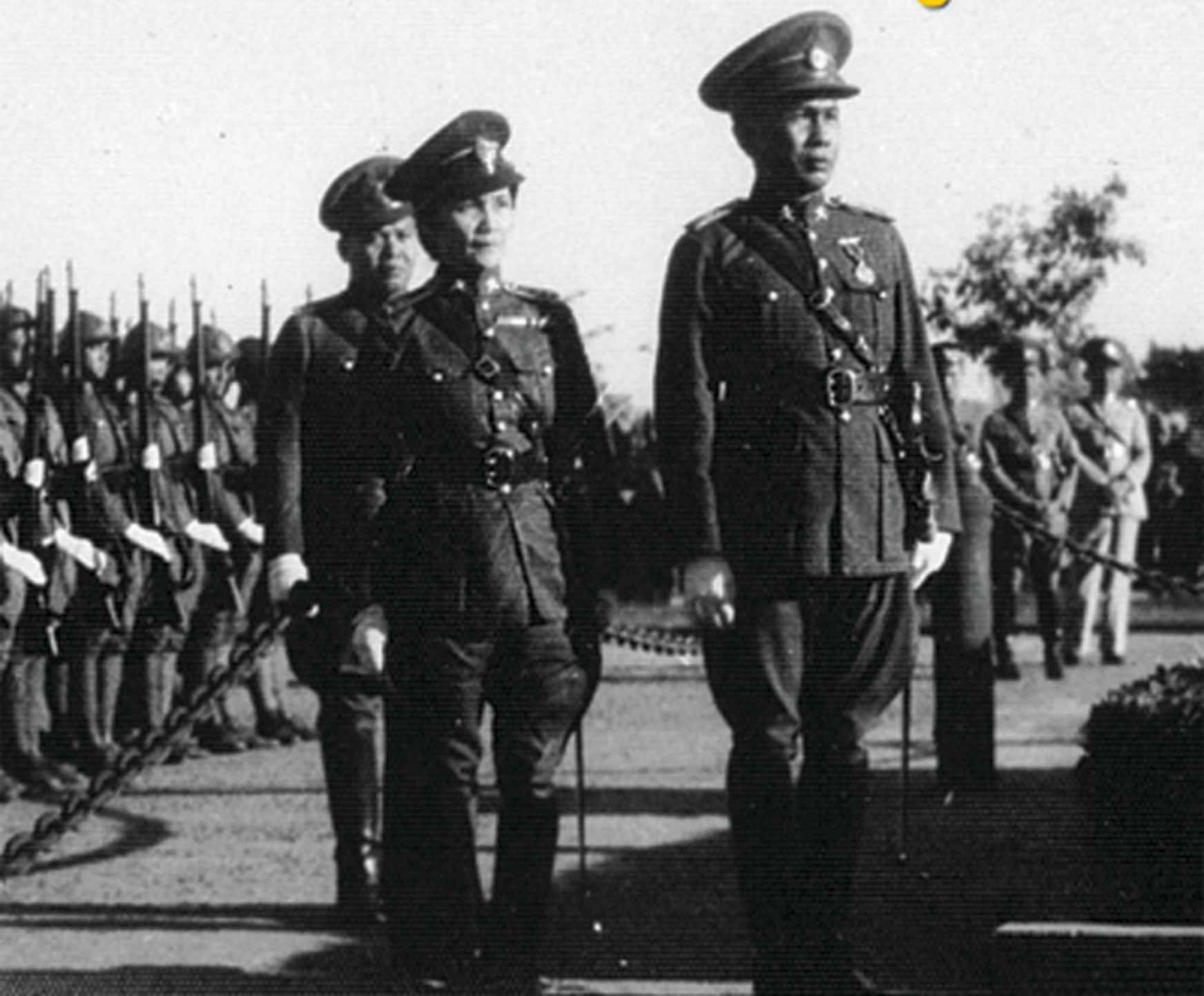
จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19

(มิถุนายน 2558 - พฤษภาคม 2559)

Thammasat Archives Bulletin, Volume 19

(June 2015 - May 2016)

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาศึกเอเซียบูรพา

แจ้งให้ไทยทราบ

กองทัพญี่ปุ่นจำเป็นต้องรุกรบไทยนั้นก็เพราะไทยได้แสดง
ตนเป็นบ้จจามิตรและไทยได้ร่วมกับอังกฤษซึ่งไม่มีกำลังอันแท้จริง
จึงต้องได้รับความเสียหายและพรอยให้ราษฎรได้รับความรำบกกยากเข็ญ
ไปด้วย ทั้งนี้ที่ไทยไม่ได้ร่วมกำลังป้องกันประเทศกับอังกฤษและ
ยอมยกฐานทัพให้แก่ญี่ปุ่นโดยสุภพอย่างเห็นอกเห็นใจกันแล้ว
สงครามระหว่างเราทั้งสองก็คงไม่ได้เกิดขึ้นเป็นแน่

บัดนี้ สำหรับไทยที่จะมุ่งก้าวหน้ามีอยู่ทางเดียวเท่านั้น
คือทำลายสัญญาการร่วมมือป้องกันดินแดนกับอังกฤษเสียและเข้าร่วม
กำลังกับญี่ปุ่นรุกรบอังกฤษเพื่อสันติสุขและการสร้างระเบียบใหม่ใน
ทวีปเอเชีย

คณะรัฐบาลและประชาชนชาวไทยจงใส่ใจไว้ว่าศัตรู
ญี่ปุ่นนั้นมิใช่ไทย คืออังกฤษนั่นเอง

หน้าปกเป็นภาพพิธีการวางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์หลักสี่ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นช่วงที่สงครามมหาเอเชียบูรพากำลังดำเนินไปอย่างเข้มข้น ในภาพจะเห็นว่า มี จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เดินทางมาร่วมพิธี พร้อมภริยา คือ ท่านผู้หญิง ละเอียด พิบูลสงคราม ทั้งสองต่างแต่งกายในเครื่องแบบทหารบกเต็มยศ

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (รหัสภาพ NAT-P004151)

คณะผู้จัดทำ

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ศิลปกรรม

พิสูจน์อักษร

ที่ปรึกษา

ภุรี พ่วงศ์เจริญ

วาสิฎฐี ชัยพันธ์, สรพงษ์ ลัดสวน

เอกพันธ์ ครุมนต์ตรี

วรศักดิ์ จันทรภักดี

วารุณี โอสการมย์, ดาวเรือง แนวทอง

บทบรรณาธิการ

ย้อนกลับไปต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2557 ผมได้รับคำชวนให้มาช่วยเป็นบรรณาธิการสำหรับจุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19 (พ.ศ. 2558) ผมไม่ได้ตกปากรับคำในทันที แต่เก็บเอาคำชวนมานั่งขบคิด โดยส่วนตัว ผมเชื่อว่า จุลสารดังกล่าวควรต้องมีแก่น (Theme) ที่สามารถเชื่อมร้อยบทความแต่ละชิ้นเข้าด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ผมจึงคิดต่อไปว่า ปี พ.ศ. 2558 นั้นจะมีเหตุการณ์อะไรบ้างที่พออยู่ในความสนใจของผม (ประวัติศาสตร์ไทยช่วงรัชกาลที่ 7-8) ซึ่งก็เป็นเรื่องบังเอิญยิ่งที่ปีดังกล่าวจะถือเป็นวาระครบรอบ 70 ปีแห่งการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้น ผมจึงตกลงรับคำชวนด้วยความเต็มใจว่า จุลสารเล่มนี้จะช่วยรำลึกวาระสำคัญดังกล่าวในทางวิชาการได้อย่างไร

อันที่จริง ไม่นานก่อนมีโอกาสมานี้เป็นบรรณาธิการ ผมได้ใช้ชีวิตหลายปีอยู่ที่ประเทศอังกฤษ โดยสิ่งหนึ่งที่ผมค้นพบคือ ประเทศอังกฤษยังไม่เคย “หลุดพ้น” จากสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะแต่ละปีจะมีงานเขียนเกี่ยวกับสงครามดังกล่าวออกมานับไม่ถ้วน ทั้งโดยนักวิจัย “มืออาชีพ” และผู้ค้นคว้า “สมัครเล่น” สารคดีที่เกี่ยวข้องยังมีให้ได้รับชมทางโทรทัศน์แทบทุกสัปดาห์ ขณะทำงานรัฐพิธีสำคัญก็มักหนีไม่พ้นเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 ความทรงจำต่อสงครามจึงยังดูสดใหม่ ยังถูกหล่อเลี้ยงให้มีลมหายใจสืบต่อไป ในแง่หนึ่ง ทั้งหมดนี้ช่วยบ่มเพาะองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศอังกฤษช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ให้เพียงพออย่างน่าชื่นชม ทุกมิติของประวัติศาสตร์ ตั้งแต่เวทีการประชุมระหว่างชาติ ไปจนถึงจดหมายเหตุของทหารแนวหน้า ได้ถูกนำมาตีแผ่ศึกษาอย่างทะลุปรุโปร่ง

สำหรับประเทศไทยเอง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังดูมีค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะที่นอกเหนือจากประวัติศาสตร์การทหาร และประวัติศาสตร์การทูต หากจะอธิบายว่า นี่เป็นเพราะเราไม่ได้รับผลกระทบ หรือมีบทบาทเทียบเท่าประเทศอังกฤษ ก็คงฟังไม่ขึ้นนัก เพราะชัดเจนว่า เราต้องตกอยู่ใต้เปลวเพลิงแห่งสงคราม เป็นทั้งเหยื่อ เป็นทั้งตัวแสดง เป็นทั้งสมรภูมิ ขณะเดียวกัน ก็ยังพูดได้ว่า พัฒนาการของประเทศไทยทุกวันนี้ได้มีส่วนถูกหล่อหลอมมาจากภัยสงครามเมื่อ 70 ปีก่อน ดังนั้น เราจึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับนี้จะได้มีส่วนร่วมด้วยการหยิบยกประเด็นดังกล่าวมานำเสนอ

ตลอดการจัดทำจุลสารฉบับนี้ ผมได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจากผู้เขียนทุกท่าน โดยผมเองเชื่อว่า เนื้อหาของจุลสารนั้นมีความหลากหลายไม่น้อยคือครอบคลุมตั้งแต่เรื่องเสรีไทย และกองทัพเรือ ไปจนถึงเรื่องอาหารการกิน และความบันเทิง นอกจากนี้ ยังมีบทความสั้นที่ให้ข้อมูลเชิงเกร็ดความรู้ด้วย สุดท้ายผมขอขอบคุณ (อาจารย์) วาสิฎฐิ์ ชัยจันทร์, สรพงษ์ ลัดสวน, และมิตรสหายอีกบางท่านสำหรับความช่วยเหลืออันขาดไม่ได้เลยแม้แต่น้อย ตลอดจน คุณเอกพันธ์ क्रमนัตติ ที่ดูแลงานศิลปกรรมอย่างไรก็ดี คุณดาวเรือง แนวทอง ที่ไว้วางใจให้โอกาส และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่เอื้อเพื่อข้อมูลจำนวนมาก

ภุริ พูวงศ์เจริญ

สารบัญ

กาลเวลาแห่งสงคราม กัศสภา อุมะวิชนี	6
การกลับบ้านของ “เข็ม” คราพล ตรีรัตน์ทวี	10
ทหารเรือไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา ตอน ปฏิบัติการของ ทหารเรือในวันวิฤติ 7-8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 บุญพิสิฐ ศรีหงส์	14
“น้ำใจจริงของญี่ปุ่น” เลี้ยวหนึ่งจากปฏิบัติการจิตวิทยา ของญี่ปุ่นต่อประเทศไทย ภูริ พวงศ์เจริญ	26
เมื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง “พิมพ์มิตร” สุเมียวดี เมขสุด	32
“วาทกรรมใหม่” ว่าด้วยการต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทย: แนวคิด ความหมาย และการรักษาสันติภาพในประเทศไทย สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ	40
ปากท้องยามสงครามโลกครั้งที่ 2: การรณรงค์ “ทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์” กับจุดพลิกผันในนโยบายอาหารการกินของประเทศไทย ชาติชาย มุกสง	58

“ส่งลูกรักฝากเมียขวัญ ตัวฉันไปคุ้มไทย” การประกวดรูปเขียน กับการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 วรศักดิ์ จันทรภักดี	70
“หนังรัก” ขณะรบ: การฉายและการสร้างภาพยนตร์ของญี่ปุ่นในไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นิภาพร รัชตพัฒนากุล	76
“จำเริญ” เมื่อคราวระเบิดลง: ความบันเทิงเชิงกามารมณในกรุงเทพฯ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ และพีรสา แสงสว่าง	92
อ่านอดีต: แนะนำหนังสือว่าด้วยประเทศไทยยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาศิน นิมมานนรงค์	106
“ช่องเขาขาด” บทเรียน บาดแผล และความทรงจำ (อันแสนเจ็บปวด) ชุตินเดช เมธิชุตินกุล	108
เบื้องหลังของเบื้องหน้า	113
ราชครุฑในสายตาราชสีห์: เอกสารเรื่องไทยในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2 ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหราชอาณาจักร เพด็จ ชำเลิศสกุล	114
รายงานผลงานและกิจกรรม ปี 2557 หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	126

กาลเวลาแห่งสงคราม

ทักษิณ อุมะวิชนี

เหตุการณ์ไทย

16 ธันวาคม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม
ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

3 กันยายน

รัฐบาลไทย
ประกาศนโยบาย
วางตัวเป็นกลาง

24 มิถุนายน

เปลี่ยนชื่อ
ประเทศจาก
“สยาม” เป็น “ไทย”

พหุศักราช

2477

16 มีนาคม

อดอล์ฟ ฮิตเลอร์
(Adolf Hitler)
ละเมิดสนธิสัญญา
แวร์ซายด้วยการ
จัดเกณฑ์ทหาร
ทั่วเยอรมนี

2479

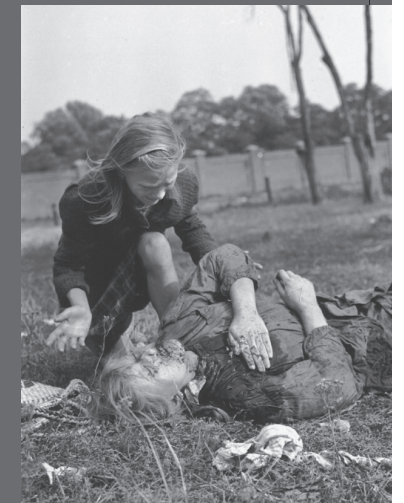
25 ตุลาคม

เยอรมนีประกาศตน
เป็นพันธมิตรกับอิตาลี
ซึ่งถูกปกครองโดย
เบนิโต มุสโสลินี
(Benito Mussolini)

2481

23 สิงหาคม

รัฐบาลนาซีเยอรมัน
และรัฐบาลโซเวียต
ทำสนธิสัญญา
ไม่รุกรานกัน

เหตุการณ์สากล

12 มีนาคม

เยอรมนีใช้กำลังผนวก
ออสเตรียเข้าเป็น
ส่วนหนึ่งของประเทศ

25 พฤศจิกายน

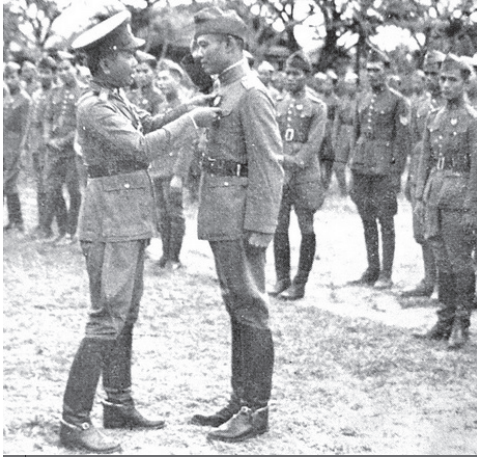
เยอรมนี กับญี่ปุ่นเข้าร่วม
เป็นพันธมิตรกันภายใต้
สนธิสัญญาต่อต้าน
คอมมิวนิสต์สากล

1 กันยายน

กองทัพนาซี
เยอรมันบุก
เข้ารุกรานโปแลนด์
แบบสายฟ้าแลบ

3 กันยายน

อังกฤษ และฝรั่งเศส
ประกาศสงคราม
กับเยอรมนี

28 พฤศจิกายน
ประเทศไทยกับฝรั่งเศส
เปิดฉากรบกันใน
กรณีพิพาทอินโดจีน

2483

21 ธันวาคม
รัฐบาลไทยร่วมลงนามใน
สนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น
ณ พระอุโบสถวัดพระแก้ว

8 ธันวาคม
กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกประเทศไทย
เกิดการปะทะกันรุนแรงติดตามมา

9 พฤษภาคม
กรณีพิพาทอินโดจีนยุติลง
โดยมีการลงนามในอนุสัญญาสันติภาพ
ณ กรุงโตเกียว

11 ธันวาคม
รัฐบาลไทยยอมให้ญี่ปุ่น
เดินทัพผ่าน

24 มิถุนายน
วางศิลาฤกษ์ของอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ
เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานสำหรับ
กรณีพิพาทอินโดจีน

2484

10 พฤษภาคม
วินสตัน เชอร์ชิล
(Winston Churchill)
รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

12 พฤษภาคม
ฝรั่งเศสยอมจำนนต่อกองทัพเยอรมัน
ทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้การยึดครอง

22 มิถุนายน
เยอรมนีหักหลังสหภาพโซเวียต
ด้วยการส่งกองทัพเข้ารุกราน
อย่างเต็มกำลัง

7 ธันวาคม
ญี่ปุ่นโจมตีฐานทัพเรือเพิร์ล
(Pearl Harbor) ส่งผลให้สหรัฐฯ
เข้าร่วมในสงคราม

18 ธันวาคม

กรณีเหตุการณ์
บ้านโป่ง อันเป็น
การปะทะกันระหว่าง
ทหารญี่ปุ่น
กับตำรวจไทย

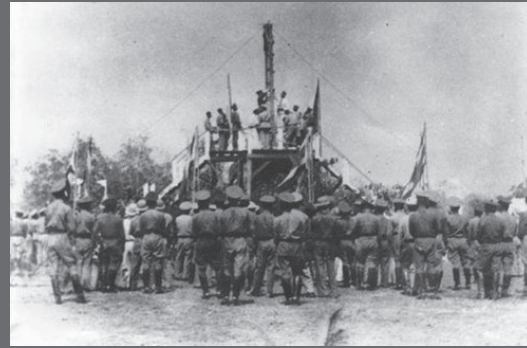

เดือนมีนาคม

รัฐบาลไทยเริ่ม
ขับเคลื่อนโครงการ
สร้างเพชรบูรณ์
เป็นนครหลวง

เดือนกันยายน

ถึงพุทศจิกายน
เหตุการณ์น้ำท่วม
กรุงเทพฯ ครั้งใหญ่

20 เมษายน

พระยาพหลฯ
เยือนญี่ปุ่นในฐานะ
หัวหน้าทูตสันถวไมตรี

25 มกราคม

ประเทศไทยประกาศ
สงครามต่ออังกฤษ
และสหรัฐฯ

20 สิงหาคม

ญี่ปุ่นดำเนินการมอบดินแดนสี่รัฐมาลัย
และสทรรัฐไทยเดิมให้แก่ประเทศไทย

2485

2486

2487

7 มิถุนายน

สหรัฐฯ พิชิต
กองทัพเรือญี่ปุ่น
ในยุทธนาวีที่มิดเวย์
(Midway) นับเป็น
จุดพลิกผันของ
สงครามแปซิฟิก

15 กุมภาพันธ์

ญี่ปุ่นยึดสิงคโปร์จาก
อังกฤษได้สำเร็จ

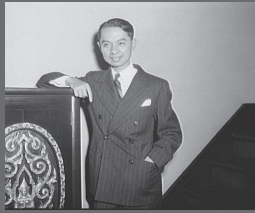
2 กุมภาพันธ์

กองทัพเยอรมัน
พ่ายแพ้ในสมรภูมิตั้ง
ที่เมืองสตาลินกราด
(Stalingrad)

6 มิถุนายน

ปฏิบัติการยกพลขึ้นบกที่หาดนอร์มังดี
(Normandy) ฝรั่งเศส

17 กันยายน

หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยสายสหรัฐฯ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อความราบรื่นในการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตร

25 กันยายน

พิธีสวนสนามของผู้ปฏิบัติงานเสรีไทยทั่วประเทศ ณ ถนนราชดำเนิน

14 กันยายน

ประเทศไทยประกาศให้การเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเป็นโมฆะ

16 สิงหาคม

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ออก “ประกาศสันติภาพ” ให้การประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐฯ เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อเจตจำนงของประชาชน และรัฐธรรมนูญ

31 สิงหาคม

นายทวี บุณยเกตุ หนึ่งในสมาชิกขบวนการเสรีไทยรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แทน พันตรี ควง

16 ธันวาคม

ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสหประชาชาติ

17 พฤศจิกายน

เกิด “ความตกลงระงับกรณีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส” มีผลให้ประเทศไทยต้องส่งคืนดินแดนที่ได้รับมาหลังกรณีพิพาทอินโดจีน

1 มกราคม

คณะผู้แทนไทยลงนามเลิกสถานะสงครามกับอังกฤษ โดยต้องคืนดินแดนที่ได้มาระหว่างสงครามทั้งหมด

2489

2488

4-11 กุมภาพันธ์

การประชุมสุดยอดของฝ่ายสัมพันธมิตรที่เมืองยัลตา (Yalta)

12 เมษายน

ประธานาธิบดีแฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) ถึงแก่อสัญกรรม รองประธานาธิบดีแฮร์รี เอส. ทรูแมน (Harry S. Truman) ขึ้นดำรงตำแหน่งแทน

24 ตุลาคม

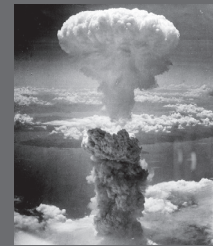
ก่อตั้งสหประชาชาติ

7 มีนาคม

กองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรรุกคืบเข้าสู่ดินแดนเยอรมัน

14 สิงหาคม

ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้

6-8 สิงหาคม

สหรัฐฯ ทิ้งระเบิดปรมาณู ณ เมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) และเมืองนางาซากิ (Nagasaki)

30 เมษายน

ฮิตเลอร์กระทำอัตวินิบาตกรรมในหลุมหลบภัย ณ กรุงเบอร์ลิน

8 พฤษภาคม

สงครามในยุโรปยุติลงอย่างเป็นทางการ

17 กรกฎาคม

เริ่มการประชุมสุดยอดของฝ่ายสัมพันธมิตร ณ เมืองพอกสตัดัม (Potsdam)

ป่วย อึ้งภากรณ์
ขณะร่วมอยู่ในขบวนการเสรีไทย

การกลับบ้านของ “เข้ม”

“...ตั้งแต่เวลาที่ข้าพเจ้ารู้ว่า
มีคนมาล้อมข้าพเจ้า จนถึง
เวลาที่เขาเข้ามาถึงตัว ในสมอง
ข้าพเจ้าได้เกิดความคิดความเห็น
หลายอย่างจนไม่ทราบว่าจะไร
มาก่อนมาหลัง คิดถึงคู่รักของ
ข้าพเจ้าที่ลอนดอน คิดถึง
คำสุดท้ายของคุณมณี สาณะเสน
ที่ได้กล่าวแก่ข้าพเจ้าเมื่อก่อนเรา
เดินทางออกจากประเทศอังกฤษ
คิดถึงเพื่อนของข้าพเจ้าที่ยังอยู่
ในอินเดีย คิดถึงเพื่อนอีกสองคน
ของข้าพเจ้าที่อยู่ในฟุ่มไม่ใกล้เคียง
คิดถึงญาติและมีตรที่อยู่กรุงเทพฯ
คิดถึงสาส์นจากกองบัญชาการ
ถึง “รูธ” ที่ยังอยู่ในกระเป๋ากของ
ข้าพเจ้า และคิดถึงยาพิษที่อยู่ใน
กระเป๋าน้ำอกของข้าพเจ้า...”

แม้จะเป็นเพียงช่วงเวลาสั้นๆ ไม่กี่วินาที แต่ความคิดคำนึงมากมายต่างล้นทะลัก
อยู่ในหัวของ “เข้ม” เด็กหนุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้มีชีวิตพลิกผันจนต้องตกมาอยู่
ท่ามกลางสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหมือนกับเพื่อนนักเรียนไทยคนอื่นๆ ใน
ประเทศอังกฤษ

ช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 หลังกองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย รัฐบาลจอมพล ป.
พิบูลสงคราม ได้ทำสัญญาความร่วมมือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ทำให้บรรดาคนไทยที่อยู่ใน
สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร ซึ่งถือเป็นประเทศศัตรู ถูกเรียกตัวให้ต้อง
เดินทางกลับ

ทว่าเข้มและคนไทยอีกหลายคนเลือกไม่ยอมกลับ อีกทั้งยังถือถือสัญชาติไทย
อยู่ต่อไป โดยเรียกตนเองว่า “เสรีไทย” ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายร่วมกันว่าตนจะเข้าเป็น
ทหารอังกฤษ มิใช่เพื่อรับใช้ชาติอังกฤษ แต่เพื่อรับใช้ชาติไทยโดยอาศัยอังกฤษร่วมมือ
อีกทั้งจะไม่ยอมเกี่ยวข้องกับเครื่องมือในทางการเมือง และไม่แอบอ้างผลความดี
มาเรียกร้องแสงหาประโยชน์ส่วนตน นอกจากนี้ ในระหว่างสงครามจะไม่กระทำ
การจารชน ถ้าจะปฏิบัติราชการลับก็ให้ทำในฐานะเป็นทหาร

ขณะนั้นเสรีไทยสายอังกฤษ หรือเรียกกันว่า “ข้างเผือก” ยังไม่มีหัวหน้าที่
รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ จึงต้องเข้าเป็นทหารในเครื่องแบบ

ในสายตาของรัฐบาลอังกฤษขณะนั้น เข้มและเพื่อนซึ่งเป็นคนไทยถือเป็นชนชาติ
ศัตรู พวกเขาถูกส่งไปอยู่ในหน่วยการโยธา (Pioneer corps) ซึ่งเป็นหน่วยที่ถือว่า
ไม่มีเกียรติ ทำหน้าที่ขุดมันฝรั่ง ล้างส้วม ทำความสะอาดโรงอาหารหรือที่พัก หรือ
รักษาการณ์เป็นยาม ก่อนจะแยกย้ายไปปฏิบัติงานในกลุ่มต่างๆ

เข้มถูกส่งไปฝึกการรบกองโจร ที่เมืองปูนา ประเทศอินเดีย พร้อมกับได้รับ
ภารกิจให้นำเครื่องส่งและรับวิทยุ เข้ามาตั้งสถานีติดต่อดระหว่างประเทศไทยกับ
ฐานทัพอังกฤษในอินเดีย โดยเดินทางมากับเรือดำน้ำ นี่จึงเป็นครั้งแรกที่เข้มจะ
ได้กลับบ้านเกิดของเขา

ในเรื่องดำเนิน การใช้ชีวิตแต่ละวันผ่านไปอย่างเนิบช้า ช่างได้นั้นร้อน นอนในเวลาวัน และตื่นในเวลาคืน ทุกคนต้องนั่งเงียบบๆ เพื่อให้มีให้ถูกตรวจจับ แต่เมื่อเช้าใกล้ชายฝั่งของไทย กลับไม่พบเห็นคนที่จะมาคอยรับ ทำให้ภารกิจล้มเหลว เข้มต้องตัดสินใจเดินทางกลับเกาะลังกา แยกความอาลัยคิดถึงบ้านเกิดเก็บตามไปด้วย

“... เมื่อส่องกล้องดูฝั่งไทยจากเรือใต้หน้านั้น ข้าพเจ้าจำได้ว่า ได้เห็นแผ่นดินอันเป็นที่รักของเราสวยงามมาก หาดทรายขาวและมีกระท่อมคนหาปลาอยู่ มีต้นไม้เป็นอันมาก ตำบลที่เราตั้งใจจะขึ้นบกนั้นรู้สึกว่าเป็นที่เปลี่ยนไป ข้าพเจ้าไม่เคยไปในตำบลนั้นเลย แต่ยังรู้สึกว่ที่นั่นเป็นแผ่นดินที่รักของเราและมีคนร่วมชาติที่รักของเราอาศัยอยู่”

เข้มต้องกลับมาฝึกปฏิบัติการอีกครั้ง พร้อมแผนใหม่ในการเข้าสู่ประเทศไทย ครั้งนี้เปลี่ยนมาเป็นการโดดร่มชูชีพในป่าทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ แถบระหว่างสุโขทัยและสวรรคโลก แยกเป็น 2 คณะ คณะละ 3 คน ในภารกิจนี้ นอกจากจะต้องติดตั้งสถานีวิทยุแล้ว เขายังมีจดหมายที่ต้องนำส่งแก่ “รูธ” หรือปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศไทยอีกด้วย

“เราสามารถทิ้งร่มอยู่เหนือช่องกระโดดในเครื่องบินพร้อมที่จะไถลตัวกระโดดลงในท่ามกลางความมืด ช่องที่ว่างนั้นอยู่บนพื้นเครื่องบินมีประตูเปิดออกใกล้ตัวของเครื่องบิน ช่องนั้นใหญ่พอที่จะให้ผู้กระโดดไถลตัวลงไปได้พร้อมด้วยเครื่องหลังและร่มชูชีพที่อยู่บนหลัง ถ้าคำสั่ง ‘ลง’ มีมาเมื่อใด เราก็จะ ‘กระโดด’ ลงไปสู่ความมืดและไปสู่สุภธรรม เราคงได้นั่งอยู่ที่นั่น คือที่ขอบเหวนั้น เป็นประมาณหนึ่งชั่วโมง... ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะเป็นหนึ่งปี... คำนึงถึงชีวิตและมรณะ คำนึงถึงอนิจจังและอนัตตา...”

เข้มกระโดดลงมาถึงพื้น เกิดพลาดจนข้อเท้าแพลง ทำให้การหลบหนีทำได้ยากทั้งหมดจึงตัดสินใจรีบเก็บซ่อนร่มชูชีพพร้อมสัมภาระเอาไว้ในป่า และพยายามติดต่อวิทยุกับกองบัญชาการ แต่ไม่สามารถติดต่อได้

ในเช้าวันที่ 3 หลังจากทีโดดร่มลงมา ขณะทีเพื่อนสองคนเดินออกไปส่งวิทยุ มีชาวบ้านกลุ่มใหญ่เข้ามาล้อมจับเข้มเอาไว้ หลายคนตำท้อด้วยคำหยาบคาย สลับกับการทุบตี ชายหนุ่มถูกกล่าวหาว่าเป็นนักโทษออกจกรรจ์ คนทรยศต่อชาติ ถูกล่ามโซ่และนำตัวส่งให้กับทางการ ตลอดทาง เข้มได้พบกับการดูถูกด้วยความเกลียดชังโกรธแค้นของผู้คนที่ได้มาพบเจอ มีบางคนทีเมตตาสงสารอยู่บ้าง

โชคดีว่า หลังจากเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เข้มได้รับความช่วยเหลือจากเสรีไทยในประเทศไทย รวมถึงการช่วยให้สามารถติดต่อส่งสาส์นกับ “รูธ” และจัดตั้งสถานีวิทยุติดต่อกับกองบัญชาการ ทำให้การส่งข่าวสารของเสรีไทยของประเทศไทยและกองทัพของสัมพันธมิตรสำเร็จลุล่วงลงได้

กว่าเข้มจะได้กลับถึงบ้าน หนทางล้นเต็มไปด้วยอุปสรรคขวากหนามมากมาย ทั้งยากลำบากและอันตราย แม้กระทั่งคนในบ้านเกิดเมืองนอนจะดูถูกเหยียดหยามในท่ามกลางสงคราม ผู้ชายคนหนึ่งไม่ได้กลับบ้านเพื่อหลบหนีหรือเอาตัวรอด หากเป็นเพราะความรักชาติ ความตระหนักถึงอุดมการณ์และภาระหน้าที่ของตน

“ผมไม่เคยคิดมาก่อนว่าในชีวิตจะต้องจับปืนต่อสู้ เดียวนี้ผมเป็นทหาร ผมจะอยู่ในโลกนี้ทีเต็มไปด้วยความเกลียดชังและการกดขี่ได้อย่างไร ผมจะทำงานต่อไปได้อย่างไรในขณะที่พี่น้อง ญาติสนิท เพื่อน อยู่ในอันตราย ผมต้องยื่นมือที่อ่อนล้าไปช่วยเหลือเมื่อว่ามันอาจจะยุติความเลวร้ายทั้งปวง ผมยังไม่รู้ว่าจะต้องทำอะไรบ้าง แต่ผมจะทำให้ดีที่สุด”

ในตอนนั้น คงไม่มีใครรู้จัก “เข้ม” ชื่อจัดตั้งเสรีไทยของ “ป่วย อึ้งภากรณ์” สามัญชนคนหนึ่งประวัติศาสตร์การเมืองไทย ผู้ทีจะมีบทบาทสำคัญต่อการวางรากฐานระบบการเงินการคลังในอนาคต และคงไม่มีใครคิดว่าอีกหลายสิบปีต่อมาเขาจะต้องประสพกับความเกลียดชังและต้องพลัดพรากจากแผ่นดินที่รักอีกครั้ง ■

เรือหลวง “แม่กลอง” หนึ่งในเรือรบของประเทศไทย
ที่ประจำการช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

บุญพิสิฐ ศรีหงส์
นักวิจัยประวัติศาสตร์ทหารเรือ

ทหารเรือไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา ตอน ปฏิบัติการของทหารเรือ ในวันวิกฤต 7-8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

หลังเที่ยงคืนเข้าสู่วันเสาร์ที่
6 ธันวาคม พ.ศ. 2484
เหล่านักศึกษาธรรมศาสตร์ และ
จุฬาฯ บางส่วน แม้จะเหน็ดเหนื่อย
กับการเตรียมงาน แต่แทบทุกคน
ต่างตื่นเต้น เพราะอีกไม่กี่ชั่วโมง
ก็จะถึงวันที่ทุกคนรอคอย ...
งานกีฬาประจำปีที่ยิ่งใหญ่
ระหว่างสถาบัน “ฟุตบอล
ประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์”
หรือมีชื่อทางการว่า
“การแข่งขันฟุตบอลชิง
ถ้วยทองพระราชทาน ระหว่าง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง”

นับแต่เริ่มตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี พ.ศ. 2477
งานฟุตบอลประเพณีนี้ถือเป็นงานกีฬาประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของ 2 สถาบันการศึกษา
ที่จัดการแข่งขันกันมาต่อเนื่องยาวนานถึงปัจจุบัน คนส่วนมากมักไม่ทราบเลยว่า
การแข่งขันฟุตบอลที่ถือกันว่าเป็น “ประเพณี” นี้ กลับเป็น “ประเพณี” ที่เกิดขึ้น
ภายใต้การอำนวยการของกระทรวงกลาโหม และมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บเงินบำรุง
การทหาร โดยคณะกรรมการโฆษณาบำรุงการทหารมีหน้าที่จัดการแข่งขันเป็น
ประเพณีต่อเนื่องกันมาทุกปี เนื่องจากได้รับเงินรายได้จากการแข่งขันดีมาก ทั้งยัง
ถือว่าเป็นเงินประเภทเผยแพร่บำรุงการทหารซึ่งหาจากที่อื่นไม่ได้อีกด้วย

การแข่งขันฟุตบอลประเพณี จุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ ครั้งที่ 8 ซึ่งจัดขึ้นในวันที่
6 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ณ สนามกรีฑาสถานแห่งชาตินั้น ประธานคณะกรรมการ
โฆษณาบำรุงการทหารก็คือ พันโท หลวงนฤมิตรเรขการ (เอียด บุนนยะเสน)
ในครั้งนี กองทัพเรือซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงกลาโหมได้รับมอบหมายให้
ทำหน้าที่สำคัญอันขาดไม่ได้ตลอดพิธีการแข่งขัน โดย พลเรือตรี หลวงเจริญราชนาวา
(เจริญ ทูมมานนท์) ร.น. รักษาการรองผู้บัญชาการทหารเรือ ได้ให้ เรือโท ขอบ
บุญโญปถัมภ์ ร.น. เลขาธิการของคณะกรรมการโฆษณาบำรุงการทหาร เป็น
ผู้อำนวยการจัดเตรียมใหญ่ของทหารเรือ 1 วงไปบรรเลงตั้งแต่เวลา 14.30 จนถึง
เวลาการแข่งขัน กับบรรเลงในช่วงพักครึ่งเวลา นอกจากนั้นกองทัพเรือยังอนุญาต
ให้นำรถยนต์บรรทุกจากกองเรือรบ 1 คันไปใช้ในวันแข่งขันอีกด้วย¹

คุณสมาน ศักดิ์สงวน นักศึกษาของโรงเรียนเตรียมปริญญามหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง รุ่นที่ 3 (พ.ศ. 2483) ได้เล่าพื้นบรรยากาศ ฟุตบอลประเพณีครั้งนั้นว่า วันนั้นนักศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัยต่างก็ฝึกซ้อม แข่งขัน แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชุดเชียร์ของสถาบันออกจากบ้านแต่เช้า บ้างก็ขับรถ ตระเวนไปตามถนนหนทาง โห่ร้องแซวกันไปทั่วกรุงเทพฯ ประชาชนบนท้องถนน ก็พลอยสนุกสนานไปด้วย การแข่งขันจบลงใกล้พลบค่ำ แล้วขบวนนักศึกษา แยกย้ายเดินทางกลับถึงมหาวิทยาลัยเวลาประมาณ 20.30²

ภาพบรรยากาศวันแข่งขันที่ฝึกซ้อมอีกheimเป็นพิเศษนั้น อาจเป็นผลสืบเนื่องจาก บรรยากาศบ้านเมืองที่ยังคงเต็มไปด้วยความปริดาในชัยชนะจากการเรียกร้อง ดินแดนคืนจากอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักศึกษา วิทยาลัยเตรียมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองต่างเป็นกำลังสำคัญ ในการเดินขบวนร่วมกับประชาชนตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2483 เพื่อสนับสนุนให้ รัฐบาล พลตรี หลวงพิบูลสงครามเอาดินแดนที่เสียไปจากการคุกคามของฝรั่งเศส จนกลายเป็นชนวนเหตุของสงครามอินโดจีนในปลายปีเดียวกัน ที่สุดก็ได้รับชัยชนะ ประเทศไทยได้ดินแดนคืนบางส่วน และเพิ่งมีพิธีรับคืนดินแดนในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2484 ก่อนหน้างานฟุตบอลประเพณีไม่กี่เดือน

ผลการแข่งขัน ธรรมศาสตร์เสียประตูแพ้จุฬาฯ 2-0 ซึ่งอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ผู้ทำงานวิจัยค้นคว้าประวัติมหาวิทยาลัยได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การแข่งขัน ฟุตบอลประเพณีระหว่างสองมหาวิทยาลัยนั้น ธรรมศาสตร์ไม่เคยแพ้จุฬาฯ เลย เพิ่งมาแพ้ครั้งนี้เป็นครั้งแรกถึง 2 ประตูต่อ 0 เป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์บางฉบับ ตีพิมพ์ว่า เป็นलगไม่ดีสำหรับประวัติศาสตร์ชาติไทย เพราะอีก 2 วันต่อมาเป็นวันที่ กองทหารญี่ปุ่นบุกขึ้นประเทศไทย³

หลังเที่ยงคืนวันอาทิตย์ที่ 7 หรืออย่างเช้าเช้าวันจันทร์ที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ขณะที่ทุกคนกำลังหลับสบาย ความสนุกสนานจากการแข่งกีฬายังไม่ทันจางหายไปจากความรู้สึก ประเทศไทยก็ถูกกองทหารญี่ปุ่นบุกทางทะเล แล้วยกพลขึ้นบก พร้อมกันหลายแห่งในจังหวัดริมทะเลภาคใต้ กัยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปูของ จังหวัดสมุทรปราการโดยไม่ปรากฏการต้านทานจากฝ่ายทหารเรือ หลายคน ตั้งคำถามว่า ทหารเรือหายไปไหน?... หน้าประวัติศาสตร์ที่สืบบันทึกไว้ ยังไม่มีการตอบข้อสงสัยนี้

ข้อเท็จจริงที่ว่าก่อนหน้านั้นมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นบ้างอาจตรวจสอบย้อนกลับ ไปเย็นวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พบว่าเวลาระหว่าง 18.00-18.30 นายดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย ได้รับข้อมูลจาก เซอร์ โจซiah ครอบสบี้ (Sir Josiah Crosby) ว่า เครื่องบินตรวจการณ์อังกฤษตรวจพบ กองเรือรบญี่ปุ่นกำลังเคลื่อนที่จากแหลมแชนด์มาคส์ (แหลมญวน) และอยู่ ใกล้อ่าวไทย จึงแจ้งข่าวนี้ให้ พลตำรวจตรี อดุล อดุลเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรี และ อธิบดีกรมตำรวจทราบ พลตำรวจตรี อดุล จึงเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการด่วน ต่อมาเวลา 22.30 พณฯ ทลิโอบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น และคณะได้ขอเข้าพบ นายกรัฐมนตรีที่วังสวนกุหลาบ ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งพอทราบว่า นายกรัฐมนตรีไม่อยู่ ไม่สามารถติดต่อได้จึงแจ้งขออนุญาตเคลื่อนกำลังทหารผ่านประเทศไทยต่อรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ความฮึกเหิมคึกคักของนิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนจากการเรียกร้อง ดินแดน รวมถึงกลิ่นอายความสนุกสนานจากการแข่งขันฟุตบอลที่เพิ่งผ่านพ้น ไปได้เพียงชั่วข้ามวัน กลับกลายเป็นความโกลาหลระทึกขวัญโดยไม่ทันตั้งตัว นับตั้งแต่หลังเที่ยงคืนวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กองทหารญี่ปุ่นเริ่มทยอย บุกประเทศไทยเข้ามาทางทะเล แล้วยกพลขึ้นบกหลายแห่งตามจังหวัดริมทะเล

ภาพที่ 1 คณะผู้แทนรัฐบาลไทยกำลัง ตรวจเยี่ยมกองทัพญี่ปุ่น ณ วัดไทร บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 2 คณะผู้แทนรัฐบาลไทย เข้าเยี่ยมหน่วยทหารเสนาธิการของ ญี่ปุ่นที่ประจำอยู่จังหวัดสงขลา

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ที่อยู่ห่างจากใจกลางกรุงเทพฯ เพียง 20 กิโลเมตร พร้อมกับเคลื่อนกองทหารบกที่ชุมนุมประชิดชายแดนจังหวัดที่เป็นหน้าด่านของภาคตะวันออก บุกรุกทางจังหวัดปราจีนบุรีเคลื่อนเข้ามายังกรุงเทพฯ และในเวลาต่อมา กองทหารญี่ปุ่นก็เข้ายึดพื้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งเป็นกองบัญชาการ ส่วนพื้นที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองถูกใช้เป็นสถานกักกันเชลยศึกชนชาติศัตรู มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งถูกปิดไม่มีกำหนด

สงครามมหาเอเชียบูรพาเฉพาะส่วนที่เปิดฉากที่ประเทศไทย โดยกองกำลังทหารญี่ปุ่นบุกรุก และล่าเหยียดทหารยกพลขึ้นบกหลายแห่งนับตั้งแต่วางของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นั้น จัดเป็นเหตุการณ์ที่นักวิชาการสนใจวิเคราะห์ศึกษาเป็นจำนวนมาก

คำอธิบายสำคัญ ในกรณีเหตุการณ์ดังกล่าวมักกล่าวว่า เมื่อกองทหารญี่ปุ่นบุกเข้ามาแล้ว รัฐบาลไทยมีความเห็นว่า ต้องสงวนกำลัง รักษาชีวิตและเลือดเนื้อคนไทยให้พ้นความสูญเสียจากการปะทะ จึงเท่ากับเป็นสภาวะจำยอม เพราะถูกบีบจนต้องเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ยังดำเนินการอย่างลับๆ ตลอดจนคอยร่วมมืออำนวยความสะดวกแก่ขบวนการลับของคนไทย ซึ่งเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นเพื่อขับไล่ทหารญี่ปุ่นออกจากแผ่นดินไทยด้วย เมื่อสงครามยุติลงจึงได้รับความเห็นใจจากฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้มิได้รับการปฏิบัติเยี่ยงประเทศที่แพ้สงคราม

ในการศึกษาวิเคราะห์มักกล่าวถึงเหตุการณ์ที่กองกำลังทหารญี่ปุ่นล่าเหยียดพลเข้าสู่อ่าวไทยแล้วแยกย้ายกันยกพลขึ้นบกที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สงขลา ปัตตานี ยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ตั้งแต่เช้ามืดวันจันทร์ แล้วเคลื่อนกำลังทหารบุกเข้ามาทางจังหวัดปราจีนบุรีเข้าวันเดียวกันนั้น ในบางพื้นที่ โดยเฉพาะภาคใต้ มีการปะทะกับกำลังตำรวจ ยุวชนทหาร และประชาชนอย่างรุนแรง จนสูญเสียชีวิตในยุทธภุมิทั้งสองฝ่าย ต่อมายุติลง เพราะคำสั่งหยุดยิงในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลา 07.00 ถือเป็นนโยบายของรัฐบาลที่จะให้ความร่วมมือ จนถึงกับเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น

แม้เป็นการอธิบายให้เกิดความเข้าใจได้อย่างดีก็ตาม แต่ยังคงตกค้างเป็นประเด็นที่ผู้ศึกษาเหตุการณ์ในชั้นหลังต่างพากันสงสัยว่า ในพื้นที่ที่กองทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกส่วนใหญ่มักจะปะทะกับชาวบ้าน ยุวชนทหาร และกำลังตำรวจในพื้นที่ก่อนกำลังทหารไทย คำถามจึงมีว่า รัฐบาลไทยได้เตรียมกำลังพลไว้ป้องกันต่อสู้การรุกรานอย่างไร อีกทั้งยังพลีชีพล้าตกอยู่ในสภาวะจำยอมภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมงต่อมา ความงุนงงสงสัยดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ประชาชนในเวลานั้นรู้สึกร่วมกัน ดังตัวอย่างในหนังสือพิมพ์รายวัน “ไทยใหม่” ฉบับวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ตีพิมพ์จดหมายของผู้อ่านใช้นามว่า “นายเสนอ” เป็นข้อความว่า

“เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้าได้ฟังข่าววิทยุต่างประเทศมีข้อความว่า ทางราชการทหารอเมริกัน ได้ตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่งสำหรับการสอบสวนถึงมูลเหตุที่ญี่ปุ่น สามารถเข้าโจมตีเพิร์ลฮาร์เบอร์เป็นผลสำเร็จ อันเป็นเหตุให้กองทัพเรืออเมริกันเสียหายมากมาย เมื่อได้ฟังข่าวนี้แล้ว ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเหตุการณ์ในประเทศเราเมื่อเช้าตรู่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 อันเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดที่สุดในประวัติศาสตร์ของชาติ ... เช้าตรู่วันนั้น เราได้ทราบข่าวแพร่ไปว่ากองทหารญี่ปุ่นได้สามารถล่องลำเข้ามาในอ่าวสยาม และได้ส่งทหารกองหนึ่งขึ้นยึดตำบลบางปู จ.ว. สมุทรปราการ โดยไม่มีการต่อสู้กันเลย และในโอกาสเดียวกันก็ลือกันว่าญี่ปุ่นได้จับกุมนายพลเรือหลวงสินธุสงครามชัย แม่ทัพเรือของเราไปได้ด้วย

เมื่อญี่ปุ่นเข้ายึด จ.ว. สงขลา, จ.ว. ประจวบ และที่อื่นๆ ของภาคใต้ ปรากฏว่ามีกองทหารของเราต้านทานแข็งแกร่งทุกแห่ง แต่เหตุใดหรือการที่ญี่ปุ่นยกทหารขึ้นบกที่บางปูจึงไม่มีการต้านทานแม้แต่ชนิดเดียว ปืนที่บ้อมพระจุลจอมเกล้าทำไมจึงไม่ยิง? กองทัพเรือของเราไปอยู่ที่ไหนหมด การที่ญี่ปุ่นยกกองทหารล่องลำอ่าวสยามเข้ามานั้น ต้องผ่านเกาะเล็ก, เกาะน้อย, เกาะไผ่, เกาะสีชัง, ฯลฯ ทำไมเราไม่มีการสื่อสารให้รู้ล่วงหน้าดอกหรือ?

วิทยุสิงคโปร์และทางการของสถานทูตอังกฤษก็แจ้งให้ทราบล่วงหน้า ตั้งแต่วันที่ ๗ ธันวาคมแล้วว่า กองทัพเรือญี่ปุ่นพร้อมด้วยเรือลำเลียงเบนอันมากได้แล่นเข้าสู่อ่าวสยามแล้ว ทำไมเราจึงไม่ส่งเรือรบและเรือบินออกลาดตระเวนทำไมเราจึงปล่อยให้ญี่ปุ่นลอยชายขึ้นบางปูได้ง่ายๆ ส่วนหลวงสินธุ์สงครามชัยนั้นเล่า ท่านไปไหนมา จึงพลาดท่าเสียที่ให้ญี่ปุ่นจับตัวไปได้?

เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญпенอันมาก ประชาชนอยากทราบความจริงว่า มูลเหตุที่เราไม่ได้ต้านทานสถานที่สำคัญๆ ใกล้พระนครนั้น มันเพราะเหตุใดและใครเป็นผู้รับผิดชอบ? ข้าพเจ้าคิดว่าถ้ารัฐบาลจะตั้งกรรมการขึ้นได้ส่วนทำงานเดียวกับเฟลฮาร์เบอร์ เชื่อว่าคงจะเปนประโยชน์สำหรับวางแผนการป้องกันประเทศเราในอนาคต”⁴

การที่กองทหารญี่ปุ่นเคลื่อนกำลังเล็ดลอดเข้ามาทางทะเลและยกพลขึ้นบกในหลายพื้นที่ของภาคใต้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ อย่างเงียบเชียบตั้งแต่เวลาประมาณ 3.00 นั้น ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนโดยทั่วไปย่อมสงสัยว่า กองทหารญี่ปุ่นผ่านพื้นที่ที่ตรวจตราของกองทัพเรือโดยไม่ระแคะระคายได้อย่างไร ทั้งไม่ปรากฏด้วยว่า กองทัพเรือเตรียมกำลังต่อต้าน ทั้งๆ ที่มีข่าวแจ้งเหตุขึ้นแล้ว ซึ่งความสงสัยนี้ปัจจุบันก็ยังไม่มีความอธิบายเด่นชัด

จากเอกสารที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยหน่วยงานของทหารเรือได้อธิบายอย่างย่อๆ เรื่องการเตรียมการของทหารเรือว่า มีการจัดกำลังขึ้นในบังคับบัญชาของแม่ทัพเรือซึ่งแบ่งออกเป็น 2 เขต คือ (1) เขตใน เรียกว่า “เขตทหารเรือกรุงเทพฯ” บังคับบัญชาโดยผู้บังคับการสถานีทหารเรือกรุงเทพฯ เรียกว่า “ผู้บัญชาการทหารเรือกรุงเทพฯ” มีหน้าที่ป้องกันชายฝั่งทะเล และรักษาพื้นที่ภายในบริเวณกรุงเทพฯ ตอนปากน้ำให้พ้นจากการกระทำของฝ่ายข้าศึกด้วยกำลังทางเรือ ด้วยการยกพลขึ้นบกและการโจมตีทางอากาศ และทำหน้าที่เกี่ยวกับการแนวหลัง และการฐานทัพโดยให้อำนาจความสะดวกตามความต้องการของกำลังทางเรือ กับ (2) เขตนอก เรียกว่า “เขตทหารเรือสัตหีบ” ที่ถูกบังคับบัญชาโดยผู้บังคับการสถานีเรือสัตหีบ มีหน้าที่ป้องกันชายฝั่งทะเล และการฐานทัพเช่นเดียวกับเขตทหารเรือกรุงเทพฯ และถ้ากองบัญชาการทัพเรือย้ายไปตั้งประจำอยู่ที่สัตหีบ แม่ทัพเรือจะได้ทำหน้าที่เป็นผู้บัญชาการทหารเรือสัตหีบอีกด้วย⁵

จากหลักฐานเอกสารจดหมายเหตุของกองบัญชาการทหารสูงสุดที่เกี่ยวข้องกับการจัดกำลังทางเรือเช่นที่กล่าวนี้บ่งชี้ว่า พลเรือโท สินธุ์ กมลนาวิน หลังจากรับพระราชทานแต่งตั้งเป็นแม่ทัพเรือ ได้ส่งเรื่องเสนอขออนุมัติแผนการจัดกำลังทางเรือ ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกับคำอธิบายของหน่วยงานทหารเรือเช่นที่กล่าวข้างต้นไปยังผู้บัญชาการทหารสูงสุดในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484⁶ และวันเดียวกันนั้น กองทัพเรือก็มีคำสั่งบรรจุนายทหารประจำเรือรบหลักของทัพเรือ 28 ลำ กับบรรจุนายทหารประจำหน่วยรบหมวดบินทะเลด้วย⁷

ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม และแม่ทัพบกได้รับทราบการขออนุมัติแผนการจัดกำลังทางเรือ จากนั้นในวันที่ 3 ธันวาคมจึงมีคำสั่งบรรจุนายทหารเรือ 9 นาย ให้มีตำแหน่งสำคัญใน “ทัพเรือ” ได้แก่ผู้บัญชาการทหารเรือกรุงเทพฯ เสนาธิการทัพเรือ ผู้บัญชาการสถานีทหารเรือสัตหีบ

ผู้บัญชาการสถานีทหารเรือกรุงเทพฯ รองเสนาธิการทัพเรือ เสนาธิการสถานี
ทหารเรือกรุงเทพฯ ผู้บังคับกองเรือที่ 1 ผู้บังคับกองเรือที่ 2 และผู้บังคับกองเรือ
ที่ 3 เพื่อปฏิบัติหน้าที่เวลาฉุกเฉิน⁸

อย่างไรก็ดี แผนการจัดกำลังทางเรือตามที่ผู้บัญชาการทหารเรือเสนอ นั้น
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีบัญชาให้จัดทำเป็นคำสั่ง แต่เวลาต่อมาก็มีการทำแผน
จัดกำลังทางเรือขึ้นใหม่โดยกองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งมีข้อความบางอย่าง
เปลี่ยนแปลงไปจากแผนที่ผู้บัญชาการทหารเรือเสนอมาเล็กน้อย แล้วจึงแจ้งอนุมัติ
คำสั่งลงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พร้อมกับแนบแผนการจัดกำลังทางเรือที่
กองบัญชาการทหารสูงสุดจัดทำขึ้นใหม่มายังผู้บัญชาการทหารเรือ⁹

นอกจากนี้หนังสือประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา
โดยกรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.
2540 ก็มีคำอธิบายเรื่องการเตรียมกำลังของทหารเรือว่า กองทัพเรือได้รับหน้าที่
รักษาความเป็นกลางในฐานะเป็นหน่วยสนับสนุนการรบ จึงได้จัดกองเรือตรวจ
อ่าว 8 ลำ ออกลาดตระเวนและฝึกวิธีเตรียมการรบไปตลอดทางเป็นเวลา 15 วัน
นับแต่วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 ในเส้นทาง กรุงเทพฯ-หมู่เกาะอ่างทอง-
สงขลา-นราธิวาส แล้วแล่นตัดข้ามอ่าวไปยัง เกาะกูด-สัตหีบ-กรุงเทพฯ แต่เมื่อ
กองเรือนี้ได้รับข่าววิทยุว่าสถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขันอาจเกิดสงคราม
ขึ้นได้ในไม่ช้า ในวันที่ 26 พฤศจิกายน กองเรือตรวจอ่าวจึงแล่นจากพื้นที่จังหวัด
นราธิวาสตัดอ่าวมาอ่าวเกาะช้าง โดยไม่แวะพักที่จังหวัดนราธิวาส และได้พรางไฟ
เตรียมการรบในเส้นทาง จนกระทั่งเดินทางมาถึงสัตหีบในวันที่ 29 พฤศจิกายน
พอวันที่ 6 ธันวาคม จึงเดินทางกลับเข้ากรุงเทพฯ แต่ได้รับคำสั่งกองทัพเรือให้
ยึดเวลาออกไปอีก 2 วันจึงนำเรือไปจอดรอที่เกาะสีชังในวันที่ 7 ธันวาคม¹⁰ และ
ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ได้อธิบายเหตุการณ์กองทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ตำบล
บางปู จังหวัดสมุทรปราการ ดังระบุว่า

“ญี่ปุ่นได้เคลื่อนย้ายกำลังทหารบกจำนวน 1 กองพัน โดยเรือสินค้าญี่ปุ่นชื่อซิดนีย์
(Sydney Maru) มีกัปตันเรือชื่อคานาซาอิ (K. Kanazai) จากท่าเรือใกล้เกาะภูเก็ต
(Phu Kok) เข้าสู่อ่าวไทย โดยจอดลอยลำอยู่ห่างจากประภาคารสันดอนทาง
ทิศตะวันออกประมาณ 8 กิโลเมตร เวลาประมาณ 03.30 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม
2484 นาวาโทหลวงวุฒิมวาริธรณ (วุฒิ สุทธิบุตร) พนักงานนำร่องได้นำเรือยนต์ไปที่
เรือสินค้าดังกล่าวเพื่อเตือนให้กัปตันนำเรือไปใกล้เรือพักนำร่อง ... ขณะนั้นหมอก
ลงหนัก ... พนักงานนำร่องสังเกตเห็นการลำเลียงทหารญี่ปุ่นจากเรือซิดนีย์ลงเรือ
ลำเล็กเพื่อขึ้นบก จึงรีบกลับไปยังเรือพักนำร่อง”¹¹

จากเอกสารรวบรวมประวัติการยกพลขึ้นบกของกองทัพบกญี่ปุ่นทาง
ภาคใต้ของอ่าวไทย ซึ่ง เรือตรี ประชุม อารีรอบ ร.น. รับผิดชอบจัดทำขึ้นเมื่อปี
พ.ศ. 2490 ตามคำสั่งของ นาวาเอก จำเริญ ชันธหิรัญ หัวหน้าแผนกเสนาธิการ
ทหารเรือ 3 มีรายละเอียดเพิ่มเติมเหตุการณ์นี้ว่า พนักงานนำร่องที่พบเห็นเหตุการณ์
การลำเลียงทหารญี่ปุ่นขึ้นบกไม่ทราบว่าจะปฏิบัติอย่างไร เพราะไม่มีวิทยุหรือโทรศัพท์
ส่งข่าวได้ ต่อมากรมรักษาการณ์สถานตากอากาศบางปู และเจ้าหน้าที่ตำรวจอำเภอ
เมืองสมุทรปราการทราบเหตุจึงรายงานผู้บังคับบัญชา พันตำรวจโท เผื่อน ทองผิว
ผู้กำกับตำรวจอำเภอเมืองสมุทรปราการ ก็ได้เรียกแถวเหตุสำคัญ นำกำลัง
ตำรวจราว 30 นายเดินทางไปยังตำบลบางปู และได้ปะทะกับกองทหารญี่ปุ่นที่
หลักกิโลเมตรที่ 9 แต่ยังไม่ทันได้ยิง เพราะเห็นทุดทหารบกญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ
อยู่ด้วย¹² หากเกิดอันตรายกับทุดทหารบกญี่ปุ่นผู้หนึ่ง จะเกิดความยุ่งยากทางการเมือง
และการเจรจาตามมา¹³ จากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงดำเนินไปในลักษณะต่อรองเพื่อ
รอดคำสั่งจากรัฐบาล จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่เกิดสู้รบกันขึ้น

นอกจากนี้ยังปรากฏเอกสารเสนอคำอธิบายของ พลเรือโท สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ ซึ่งจัดทำขึ้นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2489 และต่อมาตีพิมพ์ในวารสารกระดุกงูของกองเรือยุทธการเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2500 อธิบายการเตรียมการของกองทัพเรือว่า

“ใน พ.ศ. 2484 ระหว่างที่สงครามในยุโรปเป็นไปอย่างรุนแรงนั้น การเมืองภายนอกของประเทศเราได้ผันผวนอย่างมากมา ในการปลุกยหาหรือหลายคราวสรุปแล้วรวมความได้ว่า เราไม่ต้องการจะรบกับใครหรือเข้ากับใคร เพราะเพิ่งเสร็จจากการพิพาทกับอินโดจีนใหม่ๆ แต่เหตุการณ์ในขณะนั้นบังคับให้เราต้องเตรียมตัวในระหว่างเดือนตุลาคม และพฤศจิกายน นายทหารชั้นผู้ใหญ่ได้ประชุมกันที่กระทรวงกลาโหมหลายครั้ง ซึ่งได้ตกลงในหลักการใหญ่ๆ ที่ควรกล่าวไว้ในที่มี 3 ข้อ คือ 1. การรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด 2. การป้องกันรักษาฝั่ง ทหารเรือมีหน้าที่ตั้งแต่ศรีราชาลงไปจนถึงแกลง (ระยอง) 3. การระดมพลเฉียบ...”¹⁴

พลเรือโท สินธุ์ ผู้บัญชาการทหารเรือ และแม่ทัพเรือ จึงได้สั่งการให้ พลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ ผู้บัญชาการกองพลนาวิกโยธิน ทำการรักษาหรือแบ่งเขตป้องกันกับทหารบกในเขตนับแต่กรุงเทพฯ ลงไปถึงศรีราชา และให้นำทหารนาวิกโยธินออกฝึกในภูมิประเทศบริเวณระยอง และชลบุรี ตลอดจนจัดตั้งกองเรือตรวจอ่าว ซึ่งมี พลเรือตรี ชลิต กุลกำมัธ เป็นผู้บังคับกอง ตามหลักการข้อ 1 และข้อ 2

ทั้งนี้ ในเอกสารรวบรวมเรื่องราวการเตรียมการ และการปฏิบัติการของทหารนาวิกโยธินซึ่งจัดทำขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2492 ได้ระบุถึงรายละเอียดเรื่องปฏิบัติการของทหารนาวิกโยธินว่า มีการออกคำสั่งยุทธการที่ 1 ในการป้องกันรักษาฝั่งในยามฉุกเฉินเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 เนื่องจากสถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียอยู่ในลักษณะคับขัน อาจมีประเทศคู่สงครามล่วงละเมิดอธิปไตยโดยรุกรานยกพลขึ้นบกที่บริเวณปากน้ำกระแสะ หรือบ้านเพ หรือปากน้ำท่าประดู่ จึงจัดกำลังกองพันนาวิกโยธินเป็น 2 กองพัน มี เรือเอก สุ่น มาศยากุล ร.น. กับ นาวาตรี เย็น รื่นวงสา ร.น. เป็นผู้บังคับหน่วย และเริ่มออกเดินทางโดยขบวนดินเท้ามาจากสถานีทหารเรือสัตหีบนับตั้งแต่วันที่ 2 ธันวาคม ปฏิบัติการของทหารนาวิกโยธินทั้ง 2 หน่วยนี้ดำเนินไปจนถึงวันที่ 12 ธันวาคม เนื่องจากรัฐบาลตกลงอนุญาตให้กองกำลังทหารญี่ปุ่นผ่าน และพักอาศัยในประเทศไทยได้ จึงเปลี่ยนการจัดกำลังไปเป็นกองรักษาการณ์บริเวณบางสะพาน และแสมสารตามคำสั่งทัพเรือ¹⁵

นอกจากนี้ เฉพาะในคำอธิบายของ พลเรือโท สินธุ์ ผู้บัญชาการทหารเรือ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ตำบลบางปูว่า มีโทรเลขด่วนให้เดินทางจากสัตหีบกลับกรุงเทพฯ จึงออกเดินทางถึงท่าข้ามบางปะกงเวลา 3.00 ขณะนั้นเป็นเวลาบ่ายจึงข้ามฟากได้ประมาณ 5.00 เมื่อเดินทางมาถึงบางปูจึงเผชิญกับทหารญี่ปุ่นยืนกันปิดทางห่างจากประตูใหญ่บางปูไปทางใต้ประมาณ 100 เมตร จนสว่างน้อยจึงเห็นนายทหารทั้งไทยและญี่ปุ่นเจรจากันพักใหญ่ หลังจากมีรถบรรทุกมาลำเลียงทหารญี่ปุ่น กำลังทหารญี่ปุ่นที่ปิดทางก็ถอนไป จึงเดินทางมาถึงที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในเวลา 10.00¹⁶

จากคำอธิบายของทางทหารเมื่อประกอบกับหลักฐานจดหมายเหตุที่กล่าวมาโดยลำดับ อาจวิเคราะห์เฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับกองทัพเรือในเบื้องต้นได้ดังนี้

1. เมื่อรัฐบาลซึ่งติดตามสถานการณ์ และคาดหมายว่าอาจจะเกิดสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษ และสหรัฐฯ ขึ้นจึงมีการเสนอขอพระราชทานตั้งแม่ทัพบก แม่ทัพเรือ แม่ทัพอากาศ ขึ้นในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484¹⁷ ต่อมา “ทัพเรือ” และ “ทัพอากาศ” ได้เสนอแผนจัดกำลังทหารของแต่ละทัพ¹⁸ ในระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน พร้อมกับสถานการณ์โลกที่มีแนวโน้มคืบชันขึ้นเป็นลำดับ

2. เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับกองทัพเรือ เมื่อแม่ทัพเรือได้เสนอแผนจัดกำลังไปแล้วแต่ยังไม่ได้รับอนุมัติ จึงน่าจะเป็นเหตุให้แม่ทัพเรือสั่งการไปตามสภาพการณ์ที่เสนอขออนุมัติไว้ นั่นคือ การป้องกันรักษาฝั่ง และการป้องกันการยกพลขึ้นบก ซึ่งทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของ “ทัพเรือ” ที่แยกเขตดูแลย่อยออกเป็น 2 เขต ได้แก่ “เขตใน” ที่เริ่มตั้งแต่ตอนในของปากน้ำ คือ ตั้งแต่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาตามลำน้ำจนถึงกรุงเทพฯ และ “เขตนอก” ตั้งแต่ศรีราชาไปจนถึงแกลง (ระยอง) ซึ่งอยู่รอบๆ บริเวณสถานีทหารเรือสัตหีบ ดังนั้น การเตรียมการป้องกันเหตุการณ์ของทัพเรือจึงปรากฏให้เห็นชัดเจนว่ามีการจัดกองเรือตรวจอ่าว กับการเคลื่อนกำลังของหน่วยทหารนาวิกโยธินในเขตพื้นที่รับผิดชอบเท่านั้น

3. จากสภาพกำลังของ “ทัพเรือ” หากวิเคราะห์อย่างสัมพันธ์กับจำนวน และลักษณะเรือรบของ “ทัพเรือ” ที่ได้แก่เรือรบเป็นจำนวนรวม 28 ลำ กับเครื่องบินทะเลอีกจำนวนไม่มากนัก ประกอบกับการบรรจุนายทหารที่กระชั้นชิด ตลอดจนมีการอนุมัติแผนการจัดกำลังทางเรือในวันศุกร์สุดท้ายนั้นน่าจะเป็นเหตุให้ไม่อาจจัดกองเรือที่มีศักยภาพตรวจตราทั่วอ่าวไทย หรือมีสภาพพร้อมรบได้ทันการ

4. การเคลื่อนกำลังทหารของกองทัพบกญี่ปุ่น แม้จะใช้การลำเลียงทางเรือก็ตาม แต่ทว่าการยกพลขึ้นบกส่วนใหญ่ได้เกิดขึ้นในเขตใต้อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ไปจนถึงอำเภอแกลง จังหวัดระยองซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบของทัพเรือ แม้กระทั่งการยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปู จังหวัดสมุทรปราการ นั้นก็เกิดขึ้นห่างไปจากบริเวณปากน้ำ ซึ่งเป็นเขตรับผิดชอบของทหารเรือเช่นกัน ดังจะเห็นได้ชัดจากการสั่งการเพื่อระงับเหตุโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอำเภอเมืองสมุทรปราการเป็นหน่วยแรก ทั้งยังเป็นหน่วยงานหลักที่ช่วยระงับเหตุการณ์ไม่ให้บานปลายไปจนเป็นเหตุใหญ่ อีกทั้งเมื่อไม่ปรากฏการแจ้งเหตุจากพนักงานนำร่องต่อหน่วยงานใด จึงเป็นไปได้ว่า เจ้าหน้าที่ทหารเรือย่อมไม่ทราบว่ามีเหตุกองกำลังญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ตำบลบางปู หรือถึงแม้จะทราบเรื่อง แต่เมื่อกำลังพลทหารญี่ปุ่นไม่ได้ผ่านเข้ามาทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา ปืนใหญ่ของทหารเรือที่ป้อมพระจุลจอมเกล้าจึงไม่ได้ถูกใช้ยิงต่อสู้ข้าศึก

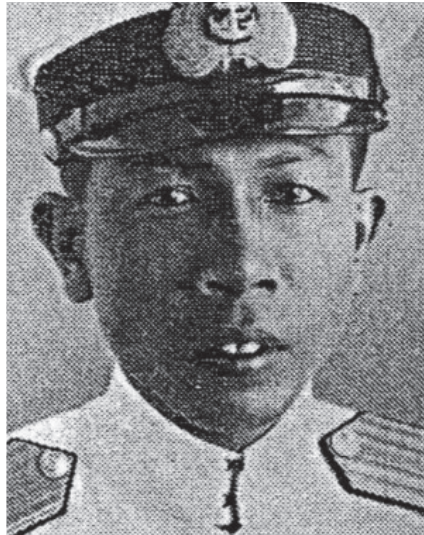
5. การเกิดสงครามอินโดจีนระหว่างประเทศไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งคลี่คลายไปในลักษณะที่กองทัพเรือญี่ปุ่นเข้ามาแทนที่ทหารอินโดจีนฝรั่งเศส จึงเป็นไปได้ว่า นักการทหารของไทยให้ความสำคัญกับการเคลื่อนพลของกองทัพบกญี่ปุ่นที่จะบุกรุกเข้ามาทางชายแดนภาคตะวันออก มากกว่าการเคลื่อนกำลังทางเรือ เพราะมีทหารญี่ปุ่นจำนวนมากชุมนุมประชิดชายแดนไทย เพื่อแสดงความต้องการผ่านดินแดนประเทศไทยไปยังดินแดนพม่าของอังกฤษ ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งของญี่ปุ่น ขณะที่ดินแดนมาลายา และสิงคโปร์นั้น กองทหารญี่ปุ่นอาจใช้วิธียกพลขึ้นบกได้โดยตรง ดังเห็นได้จากผู้บัญชาการทหารสูงสุดเลือกที่จะไปตรวจแนวทางชายแดนภาคตะวันออกที่จังหวัดพระตะบองในเวลากระชั้นชิดกับที่กองทัพเรือตัดสินใจเคลื่อนพลเข้าประเทศไทยอย่างยิ่ง

6. ในทางตรงกันข้าม ด้วยความวิริยะอุตสาหะ และวินัยอันเป็นวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ก่อนการเคลื่อนกำลังทหารของญี่ปุ่นเข้ามายังดินแดนทะเลใต้ นั้น จะเห็นว่ามี การเตรียมการทางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีติดต่อกันมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนเคลื่อนกำลังผ่านประเทศไทย ซึ่งมีผู้ช่วยทูตทหารบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเป็นผู้มีส่วนร่วมกำหนดแผน ทำให้รู้จักวัฒนธรรม และรูปแบบการทำงานของระบบราชการไทยเป็นอย่างดี แม้กระทั่งแผนเคลื่อนกำลังเข้าไปในมาลายา สิงคโปร์ และพม่าก็เกิดจากการวางแผนในสถานทูตญี่ปุ่น ณ กรุงเทพฯ นี้ด้วย

ภาพที่ 3 นายพลเรือโท
หลวงสินธุสงครามชัย
ผู้บัญชาการทหารเรือ
แม่ทัพเรือ

ภาพที่ 4 นายพลอากาศตรี
หลวงอภัยกวีเดช
ผู้บัญชาการทหารอากาศ
แม่ทัพอากาศ

ภาพที่ 3

ภาพที่ 4

บทสรุป

ความสนใจศึกษาเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ยังคงมีแง่มุมนำวิเคราะห์ศึกษา เนื่องจากหลายเรื่องราวหลายประเด็นยังไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะอธิบายได้ชัดเจนเพียงพอ จากเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับภารกิจของทหารไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา ได้แก่อเอกสารของกองทัพเรือ และเอกสารของกองบัญชาการทหารสูงสุด ที่เปิดเผยมากขึ้นโดยลำดับทำให้พอที่จะประติดประต่อข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเตรียมการ และการปฏิบัติการของกองทัพเรือในสงครามดังกล่าว เนื่องจากการวิเคราะห์ศึกษา ตลอดจนคำอธิบายแต่เดิมทำให้มองไม่เห็นบทบาท และปฏิบัติการของทหารเรือเมื่อเริ่มสงคราม รวมทั้งทำให้เข้าใจผิดในศักยภาพ ตลอดจนการปฏิบัติของทหารเรืออีกด้วย แต่จากเอกสารจดหมายเหตุอันเป็นเอกสารชั้นต้นที่กล่าวมาตามลำดับแสดงให้เห็นว่า มีการเตรียมการ และการปฏิบัติการของทหารเรืออยู่ในระดับหนึ่ง แต่การยกพลขึ้นบกของกองทัพเรือญี่ปุ่นมิได้เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบฝ่ายระวางของทหารเรืออันเป็นกรณีเช่นข้อความในเอกสารจดหมายเหตุที่แสดงให้เราเห็นข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งเกี่ยวกับที่มาของการแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ ว่า ส่วนหนึ่งเกิดมาจากความต้องการทางทหาร ซึ่งเป็นเรื่องเหนือความคาดคิดด้วย ไม่มีใครเคยนำข้อเท็จจริงจากเอกสารจดหมายเหตุอันเป็นเอกสารชั้นต้นมาศึกษาอย่างจริงจัง หรือไม่ได้ให้ความสำคัญมาก่อน ■

เชิงอรรถ

- ¹ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 1 สบ.ทร. 9.11/263, จัดการแข่งขันฟุตบอลระหว่าง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับธรรมศาสตร์ เพื่อเก็บเงินบำรุงทหาร (3-20 พ.ย. 2484).
- ² *ประวัติศาสตร์บอกเล่าแผนกเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) พ.ศ. 2481-2490 เล่มหนึ่ง (พ.ศ. 2481-2485)*, นน. 129-130.
- ³ เรื่องเดียวกัน, น. 130.
- ⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.), 2 สร. 0201.18.2/4, สำนักงานโคลนนาการ คัดและตัดข่าวหนังสือพิมพ์ (ปีก 4 แฟ้ม 1).
- ⁵ กองประวัติศาสตร์ ยก.ทร., “หน้าต่างประวัติศาสตร์ การจัดทำลั้งทัพเรือในสงครามโลกครั้งที่ 2,” *นาวิกศาสตร์*, 60(5) (2520): ไม่มีเลขหน้า.
- ⁶ หจช., บก.สูงสุด 1.1/5, อนุมัติแผนการจัดกำลังกองทัพเรือในเวลาสงคราม (29 พ.ย. - 6 ธ.ค. 2484).
- ⁷ หจช., บก.สูงสุด 5.5/3, คำสั่ง เรื่องบรรจุตำแหน่งนายทหาร ที่ 198/84 (28 พ.ย. 2484).
- ⁸ หจช., บก.สูงสุด 1.1/6, เรื่องร่างคำสั่ง ท.สนามที่ 3/84 บรรจุนายทหารรับราชการ (3 ธ.ค. 2484).
- ⁹ หจช., บก.สูงสุด 1.1/5, อ้างแล้ว
- ¹⁰ กรมยุทธศึกษาทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด, *ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเซียบูรพา*. (กรุงเทพฯ: กรมยุทธศึกษา กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม, 2540), นน. 37-38.
- ¹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 49.
- ¹² คือ พันเอก ฮิโรมิชิ ยาฮารา (Hiromichi Yahara) ผู้ช่วยทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ และเสนาธิการทหารประจำกองทัพบกที่ 15 ซึ่งเป็นผู้มีส่วนในการกำหนดแผนการเคลื่อนกำลังทหารญี่ปุ่นผ่านเข้ามายังประเทศไทย (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “แผนการบุกของญี่ปุ่นกับบทบาทนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม,” *ศิลปวัฒนธรรม*, 9 (กรกฎาคม 2529): นน. 83-84).
- ¹³ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 1 สบ.ทร. 99.4/77, การยกพลขึ้นบกของกองทหารญี่ปุ่นที่ตำบลต่างๆ ตามฝั่งทะเลในอ่าวไทย เมื่อ 8 ธ.ค. 84 (8 ธ.ค. 2484).
- ¹⁴ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 1 สบ.ทร. 99.4/1058, ข้อความคลาดเคลื่อนในบทประพันธ์หนังสือชื่อเรื่องภายในขบวนเสด็จไทย (4 ก.ย. 2489 - 23 มิ.ย. 2490).
- ¹⁵ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 1 สบ.ทร. 99.4/1100, ขอเสนอการปฏิบัติของ นย. ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (12 ม.ค. 2492).
- ¹⁶ กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ, 1 สบ.ทร. 99.4/1058, อ้างแล้ว.
- ¹⁷ *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 58, วันที่ 18 พฤศจิกายน 2484, นน. 1683-1684.
- ¹⁸ แผนการจัดกำลังของกองทัพอากาศ ได้แก่ อัตราบรรจุกำลังเจ้าหน้าที่กองทัพอากาศในเวลาสงคราม 84 หน่วยรบแรก แต่แผนการจัดกำลังของกองทัพบกยังไม่พบเอกสารว่ามีการเตรียมกำลังอย่างไร

ใบปลิว “น้ำใสใจจริงของญี่ปุ่น”ชวนเชื่อให้ไว้ใจว่า
ญี่ปุ่นอยู่ข้างประเทศไทยอย่างแท้จริง

ภุรี พวงค์เจริญ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“น้ำใสใจจริงของญี่ปุ่น” เสี้ยวหนึ่งจากปฏิบัติการจิตวิทยา ของญี่ปุ่นต่อประเทศไทย

เข้ามีเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กองทัพญี่ปุ่นเปิดฉากบุกประเทศไทย โดยกระจายกำลังยกพลขึ้นบกตามจังหวัดต่างๆ ในภาคใต้และภาคกลาง อาทิ สมุทรปราการ นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี สุราษฎร์ธานี ฯลฯ ท่ามกลางความสับสนอลม่าน กองกำลังฝ่ายไทยได้เริ่มต่อต้านการรุกรานของกองทัพต่างชาติ หลายจังหวัดจึงกลายเป็นสมรภูมิรบแทบจะโดยทันที การปะทะกันด้วยอาวุธหนักดำเนินไปอย่างดุเดือด โดยเฉพาะในภาคใต้ ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากไม่น้อย ไม่ว่าจะฝ่ายไทย หรือฝ่ายญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม การรบที่ปัตตานี ฝ่ายไทยต้องสูญเสียทหาร 24 นาย ตำรวจ 5 นาย ยุวชนทหาร 5 นาย และประชาชนอีก 6 นาย¹ แต่ถึงกระนั้น ด้วยแสนยานุภาพของผู้รุกรานที่เหนือกว่า รัฐบาลไทยจึงยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่น “เดินทัพผ่าน” ก่อนกล่าวเลิกด้วยการเข้าร่วมในกติกาสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 หรือไม่ถึง 2 สัปดาห์หลังเหตุการณ์ยกพลขึ้นบก ที่ท้ายที่สุดอีกราว 1 เดือนให้หลัง รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐฯ ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 เท่ากับว่า ประเทศไทยได้ร่วมกับฝ่ายอักษะอย่างเต็มรูปแบบแล้ว

ตลอดช่วงระยะสงคราม ทหารญี่ปุ่นหลังไหลเข้าสู่ประเทศไทยไม่หยุดหย่อน โดยมีแผนอาศัยประเทศไทยเป็นฐานเข้าตีมลายู พม่า และอินเดียตามลำดับ เราคงทราบกันดีว่า ยุทธศาสตร์ใหญ่ของญี่ปุ่นนั้นอยู่ที่การขจัดอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และสถาปนาวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา (Greater East Asia Co-prosperity Sphere) ขึ้นมาแทนที่ ซึ่งเป้าหมายของวงไพบูลย์นั้นก็เพื่อเป็นทั้งองค์กรปกครอง และโฆษณาแนวอุดมการณ์แบบ “เอเชียเพื่อเอเชีย” ที่มีญี่ปุ่นเป็นแกนกลาง เป็นเสาหลักของชาติเอเชียทั้งหลาย

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ประเทศไทยถือเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้สำหรับยุทธศาสตร์ใหญ่นี้ อย่างไรก็ดี ขณะที่เราหมกโยงภาพของทหารญี่ปุ่นเข้ากับการเคลื่อนพล การตริ่งกำลัง การยึดสถานที่ หรือการต่อสู้เช่นหม่า ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญพอกัน คือ “ปฏิบัติการจิตวิทยา” หรือ “การโฆษณาชวนเชื่อ” ที่ทางญี่ปุ่นดำเนินต่อประเทศไทย อันที่จริง ปฏิบัติการจิตวิทยาได้เป็นองค์ประกอบสำคัญของกองทัพญี่ปุ่นมานานหลายปี กองทัพญี่ปุ่นได้ขับเคลื่อนปฏิบัติการดังกล่าวอย่างเต็มกำลังในดินแดนยึดครองอย่างแมนจูเรีย เกาหลี และไต้หวัน งานวิจัยของ Barak Kushner ได้เรียบเรียงให้เราเห็นว่า เครื่องข่ายโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่นได้พัฒนาความเป็นมืออาชีพ และอาศัยเครื่องมือตั้งแต่ใบปลิว คำขวัญ บทละคร หรือแม้แต่มุกตลก โดยมีกลไกจากรากหญ้าขึ้นมาเพื่อออกแบบการโฆษณาชวนเชื่อที่สอดคล้องกับภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ส่วนกรณีประเทศไทยก็ไม่ต่างกัน นิภาพร รัชตพัฒนากุล ได้วิเคราะห์ไว้ละเอียดถึง “ปฏิบัติการของญี่ปุ่นเพื่อสร้างวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพาทางวัฒนธรรม” โดยประเด็นหนึ่งที่ถูกยกมมากล่าวถึงก็คือ การใช้สื่อสิ่งพิมพ์เพื่อกระชับสายสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น³ ทั้งนี้ เมื่อมองย้อนไปช่วงทศวรรษที่ 2480 สื่อสิ่งพิมพ์นับเป็นเครื่องมืออันทรงพลังไม่น้อย ส่วนหนึ่งเพราะถูกเผยแพร่ได้กว้างขวาง แม้ในหมู่ผู้ไม่รู้หนังสือ และหมู่เยาวชนที่ไร้เตียงสา ขณะเดียวกันยังมีต้นทุนการผลิตต่ำ โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับภาพยนตร์ หรือการกระจายเสียงทางวิทยุ ด้วยเหตุนี้ ทางการญี่ปุ่นเลยใช้ประโยชน์จากสื่อสิ่งพิมพ์เป็นระยะ เพื่อขับเคลื่อนปฏิบัติการจิตวิทยาต่อประเทศไทย บทความชิ้นนี้จึงเลือกนำเสนอสื่อสิ่งพิมพ์ บางส่วนที่ฝ่ายญี่ปุ่นผลิตขึ้นสำหรับชาวไทย โดยเป็นใบปลิวชุดที่ถูกแจกจ่ายในภาคใต้ เพื่อจูงใจคนไทยให้หันมาร่วมมือกับญี่ปุ่น ไม่คิดจับอาวุธต่อต้านอีก บทความนี้เชื่อว่า ใบปลิวดังกล่าวคงช่วยเผยให้เห็นไม่มากนักก็ถือว่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการจะบอกอะไรกับชาวไทย ณ ช่วงเวลาแรกหลังยึดตราทัพเข้ามา

ภาพที่ 1 ใบปลิว “จงทำลายอังกฤษ ซึ่งเป็นศัตรูเอเชีย” แสดงภาพทหารไทย และทหารญี่ปุ่น ร่วมกันขับไล่ทหารอังกฤษ ซึ่งถูกวาดเป็น วินสตัน เชอร์ชิลล์ ผู้นำอังกฤษ

ภาพที่ 2 ใบปลิวจูงใจให้ชาวไทย (แทนด้วยจอมพล ป.) ร่วมมือกับญี่ปุ่น (แทนด้วยนายพลโทโจ) แทนที่จะร่วมมือกับอังกฤษ (แทนด้วยเชอร์ชิลล์) แล้วต้องเผชิญกับ “ความยับเยิน”

ภาพที่ 3 ใบปลิว “การสกลองของอังกฤษ” แสดงภาพเชอร์ชิลล์ ในชุดทหารที่จึกขดมียรอยปะเต็มไปหมด โน้มหน้าให้เห็นว่า กองทัพอังกฤษมีแต่ความอ่อนแอ

ภาพที่ 4 ใบปลิวนี้ชักจูงว่า ญี่ปุ่นมองประเทศไทยเป็น “สหายที่รัก” ส่วนศัตรูตัวจริงคืออังกฤษ ใบปลิวยังดูสื่ออื่นๆ ว่า กองทัพญี่ปุ่นต้องการแค่ผ่านแดนข้ามไปโจมตีอังกฤษ ไม่ได้ต้องการรบกับประเทศไทย

ภาพที่ 3

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

หลังเคลื่อนทัพสู่ประเทศไทยได้ไม่นาน ฝ่ายญี่ปุ่นก็เริ่มแจกใบปลิวในภาคใต้ เป็น ใบปลิวสี่ขนาดประมาณครึ่งกระดาษเอสี่ แม้เราจะไม่อาจทราบจำนวนพิมพ์ แต่ ลักษณะการสะกดคำบางช่วงบางตอน ชวนให้พอสันนิษฐานว่า ผู้ผลิตใบปลิว นั้นเป็นชาวญี่ปุ่นที่รู้ภาษาไทย โดยเรา จะเห็นว่า จุดเน้น (Theme) ของใบปลิว ชุดนี้อยู่ที่ 2 เรื่องหลักๆ คือ (1) ญี่ปุ่นเป็น ชาตินี้ที่จริงใจกับประเทศไทย เป็นมิตรแท้ ที่ควรร่วมมือด้วยเพื่อจะนำพาประเทศ ก้าวไปสู่ความรุ่งเรือง และ (2) อังกฤษ เป็นศัตรูผู้อ่อนแอที่มีแต่เล่ห์เหลี่ยม จึง ชัดเจนว่า วัตถุประสงค์ของใบปลิวก็เพื่อ สร้างแนวร่วมช่วยกองทัพญี่ปุ่นพิชิต อังกฤษ ซึ่งก็น่าสนใจเช่นกันที่ผู้ผลิตไม่ ได้โจมตีสหรัฐฯ มากเท่าใดนัก ใบปลิว ชุดนี้ถือเป็นเลี้ยวหนึ่งของปฏิบัติการ จิตวิทยาอันใหญ่โตที่ญี่ปุ่นดำเนินการ ต่อประเทศไทย ผู้ใดก็ตามที่ต้องการ ทำความเข้าใจให้ครบถ้วนจึงต้องศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติมอีกมาก ■

ภาพที่ 7

ภาพที่ 8

ภาพที่ 5 ใบปลิวเดียวที่มีลักษณะข่มขู่ โดยเตือนว่า “แม่ไทยจะร่วมมือกับอังกฤษ ก็หาเอาไซยะชนะแก่กองทัพญี่ปุ่นได้ไม่”

ภาพที่ 6 “อย่าหลงใหลคำล่อลวงของอังกฤษ” พร้อมแสดงภาพความเสียหายของกรุงลอนดอน

ภาพที่ 7 “อังกฤษไม่เห็นหน้ากลัวเลย” แสดงภาพอังกฤษเป็นสิ่งโหดร้าย ขณะเดียวกันก็แทนสหรัฐฯ ด้วยเสือที่มีหัวเป็นประธานาธิบดีแฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์

ภาพที่ 8 “กองทัพญี่ปุ่นที่จะช่วยไทยมาถึงแล้ว” โฆษณามีรูปภาพแบบเน้นระหว่างสองชาติ

เอกสารอ้างอิง

¹ สรศัลย์ แพ่งสภา (2543). *สงครามมืด: วันญี่ปุ่นบุกไทย*. กรุงเทพฯ: สารคดี, นน. 244-245.

² Kushner, B. (2006). *The thought war: Japanese imperial propaganda*. Honolulu: University of Hawaii Press.

³ นิภาพร รัชตพัฒนากุล (2545). *ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น, พ.ศ. 2475-2488*. วิทยานิพนธ์, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁴ ใบปลิวทั้งหมดในบทความนี้ถูกนำมาจากเอกสารชุด ภจ. (2) สร. 0201/4 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศไทย

เครื่องจักรผลิตกระดาษของโรงงานที่กาญจนบุรีซึ่งเคยผลิตกระดาษให้ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพิมพ์ธนบัตรใบละ 50 บาท

เมื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง “พิมพ์ธนบัตร”

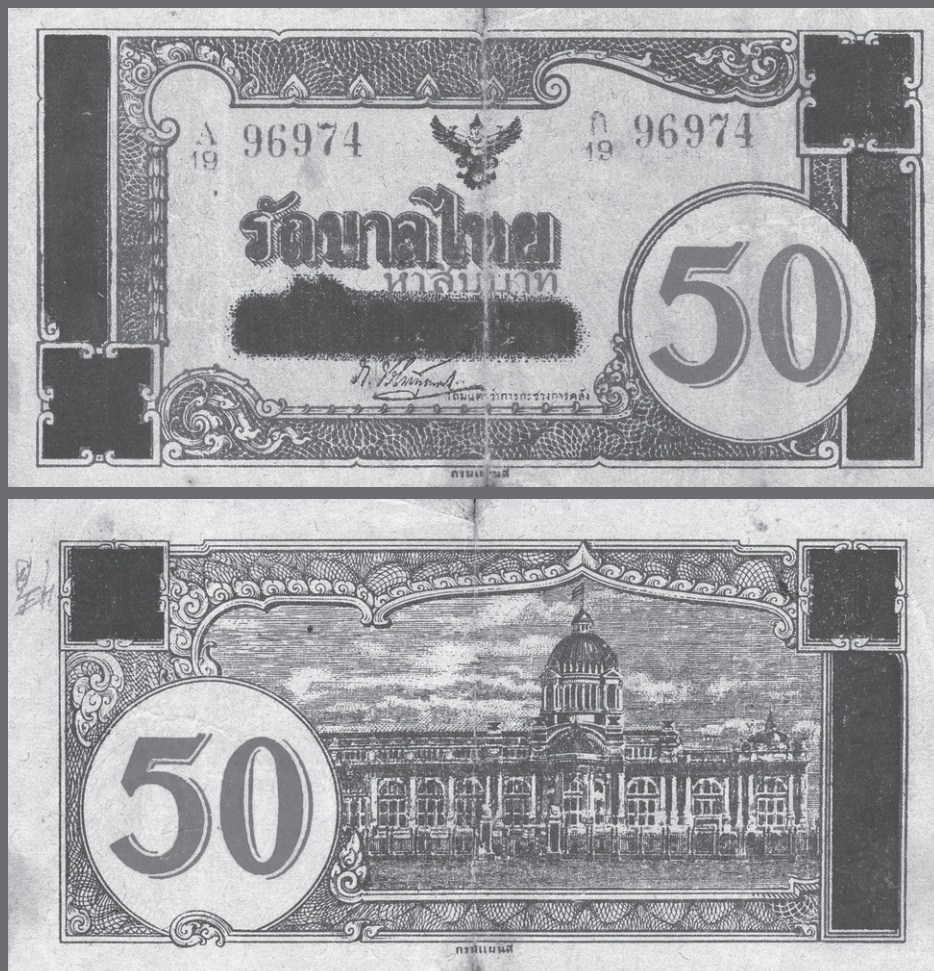
ย้อนกลับไปในช่วงรัชกาลที่ 5 เมื่อประเทศไทยนำธนบัตรออกใช้เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2445 ธนบัตรที่ออกใช้ใ้ครั้งนั้น เป็นธนบัตรที่รัฐบาลไทยว่าจ้างบริษัทโทมัส เดอ ลา รู จำกัด ประเทศอังกฤษ ให้เป็นผู้พิมพ์ และนับจากการออกธนบัตรใช้ป็นครั้งแรก ประเทศไทยก็สั่งพิมพ์ธนบัตรจาก บริษัท โทมัส เดอ ลา รู จำกัด เรื่อยมา โดยมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดี และเหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งให้มีความยากในการปลอมแปลง

จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น กองทัพญี่ปุ่นยกกำลังเข้าสู่ประเทศไทย ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยไปยังดินแดนอื่น หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ลงนามในสนธิสัญญาร่วมรบกับกองทัพญี่ปุ่น ตามมาด้วยการที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับสหรัฐฯ และประเทศอังกฤษในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ด้วยข้ออ้างที่ว่าประเทศไทยโดนทิ้งระเบิดที่กรุงเทพฯ

ขณะที่ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงครามนั้น ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นที่ตั้งของ บริษัทโทมัส เดอ ลา รู จำกัด ก็ได้รับความเสียหายถึงสองครั้งจากการโจมตีทางอากาศของประเทศเยอรมนี จนไม่สามารถพิมพ์ธนบัตรให้แก่ประเทศไทยได้ การพิมพ์ธนบัตรที่บริษัทโทมัส เดอ ลา รู จำกัด จึงต้องยุติลงชั่วคราว เกิดภาวะขาดแคลนธนบัตรในประเทศอันเนื่องมาจากความต้องการใช้ธนบัตรในขณะนั้นมีสูง โดยเหตุประการหนึ่งคือการที่ประเทศญี่ปุ่นกู้เงินประเทศไทยเพื่อนำไปเป็นค่าใช้จ่ายทางทหารเป็นจำนวนมากเกินความคาดหมาย เมื่อธนบัตรเริ่มขาดแคลน รัฐบาลไทยต้องแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน เพื่อไม่ให้ฝ่ายญี่ปุ่นเข้ามายุ่งกับการบริหารจัดการธนบัตร เนื่องจากการจัดพิมพ์และการนำเอาธนบัตรออกใช้มีอิทธิพลอย่างมากต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

ในการแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนธนบัตรนั้นรัฐบาลใช้หลายวิธีการด้วยกัน เช่น ขอให้ห้างร้านญี่ปุ่นที่รับเงินจากทหารญี่ปุ่นเปลี่ยนเป็นรับเช็คแทนให้มากที่สุด ลดปริมาณการใช้ธนบัตรด้วยการซื้อสิ่งของส่งกองทัพญี่ปุ่นแทน ส่วนวิธีที่ดำเนิรกับตัวธนบัตรโดยตรง ได้แก่ (1) สั่งพิมพ์ธนบัตรมาจากประเทศญี่ปุ่น โดยขอให้สำนักงานการพิมพ์ธนบัตรแห่งรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นผู้ทำธนบัตร และมีบริษัทมิตรชยุ บุษขัน ไคชะ ที่กรุงเทพฯ เป็นตัวแทนติดต่อ (2) พิมพ์ธนบัตรเองภายในประเทศ ซึ่งวิธีนี้มีทั้งการพิมพ์ขึ้นใหม่ทั้งฉบับ การพิมพ์ธนบัตรทั้งฉบับ แต่พิมพ์แบบลดสี เพื่อให้พิมพ์ได้เร็วขึ้น หรือการนำธนบัตรที่พิมพ์เสร็จแล้วแต่ไม่มีการนำออกใช้มาแปลงเป็นธนบัตรชนิดราคาอื่นๆ

ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ธนบัตรแบบพิเศษ ชนิดราคา 50 บาท รุ่นหนึ่งเกิดขึ้นจากการนำบัตรดอลลาร์ ชนิดราคา 1 ดอลลาร์ ที่พิมพ์ขึ้นมาเพื่อเตรียมไปใช้ในดินแดน 4 รัฐมลายู (กลันตัน ตรังกามู โครนบุรี และปะลิส) และมีจำนวนอยู่ถึง 2,000,000 ฉบับมาพิมพ์แก้ไขราคา ซึ่งรูปแบบการแก้ไขมีหลายรุ่น ธนบัตรแบบนี้มีชื่อเรียกอย่างไม่เป็นทางการว่า ธนบัตรไว้กุกซ์ เพราะมีการพิมพ์หมึกดำคาดทับข้อความที่ไม่ต้องการ

การพิมพ์ธนบัตรภายในประเทศนั้น จะใช้วัตถุดิบที่หาได้ในประเทศ เช่น ใช้กระดาษจากโรงงานกระดาษไทย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหลัก ในช่วงแรกของการผลิตกระดาษใช้เยื่ออ้อยจากประเทศญี่ปุ่นผสมกับเยื่อไม้ไผ่ กระดาษที่ผลิตได้จึงมีความเหนียว และมีสีขาวพอควร แต่เมื่อเยื่ออ้อยหมดต้องใช้เยื่อไม้ไผ่หรือเยื่อฟางข้าวล้วนๆ ซึ่งหาได้ภายในประเทศขณะนั้นมาผลิตกระดาษ สีของกระดาษจึงออกหม่นๆ ไม่ขาวเหมือนช่วงเริ่มแรก ส่วนหมึกพิมพ์ที่ซื้อจากภายในประเทศ ซึ่งช่วงแรกๆ ทางกรยังสามารหาซื้อได้ แต่ต่อมาเมื่อสงครามเริ่มนานไป ความขาดแคลนหมึกพิมพ์ก็มาเยือน หมึกพิมพ์กลายเป็นสินค้าหนึ่งที่ทางการเข้าควบคุม และไม่มีจำหน่ายทั่วไป ต้องบังคับซื้อเอาจากเอกชนตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ส่วนในเรื่องการพิมพ์ ได้มอบหมายโรงพิมพ์ส่วนราชการ ได้แก่ โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหารบก โรงพิมพ์กรมอุทกศาสตร์กองทัพเรือ และโรงพิมพ์ของเอกชนอีกหลายแห่ง เช่น โรงพิมพ์กรุงเทพฯ วาณิช โรงพิมพ์กิมไป โรงพิมพ์จันทน์ เป็นต้น ให้พิมพ์ธนบัตรเป็นการชั่วคราว โดยมีเจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยเดินทางไปควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดที่โรงพิมพ์ทุกแห่ง ซึ่งแม้ว่าธนบัตรที่พิมพ์มานี้จะมีคุณภาพต่ำ แต่ก็ใช้แก้ขัดกันไปได้ตลอดช่วงสงคราม

สำหรับโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนั้น เข้าไปเกี่ยวข้องกับกรแก้ไขปัญหายขาดแคลนธนบัตรเมื่อกรทรวงการคลังมีหนังสือแจ้งขอความร่วมมือให้มหาวิทยาลัยช่วยพิมพ์ธนบัตร ซึ่งในเอกสารที่ติดต่อกันเรียกธนบัตรที่จะให้ช่วยพิมพ์ว่า “ธนบัตรใบละ 50 บาท” และจากเอกสารที่เก็บไว้สามารถลำดับเรื่องราวได้ดังนี้

12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488	ผู้จัดการโรงพิมพ์ (นายประสิทธิ์ ลูติดตามนท์) ขอไปดูการพิมพ์ธนบัตรของกรมแผนที่ทหารบก เนื่องจากกำลังจะพิมพ์ธนบัตรให้แก่รัฐบาล
17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488	ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย (นายปรีดี พนมยงค์) ประกาศแยกโรงพิมพ์แผนกพาณิชย์มหาวิทยาลัยขึ้นเป็นหมวดพิเศษ เรียกว่า “หมวดการพิมพ์ธนบัตร” มีการตั้งคณะกรรมการควบคุมการพิมพ์ธนบัตร และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มีคำสั่งที่ 7/2488 โยกย้ายเจ้าหน้าที่ไปประจำที่โรงพิมพ์แผนกพาณิชย์มหาวิทยาลัย
24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488	โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หมวดการพิมพ์ธนบัตร ออกคำสั่งครั้งที่ 1 แจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับธนบัตรที่จะจัดพิมพ์
1 มีนาคม พ.ศ. 2488	มีบันทึกขอดตัวอย่างธนบัตรที่พิมพ์ ขอให้ฝ่ายที่จัดพิมพ์แจ้งเรื่องสี รวมทั้งจำนวนสีที่ต้องการเพื่อสำรองใช้ในเวลา 1 ปี และเรื่องยืมแทนพิมพ์จากโรงพิมพ์พานิชย์กุลผล
5 มีนาคม พ.ศ. 2488	หนังสือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังถึงผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยแจ้งเรื่องที่สั่งให้กรมบัญชีกลางจ่ายเงิน 200,000 บาทแล้ว และได้กำหนดให้ตั้งเบิกเป็นคร่าวๆ ในประเภทเงินทุนพิมพ์ธนบัตรของมหาวิทยาลัย
14 มีนาคม พ.ศ. 2488	เลขาธิการมหาวิทยาลัย (ดร.เดือน บุนนาค) แจ้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังว่าได้รับเช็คเลขที่ 73206 ลงวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2488 สั่งจ่ายเงิน 100,000 บาทแล้ว
15 มีนาคม พ.ศ. 2488	ส่งกระดาษมาให้เพื่อพิมพ์รูปธนบัตรใบละ 50 บาท พร้อมกับขอให้โรงพิมพ์แต่งสีแดงให้เข้ากับกระดาษที่ส่งมา
3 เมษายน พ.ศ. 2488	ตามคำสั่งที่ 17/2488 ให้พนักงานที่ได้รับคำสั่งไปประจำหมวดพิมพ์ธนบัตรกลับไปประจำงานตามแผนกเดิม
12 เมษายน พ.ศ. 2488	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีหนังสือถึงเลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแจ้งเรื่องจะให้ช่วยพิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 1 บาท
13 เมษายน พ.ศ. 2488	เลขาธิการมหาวิทยาลัยมีหนังสือแจ้งเหตุที่ไม่สามารถช่วยพิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 1 บาทได้
9 พฤษภาคม พ.ศ. 2488	ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยมีหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเรื่องการคืนเงินทროงที่ทางกระทรวงจ่ายมาเป็นค่าพิมพ์ธนบัตร
12 กันยายน พ.ศ. 2488	อธิบดีกรมคลังแจ้งผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยยืนยันค่าใช้จ่ายในการพิมพ์ธนบัตร โดยขอให้ส่งใบสำคัญค่าใช้จ่ายเงินและเงินเหลือจ่ายคืน

ธนบัตรใบละ 50 บาทที่ทางโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้รับการติดต่อให้จัดพิมพ์นั้น มีการระบุรายละเอียดของการพิมพ์ไว้คือ

1. ใช้กระดาษจากโรงงานกระดาษกาญจนบุรี ชนิดเดียวกับธนบัตรแบบ جدید ชนิดราคา 1 บาท และมีขนาดเท่ากันด้วย คือ 6.5 x 12.5 ซม.
2. ลายน้ำในตัวรอยไหมด้านหน้าใช้สีฟ้าและสีแดง ด้านหน้าพิมพ์ 2 สี ด้านหลังพิมพ์ 1 สี (พิมพ์ 3 ครั้ง)
3. พิมพ์ Running no. (หมวดเลขหมาย) ด้วยหมึกสีแดง
4. ตัดเป็นแผ่นเล็กเข้าแหวนบเสร็จ

นอกจากรายละเอียดดังกล่าวแล้วนั้น จากบันทึกของกรมคลังที่เป็นต้นฉบับลายมือของ หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 ทำให้ทราบว่า แต่เดิมไม่ได้มีการกำหนดรูปด้านหลัง ดังข้อความว่า “รูปด้านหลังสุดแล้วแต่สะดวก” นอกจากบันทึกฉบับนี้แล้วก็ไม่มีพบรายละเอียดอื่นเกี่ยวกับภาพด้านหลัง แต่ท้ายที่สุด ธนบัตรใบละ 50 บาทก็มีรูปด้านหลังเป็นภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมเหมือนธนบัตรชนิดราคาอื่นที่พิมพ์ในช่วงเวลาเดียวกัน และเพื่อเป็นการช่วยราชการพิมพ์ธนบัตรนี้ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจึงได้จัดแยกโรงพิมพ์แผนกพาณิชย์มหาวิทยาลัยขึ้นเป็นหมวดพิเศษต่างหากเรียกว่า “หมวดการพิมพ์ธนบัตร” มีการทดลองพิมพ์ต้นฉบับและกำหนดว่าจะเริ่มพิมพ์ธนบัตรใบละ 50 บาทรุ่นแรกในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2488 เป็นต้นไป

แต่ในท้ายที่สุด โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็ไม่ได้ช่วยพิมพ์ธนบัตรใบละ 50 บาทตามเหตุผลที่กระทรวงการคลังแจ้งให้ทราบว่า

“...เนื่องจากได้รับธนบัตรมาจากต่างประเทศพอจำหน่ายได้ชั่วคราว และประกอบทั้งการผลิตกระดาษในประเทศได้แก้ไขมีจำนวนพอทันแก่การพิมพ์ธนบัตรกระทรวงการคลังจึงได้ดำริที่จะแก้ไขการพิมพ์ธนบัตรฉบับละ 50 บาทใหม่เพื่อให้ได้ขนาดและลักษณะของธนบัตรราคาสูง แต่ปรากฏว่ากรมแผนที่ได้มีแม่พิมพ์ธนบัตรชนิดราคา 50 บาท ตามขนาดที่ต้องประสงค์อยู่และได้ขนาดที่จะพิมพ์โดยเครื่องของทางกรมแผนที่ แต่จะพิมพ์ได้ไม่รวดเร็วเหมือนเครื่องพิมพ์ของทางมหาวิทยาลัย และเพราะเห็นว่าเป็นธนบัตรชนิดราคาสูงจึงได้ตกลงให้กรมแผนที่เป็นผู้พิมพ์”

ภาพที่ 2 ดร.เดือน บุญาค
ผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมืองในขณะเกิด
สงครามโลกครั้งที่ 2

ภาพที่ 2

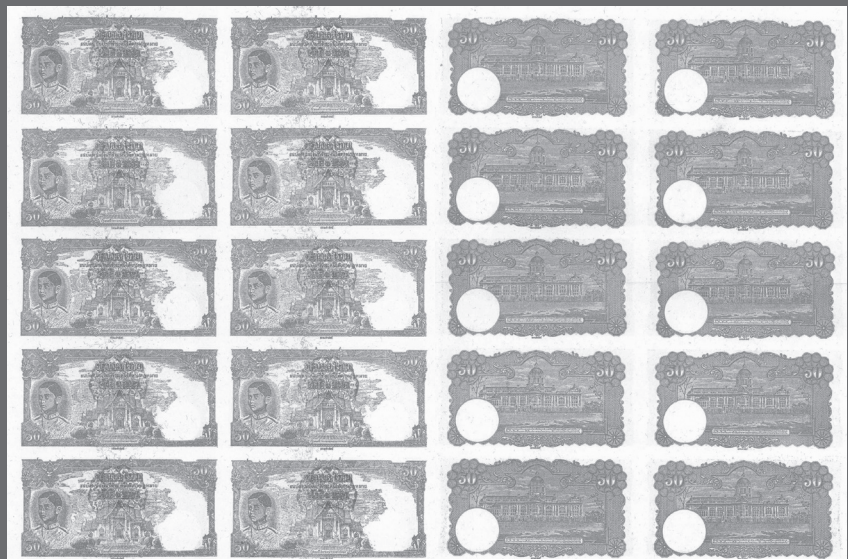

ภาพที่ 3

เรื่องราวเกี่ยวกับการกิจสำคัญยิ่งของโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองคงเลือนหายไปจากความทรงจำ หากปราศจากเอกสารที่หลงเหลืออยู่ และถึงแม้ว่าโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจะไม่ได้ช่วย กระทรวงการคลังจนได้พิมพ์ธนบัตรออกมาใช้ก็ตาม แต่อย่างน้อยในเสี้ยวหนึ่งของ ประวัติศาสตร์การพิมพ์ธนบัตรของประเทศไทยก็ได้มีการบันทึกชื่อของโรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับทราบและจดจำ เรื่องราวอันสำคัญยิ่งนี้ไว้ ■

ภาพที่ 4

ภาพที่ 3 กระดาษทดลองพิมพ์ ธนบัตรใบละ 50 บาท มีคำว่า "ธรรมศาสตร์" ที่ขอบล่าง

ภาพที่ 4 ภาพกระดาษทดลองพิมพ์ ธนบัตรใบละ 50 บาท สแกนจาก กระดาษทดลองพิมพ์แผ่นสุดท้าย ที่เหลืออยู่จากจำนวน 31,500 แผ่น (63 ริม; 1 ริมมี 500 แผ่น) ซึ่งได้ สำรองไว้เมื่อ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2494 ก่อนมีการทำลาย

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ธนาคารแห่งประเทศไทย, 100 ปี ธนบัตรไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2546), นน. 121-180.
- สุมัยวดี เมฆสุด และ กมลวรรณ สาสีคงประยูร, ธนบัตรไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเอเชียระหว่าง พ.ศ. 2484-2488, (กรุงเทพฯ: เอส.เอ็ม.ซี. คอร์เนอร์ จำกัด, 2555), บทที่ 4.

เอกสารจดหมายเหตุ

- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, ธนบัตรชนิดราคาใบละ 50 บาท พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2488).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, การพิมพ์ธนบัตรในประเทศไทย รวมตลอดถึงสีที่ใช้ในการพิมพ์ด้วย (2488-2489).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, ส่วนการเลขานุกรการ (เดิม). เงินค่าใช้จ่ายในการทหารญี่ปุ่น (2486-2488).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, ดอลลาร์ไทย (2486-2487).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, ธนบัตรขาดแคลน (2487-2488).
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายออกบัตรธนาคาร, ส่วนควบคุมงานธนบัตร, หน่วยบัญชีและวิเคราะห์, ธนบัตรที่สั่งพิมพ์ที่ญี่ปุ่น (2486-2488).

ประกาศ

กองทัพญี่ปุ่นแม่ทัพด้านชาติอินเดีย นเรศวร พรมมา และ
जनซึ่งเปนรชนชาวเอเชียด้วยกัน จะอยู่ได้บังคับประเทศที่เปนศัตรูของ
ญี่ปุ่นแท้ดี เมื่อจำไม่ปฏิบัติตนเปนบีจากามิตรแก่ญี่ปุ่น หรือไม่ปฏิบัติ
การก่อร้ายอันครายให้แก่กองทัพญี่ปุ่นอยู่แล้ว จะไม่ถือจำเปนศัตรูของ
ญี่ปุ่น และจะคุ้มครองความปลอดภัยให้ ฉะนั้น ขอให้ทุกๆคนจง
ใจดวงใจ และก้มหน้าปฏิบัติอาชีพของคนต่อไปเถิด แต่สำหรับผู้ที่
ที่คิดอ่านจะหลบหนีออกนอกประเทศไทยแล้ว จะถือจำเปนศัตรูของ
ญี่ปุ่น และจะได้ออกคุมรั้งทำโทษทันที.

ประกาศมาแต่วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

ผู้บัญชาการกองทัพญี่ปุ่น

สมาชิกขบวนการเสรีไทยส่วนหนึ่งที่มาลวนสนาม
ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2483

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
 กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
 sngamcac@gmail.com

“วาทกรรมใหม่” ว่าด้วยการต่อต้าน ญีปุ่นของขบวนการเสรีไทย: แนวคิด ความหมาย และการรักษา สันติภาพในประเทศไทย

ความคิดหลักสำหรับผู้เขียน¹ วาทกรรมใหม่คือ การต่อต้าน ญีปุ่นของขบวนการเสรีไทยใน สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นการต่อสู้เพื่อเอกราชและสันติภาพ บนพื้นฐานของประชาธิปไตยให้ พ้นจากรัฐบาลเผด็จการทหาร ดังนั้นแนวคิด ความหมาย และการรักษาสันติภาพใน ประเทศไทย จึงมีใช้เพียงแต่ การต่อต้านกับศัตรูผู้รุกราน และ เอกราช หากยังเป็นการต่อสู้กับ ฝ่ายเผด็จการทหาร-อำนาจนิยม และถือเป็นงานระยะยาว เพราะ เป็นการสร้างประชาธิปไตย ป้องกัน ระบบเผด็จการเพื่อให้เกิดสันติภาพ และความเสมอภาคที่แท้จริง

เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายนี้ ขบวนการเสรีไทยจึงพยายามผลักดันให้สังคม ไทยไปสู่สันติภาพอย่างมั่นคงและยั่งยืน คือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ ชัดแย้งกันได้ โดยมีกระบวนการสร้างและรักษาสันติภาพทั้งภายในและต่างประเทศ ใน 3 มิติควบคู่ไปด้วยกัน คือมีการปฏิรูปทางการเมือง แก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2475 ให้มีระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงภายในประเทศเป็นนิติแรก ในขณะเดียวกันนั้น ก็มีความพยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศให้เป็นอิสระจาก มหาอำนาจและเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน คือมีความเป็นตัวของตัวเองในการรักษา เอกราชและสันติภาพทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกด้วย แม้ความพยายามต่างๆ นี้ล้มเหลว แต่การต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยที่สะท้อนผ่านสงครามและสันติภาพนั้น มีความหมายไม่ธรรมดาและน่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะในวาระครบ 70 ปีแห่งการสิ้นสุด ของสงครามโลกครั้งที่ 2 และการพัฒนาไปสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 เราจึงควรเรียนรู้ใหม่ และสืบสานภารกิจสำคัญนี้ให้มีพลังในการขับเคลื่อนเพื่อการมี ความยุติธรรมและเสมอภาคอย่างแท้จริงต่อไป

บทนำ

ในวาระครบรอบ 70 ปีแห่งการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 และ 70 ปีของวันสันติภาพไทย ทั้งยังเป็นการเริ่มต้นของประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นี้ ผู้เขียนเห็นว่าคงไม่มีอะไรดีและยิ่งใหญ่ไปกว่าการเรียนรู้จากอดีตที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง กล่าวให้แคบลงมาก็คือ เราควรต้องรื้อฟื้นทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยใหม่ เพื่อสร้างความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาองค์ความรู้ของขบวนการเสรีไทยไปในแนวทางใหม่อย่างรอบด้าน โดยไม่ไปยึดติดอยู่กับเพียงวาทกรรมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น หรือเฉพาะเรื่องความรักชาติต่อต้านศัตรูผู้รุกรานเท่านั้น มิเช่นนั้นแล้วในวาระที่ครบรอบ 70 ปี และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนี้ ก็คงไม่มีความหมายอะไรมากไปกว่าเพียงด้านความรักชาติ ชาตินิยมและสันติภาพแบบแคบๆ คือการไม่มีสงคราม แต่ในข้อเท็จจริงแล้ว ขบวนการเสรีไทยมีแนวคิดและสะท้อนการต่อสู้ที่มีความหมายไปไกลกว่านั้น คือไปไกลกว่าที่มักเข้าใจและเชิดชูในวันสันติภาพไทยแบบเดิมๆ ที่ผ่านมา

ถ้าตั้งต้นจากแนวคิดตามข้อเสนอใหม่ก็คือ ขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้ว² แน่หนอนว่าท่านจะเห็นอะไรอีกมาก และมองอะไรที่ทะลุมิติไปไกลกว่าเรื่องขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่คุ้นเคยกันมา กล่าวคือแนวคิดและการรักษาสันติภาพในประเทศไทยของขบวนการเสรีไทยนั้น มีความหมายมิใช่เพียงภาพสะท้อนจากความรู้สึกรักชาติรักสันติภาพแบบแคบๆ เท่านั้น แต่ยังมีมิติรักเพื่อนบ้านรักประชาธิปไตยอีกด้วย ซึ่งความรักในมิติหลังนี้ก็คือ พื้นฐานที่มีความสำคัญในการทำความเข้าใจแนวคิดและการรักษาสันติภาพในประเทศไทยของขบวนการเสรีไทย คือมิใช่เพียงการเน้นสันติภาพ อันหมายถึงสภาพที่ปราศจากสงครามเท่านั้น หากเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ คือเป็นสันติภาพที่มีความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นฐานรองรับ ซึ่งก็คือสันติภาพในบริบทที่มีระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์นั่นเอง

ภาพที่ 1 สภาพความเสียหายในกรุงเทพฯ หลังถูกทิ้งระเบิดทางอากาศช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2

ภาพที่ 2-3 ขบวนการเสรีไทยเดินสวนสนามแสดงพลัง ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

การบรรลุเป้าหมายนี้ ขบวนการเสรีไทย มีความคิดอ่าน และมีการดำเนินการ ตามแผนอย่างเป็นระบบ คือมีการสร้าง แนวป้องกันอย่างเป็นกระบวนการใน 2 มิติควบคู่ไปด้วยกัน ได้แก่ ระดับ ภายในประเทศ ต้องมีการริเริ่มปฏิรูป การเมือง เพื่อให้มีระบอบการปกครอง ตามแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันนั้นก็ต้องมีการสร้าง ความเป็นอิสระถึงในระดับภูมิภาค และ/หรือระหว่างประเทศ คือต้องมี ความเป็นตัวของตัวเองในการรักษา เอกราชและสันติภาพระดับภูมิภาค และระดับโลก โดยไทยกับเพื่อนบ้าน เป็นมิตรกัน รวมตัวเป็นปีกแผ่นและ มีนโยบายอิสระ ปราศจากการครอบงำ หรือการแทรกแซงจากมหาอำนาจ บนเวทีการเมืองระหว่างประเทศ จึง จะเป็นหลักประกัน และสามารถนำ ประเทศไปสู่สันติภาพภายใต้สภาวะที่ มั่นคงและยั่งยืนได้ เป้าหมายนี้ถือเป็น ภารกิจระยะยาวและยังคงไม่ยุติของ ขบวนการเสรีไทย นับแต่หลังสงครามฯ เป็นต้นมา

ภาพที่ 4 ปฏิบัติการ
 ลักลอบนำอาวุธเข้า
 ประเทศ ณ สนามบินลับ
 แห่งหนึ่งของเสรีไทยใน
 ภาคอีสาน

คำถามใหญ่ที่ตามมาจึงมิใช่เพียงการค้นหาว่า ทำไมขบวนการเสรีไทยล้มเหลวหรือจบลงในสมัยสงครามฯ เท่านั้น หากควรต้องช่วยกันพัฒนาหรือสืบสานภารกิจของขบวนการเสรีไทยต่อไปอย่างไร เพื่อให้สันติภาพเกิดขึ้นอย่างมั่นคงและยั่งยืนคือภายในประเทศมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความยุติธรรมและเสมอภาคอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกัน ไทยและเพื่อนบ้านอาเซียนก็มีความเป็นปึกแผ่น และมีอิสระในการรักษาสันติภาพบนพื้นฐานที่ปราศจากการครอบงำหรือการแทรกแซงจากมหาอำนาจบนเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เนื่องจากสมัยปัจจุบัน ไทยเรายังคงมีปัญหาพื้นฐานทางด้านสันติภาพทำนองคล้ายสมัยขบวนการเสรีไทยไม่เปลี่ยนแปลง คือการปฏิรูปเพื่อดำเนินการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยภายในประเทศยังคงไม่บรรลุผล แม้ปัจจุบันทหารในนามคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. ได้อาสาทำหน้าที่ “ปฏิรูป” ประเทศอยู่ เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยเดินหน้าต่อไปได้ แต่การอาสาที่ย่อมมีการต่อต้านเป็นธรรมดา เพราะผู้คนมักไม่เชื่อว่าทหารกับประชาธิปไตยจะไปด้วยกันได้ แต่เรื่องนี้คงมีเพียงอาศัยเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า การปฏิรูปนั้นจะเข้าสู่วังวนเดิมหรือไม่

ในขณะที่เดียวกัน การสร้างประชาคมภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แข็งแกร่งบนเวทีโลก เพื่อประโยชน์การค้า การพัฒนา และการเป็นหุ้นส่วนทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของภูมิภาคกับโลกก็ยังไม่บรรลุผลเช่นกัน คือยังคงไม่เป็นปึกแผ่นนัก แม้จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 และอาจนำพาสงครามหรือความรุนแรงมาสู่ภายในประชาคมอาเซียนและโลกได้เสมอ เช่น กรณีข้อพิพาททางทะเลจีนใต้ หรือสภาวะสงครามเศรษฐกิจในรูปการสร้างเขตการค้าเสรีของแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะระหว่างค่ายความร่วมมือเศรษฐกิจภูมิภาคอาเซียน (Regional Comprehensive Economic Partnership, RCEP) กับค่ายหุ้นส่วนความร่วมมือแห่งแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership, TPP) เนื่องจากมหาอำนาจแต่ละฝ่ายพร้อมเข้ามาสลายหรือครอบงำอาเซียนได้ไม่ต่างจากยุคสงครามเย็น

อย่างไรก็ตาม ก่อนจะตอบคำถามข้างต้นนี้ได้ เราควรเริ่มจากการลองทำความเข้าใจขบวนการเสรีไทยก่อน จึงจะพัฒนาหรือสานต่อภารกิจของขบวนการนั้นได้ โดยเริ่มต้นที่การทำความเข้าใจว่า แท้จริงแล้ว ขบวนการเสรีไทยนี้คือขบวนการอะไร และทำไมกระบวนการสร้างสันติภาพและ/หรือการรักษาสันติภาพในประเทศไทยจึงมิใช่หมายถึงสภาพที่ปราศจากสงครามเท่านั้น และสันติภาพที่หมายถึงความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้นั้นมีลักษณะอย่างไร และที่สำคัญยิ่งคือ ทำไมการปฏิรูปเพื่อนำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตยแท้จริงนั้นจึงกลับล้มเหลว และการสร้างประชาคมในภูมิภาคให้แข็งแกร่งบนเวทีโลกคือ องค์การสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ไม่บรรลุผลเช่นกัน ฯลฯ ดังนั้นถ้าทำความเข้าใจเข้าถึงขบวนการนี้อย่างรอบด้านแล้ว เราอาจจะพัฒนาหรือสานต่อภารกิจของขบวนการเสรีไทยต่อไปได้อย่างทรงพลัง ทำนองเดียวกับคนที่มิประสบความสำเร็จชีวิตมากมายพอ หรือมีบทเรียนที่ผ่านการเรียนรู้มาอย่างดีแล้วนั่นเอง

ดังนั้น ก่อนจะเข้าสู่หัวใจของบทความคือ ขบวนการเสรีไทยกับวาทกรรมใหม่ที่ว่าด้วยเรื่องแนวคิด ความหมาย และการรักษาสันติภาพในประเทศไทยนั้น สิ่งแรกที่เราควรเข้าใจร่วมกันคือ ข้อเสนอใหม่ของขบวนการเสรีไทยคืออะไร ขบวนการเสรีไทยมีความคิดความอ่านเรื่องสันติภาพอย่างไร จากนั้นจึงนำไปสู่การเข้าถึงการต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงครามฯ หรือความหมายในการต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยเป็นอย่างไร และเมื่อเข้าใจ เข้าถึงประเด็นเหล่านี้แล้ว จึงจะได้กล่าวถึงการสร้างหรือรักษาสันติภาพในประเทศไทยของขบวนการเสรีไทยนั้นมีการปฏิรูปตรงไหน อย่างไร

ภาพที่ 4

ซึ่งท่านอาจเปรียบเทียบในความเหมือนหรือต่างกับ “การปฏิรูป” ในสมัยปัจจุบันได้ด้วยตนเอง ในตอนท้ายจะได้สรุปและส่งท้ายว่า เราได้ความรู้หรือบทเรียนอะไรจากขบวนการเสรีไทย และเราจะช่วยกันสืบสานภารกิจของขบวนการเสรีไทยนี้ต่อไปได้อย่างไร ในแง่ที่ว่า “สันติภาพอยู่ในมือเรา” เพื่อให้สันติภาพเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

ขบวนการเสรีไทยคือขบวนการอะไรกันแน่?

หลายท่านที่ยังไม่เคยอ่านงานของผู้เขียนมาก่อน อาจรู้สึกสงสัยว่า ทำไมต้องถามคำถามนี้ หรือถามไปเพื่ออะไร เหตุผลที่เริ่มจากการตั้งคำถามนี้ก็เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เพราะเข้าใจว่าเราและท่านอาจคิดและจินตนาการไม่เหมือนกัน คล้ายประเด็นเรื่องประชาธิปไตยแท้จริงคืออะไร ถ้าไม่ทำความเข้าใจร่วมกัน ตั้งแต่ต้นก่อน อาจมีปัญหาและหาข้อสรุปได้ไม่ง่ายดายนัก ทำนองเดียวกับการปฏิรูปในปัจจุบันที่ว่า ควรเริ่มจากจุดไหน และจะไปทางไหนดี เรื่องขบวนการเสรีไทยก็เช่นกัน ดูเหมือนว่าจะเข้าใจร่วมกัน แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เนื่องจากขบวนการนี้ก็เหมือนเรื่องราวอื่นๆ ในประวัติศาสตร์ คือมีทั้งมายาคติ ข้อเท็จจริง และความเป็นจริง แต่การรับรู้เรื่องขบวนการเสรีไทยที่ผ่านมานั้น กลับยึดติดกับความเชื่อต่อๆ มา หรือมักยึดติดกับมายาคติเพียงเรื่องขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น มากกว่าที่จะวิเคราะห์ข้อเท็จจริงเพื่อค้นหาว่า ขบวนการเสรีไทยคือขบวนการอะไร

ความเป็นจริงของขบวนการเสรีไทยคืออะไร คงไม่มีใครสามารถตอบได้อย่างแท้จริง แต่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ขบวนการเสรีไทยมิใช่ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น หากยังเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริงอีกด้วย ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากหนึ่งในวัตถุประสงค์ของขบวนการนี้นั่นก็คือ “จะให้หลักประกันแก่ประชาชนชาติไทยในประชาธิปไตยอันแท้จริง มิให้เผด็จการเข้าเคลือบแฝง” ดังนั้นภารกิจและเป้าหมายของขบวนการเสรีไทย จึงมิใช่เพียงการต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน เพื่อเอกราชและสันติภาพเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้ว ขบวนการเสรีไทยยังมีภารกิจและเป้าหมายในการต่อสู้กับลัทธิเผด็จการทหารเพื่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงและ/หรือความเป็นจริงนี้ มักไม่ได้รับการกล่าวถึง หรือถูกนำมาศึกษาจริงจังกอย่างเท่าที่ควร เพราะหน้าตาของขบวนการนี้ที่มีการเล่าขานกันมาจนกลายเป็นตำนานกระแสหลัก มีเพียงเรื่องการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น ในเรื่องนี้ท่านสามารถพิสูจน์โดยสำรวจการรับรู้และคำอธิบายที่ผ่านมา คือทำการสำรวจเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์หรือการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งแน่นอนว่าเรื่องนี้มีคำอธิบายแบบตำนานเก่าเพียงกระแสเดียว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำอธิบายส่วนใหญ่มีน้ำหนักเชิงไปข้างเดียวในทางขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น แต่การรับรู้และคำอธิบายเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยที่ผ่านมาก็ได้มีเพียงหนึ่งเดียว ยังมีคำอธิบายในลักษณะทวนกระแสหรือมีวาทกรรมใหม่ ที่ผู้เขียนนำเสนอและยืนยันมามากกว่า 3 ทศวรรษแล้ว (งานชิ้นแรกของผู้เขียนปรากฏในปี พ.ศ. 2527)³

ในเรื่องทวนกระแสนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอมานานแล้วว่า ขบวนการเสรีไทยมิใช่เพียงเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น หากยังเป็นขบวนการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารและ/หรือลัทธิเผด็จการในสังคมการเมืองไทยด้วย เมื่อแรกนั้นข้อเสนอนี้มีทั้งผู้ตื่นเต้นและยินดี ในขณะที่เดียวกันก็มีอีกไม่น้อยที่เกิดอาการช็อกและรู้สึกไม่ยินดีนัก แต่เป็นเรื่องน่าพอใจอย่างยิ่งที่ว่าในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา ข้อเสนอใหม่ของผู้เขียนได้รับการยอมรับมากขึ้น ซึ่งอาจเพราะด้วยเหตุผลหลายปัจจัย แต่เหตุผลหนึ่งคือ การยอมรับข้อถกเถียงทางวิชาการ หรือการยอมรับเหตุผลข้อเท็จจริงของคนรุ่นใหม่มีมากขึ้นนั่นเอง⁴

ในส่วนของผู้ตื่นเต้นและยินดีกับข้อเสนอใหม่นี้ ในระยะแรกมีน้อยและส่วนมากอยู่ในแวดวงวิชาการ โดยมีมาตั้งแต่ผู้เขียนเริ่มทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เมื่อจบแล้ววิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับรางวัลงานวิชาการดีเด่น 2 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2531 จากสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในปี พ.ศ. 2532 จากสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย และต่อมาเมื่อผู้เขียนได้เรียนระดับปริญญาเอก ก็ยังคงค้นคว้าเรื่องนี้ต่อ โดยได้รับความสนับสนุนอย่างดีจากประชาคมนักวิชาการอเมริกันแห่งมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน แมดิสัน (University of Wisconsin-Madison) สหรัฐอเมริกา และได้นำเสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “The Seri Thai Movement: The First Alliance against Military Authoritarianism in Modern Thai Politics” (2005) หลังจากจบปริญญาเอกแล้วผู้เขียนยังคงค้นคว้าอีกและต่อมาได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือ 2 เล่ม คือ “The New History of the Seri Thai Movement” (2010) และ “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” (2555) หนังสือเล่มหลังสุดนี้ได้รับรางวัลผลงานทางวิชาการดีเด่น TTF AWARD ด้านมนุษยศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. 2556 และเข้าใจว่าเพราะด้วยการยอมรับในวงวิชาการมีกระแสมากขึ้น จึงทำให้อิทธิพลความคิดอ่านจากส่วนนี้ได้ขยายพื้นที่ให้กับ “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย” ไปสู่การยอมรับของสังคมส่วนอื่นๆ มากขึ้นด้วย

สำหรับผู้รู้สึกช็อกและยังรับไม่ค่อยได้นั้น มีมากและส่วนมากได้รับอิทธิพลมาจากการรับรู้และคำอธิบายแบบตำนานเก่า หรือจากวาทกรรมกระแสหลัก และยังคงมีแนวโน้มเรื่อยมาถึงปัจจุบัน⁵ จำได้ว่าครั้งแรกที่ผู้เขียนนำเสนอในประเด็นนี้ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2530 ปรากฏว่าหลายคนเกิดอาการช็อกและดูเหมือนแทบจะรับกันไม่ได้เลย โดยเฉพาะผู้อาวุโสทั้งหลาย แต่ผู้เขียนก็มิได้รู้สึกหมตกาลังใจ เพราะมือดีดเสรีไทยอีกหลายท่านให้กำลังใจว่า ในทางวิชาการทำได้และพวกเขาก็รับได้ ผู้เขียนจึงยังคงเดินหน้าค้นคว้าต่อไป เพราะวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น และการค้นคว้าเชิงลึกต่อไปก็มิได้มีความต้องการจะเอาชนะใคร หากต้องการรู้ให้จริงที่ติดค้างในใจ เพราะคิดว่าถ้าทำให้

กระจำง เรื่องราวของขบวนการเสรีไทย น่าจะมีบทเรียนที่มีคุณค่ายิ่ง แต่มีใช้เพียงเพื่อการสรรเสริญบารมีของเสรีไทยผู้ได้เป็นการเฉพาะไม่ หรือมิใช่เพียงเพื่อเอกราชและสันติภาพเท่านั้น ยังรวมถึงการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานของเอกราชและสันติภาพ รวมถึงความเสมอภาค และยังคงเป็นปัญหาหลักของสังคมไทย ต่อมาจวบจนถึงสมัยปัจจุบัน

หลังจากปี พ.ศ. 2530 ผู้เขียนไปรับราชการทหาร เป็นอาจารย์ ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และห่างหายไปจากเวทีวิชาการแห่งนี้เกือบ 24 ปี จึงได้รับเชิญกลับมาแนะนำเสนออีก และจำได้ว่าครั้งที่สองที่มานำเสนอ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2554 ในงานวันสันติภาพไทย ครบรอบ 66 ปี ผู้คนที่มาร่วมงานให้การยอมรับ “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย” มากขึ้น แม้ผู้ฟังส่วนหนึ่งจะไม่ค่อยชอบทหารนักก็ตาม และครั้งล่าสุดเมื่อปีที่ผ่านมามี พ.ศ. 2557 นับเป็นครั้งที่สามที่ผู้เขียนมานำเสนอเนื่องในโอกาสครบรอบ 69 ปีวันสันติภาพไทย ผู้เขียนก็ยังไม่เปลี่ยนแนวการนำเสนอไปจากแบบตำนานใหม่ อาจมีใช้นักพูดที่ตื่นัก คือไม่เอาใจผู้ฟังซึ่งส่วนหนึ่งยังคงยึดติดกับตำนานเก่า แต่นี่คือสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ที่ดีควรต้องกระทำให้สังคมได้รับรู้และต่อสู้ต่อไป

ถ้ามีการบันทึกไว้ ผู้เขียนอาจพูดต่างกันบ้าง แต่สาระหลักคือเรื่องเดียวกัน ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ หนึ่งคือ ขบวนการเสรีไทยมิใช่เพียงมุ่งการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น และสองคือ การต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยก็มีได้อยู่แค่ประเด็นเรื่องเอกราชและสันติภาพเท่านั้น หากยังรวมถึงการปกครองแบบประชาธิปไตยแท้จริงด้วย และอันที่จริงการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยคือพื้นฐานของขบวนการเสรีไทยในการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และความเสมอภาค

ภาพที่ 5

ภาพที่ 5 วาเอกหญิง สมเด็จพระเทพฯ ทรงแสดงความยินดีกับผู้เขียน (ยืนกลางภาพ) ที่ “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทยฯ” ได้รับรางวัล TTF AWARD ด้านมนุษยศาสตร์ ประจำปี พ.ศ. 2556

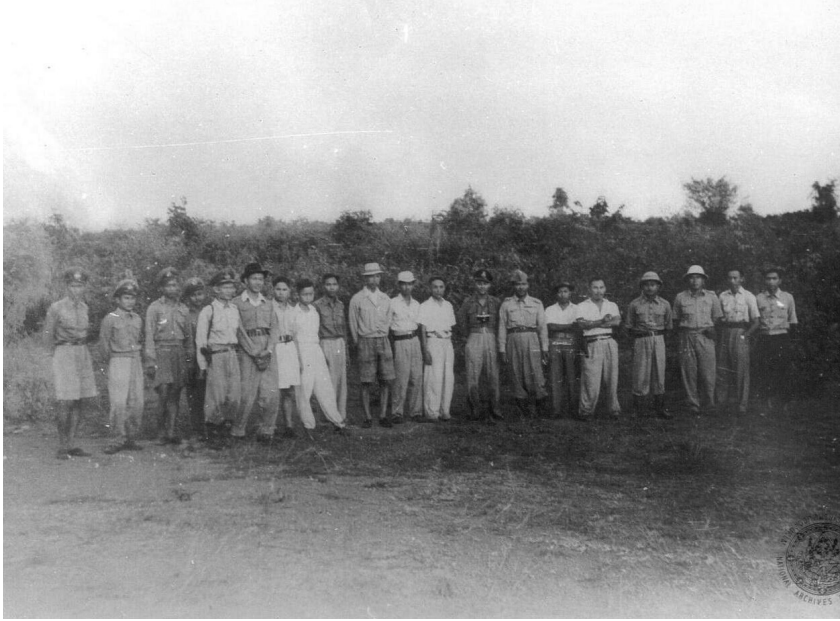
กล่าวอีกทาง ตามแนวพระราชดำริของพลเอกหญิง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงมีพระราชนิพนธ์คำนิยมไว้ในหนังสือของผู้เขียนเรื่อง “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพและประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” ก็คือ “งานที่สมาชิกขบวนการเสรีไทยเพียรพยายามสร้างสรรค์นั้น เป็นงานระยะยาว คือ การสร้างประชาธิปไตย ป้องกันระบบเผด็จการ เพื่อให้เกิดสันติภาพและความเสมอภาคที่แท้จริง”⁶ และสิ่งนี้ก็คือ หัวใจในการต่อสู้ ญีปุ่นของขบวนการเสรีไทย เพราะหากปราศจากการปกครองประชาธิปไตยแล้ว การได้มาซึ่งเอกราชและสันติภาพก็ไม่สมบูรณ์หรืออาจไม่มีความหมายเลย

เอกราชและสันติภาพมิได้เป็นประกันว่ามีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงต่างหากที่จะทำหน้าที่เป็นหลักประกันให้การมีเอกราชและสันติภาพอย่างสมบูรณ์ ซึ่งเอกราชและสันติภาพอย่างสมบูรณ์นี้ ก็คือ การมีความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นแกน และถือเป้าหมายสูงสุดที่ขบวนการเสรีไทยได้ตั้งเอาไว้ และได้ริเริ่มดำเนินการให้เห็นเป็นรูปเป็นร่างบ้างแล้ว คือเติบโตเป็นต้นกล้าที่ดีในช่วงสงครามฯ ยุติลง แม้จะต้องล้มเหลวในช่วง 2 ปีต่อมา แต่อุดมการณ์และการสร้างสรรค์สันติภาพจากมุมมองของขบวนการเสรีไทยเป็นแบบอย่างอันดีงาม เป็น “เสรีไทยไอดอล” (Seri Thai Idol) ที่เราควรต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจ เข้าถึง เพื่อพัฒนาหรือสืบสานภารกิจนี้ต่อไป หากต้องการให้สังคมไทยมีสันติภาพอย่างยั่งยืน

สันติภาพในมุมมองของขบวนการเสรีไทย

การพินิจความคิดอ่านเกี่ยวกับสันติภาพในมุมมองของขบวนการเสรีไทยนั้น อาจกระทำได้หลายแนวทาง เป็นต้นว่าการวิเคราะห์ทัศนะจากบุคคลหรือกลุ่ม การพิจารณาวัตถุประสงค์และแนวทางเคลื่อนไหวอย่างรอบด้าน ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การค้นหามุมมองด้านสันติภาพของขบวนการเสรีไทยโดยภาพรวมนั้น อาจไม่แตกต่างกันไปจากกระแสความรู้ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปมากนัก คือ น่าจะมีหลายมุมมองหรือมีการมองประเด็นนี้ในหลายระดับด้วยกัน เนื่องจากขบวนการเสรีไทยประกอบด้วยคนไทยหลายกลุ่มหลายระดับ ตั้งแต่ชาวไร่ชาวนาไปถึงนิสิตนักศึกษา ข้าราชการ อาจารย์ ปัญญาชน นักการเมือง เจ้านาย ฯลฯ จึงมีมุมมองด้านสันติภาพแตกต่างกันไป คืออาจมีตั้งแต่ระดับพื้นฐานง่าย ๆ ว่า สันติภาพหมายถึงสภาพที่ไร้สงคราม และความหมายขั้นที่กว้างขึ้นก็คือ สภาพที่ปราศจากความรุนแรง ทั้งทางตรง เช่น โศกนาฏกรรม และเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ก็อาจก้าวไปจนถึงขั้นสันติภาพอย่างกว้างและไกล คือสภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้ โดยมีความยุติธรรมและเสมอภาค ซึ่งแนวคิดหลังสุดนี้ย่อมสอดคล้อง และไปกันได้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างดีด้วย

อันที่จริงแล้วขบวนการเสรีไทยนั้น แม้จะประกอบด้วยคนไทยทุกระดับชั้น และหล่อหลอมด้วยความคิดจินตนาการเกี่ยวกับสันติภาพหลายมิติด้วยกัน คือมีตั้งแต่สภาพที่ปราศจากสงครามไปจนถึงสภาพที่ปราศจากความรุนแรงและขัดแย้งกันได้ แต่ก็มิใช่หัวใจเดียวกันคือ ต้องการขับไล่ญี่ปุ่นผู้รุกราน เพื่อเอกราช เพื่อให้สงครามยุติ และมีระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังเห็นได้จากการจัดตั้งขบวนการเสรีไทย ที่มีการประกาศวัตถุประสงค์อย่างเป็นทางการไว้ 3 ข้อ คือ

ภาพที่ 6

“ประการแรก จะทำการต่อสู้ญี่ปุ่นตามกำลังความสามารถทุกวิถีทาง
ประการที่สอง จะเพียรพยายามกอบกู้เอกราชของประเทศไทย
และประการที่สาม จะให้หลักประกันแก่ประชาชนชาติไทยในประชาธิปไตยอัน
แท้จริงมิให้เผด็จการเข้าเคลือบแฝง”

เมื่อพินิจหลักการคำประกาศการต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยแล้ว ท่านผู้อ่าน
คิดว่าเสรีไทยกำลังจะบอกอะไร หรือส่งสารสำคัญอะไรให้คนไทยในเวลานั้นได้รับรู้
และร่วมกันต่อสู้ คำตอบคงมิใช่เพียงเฉพาะปัญหาเรื่องญี่ปุ่นผู้รุกรานเท่านั้น แต่
ประเทศไทยยังเผชิญกับปัญหาสำคัญอีกด้านหนึ่งในขณะนั้น นั่นคือ การปกครอง
ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ดำเนินการไม่เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย
อย่างแท้จริง กล่าวอีกทางหนึ่งคือ ปัญหาการปกครองแบบเผด็จการทหารนั่นเอง
และปัญหานี้นับเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยต้องเข้าสู่สงครามฯ เข้าข้าง
ฝ่ายญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ตามความเข้าใจนี้ แหม่นอนว่าขบวนการเสรีไทยมองว่าปัญหาเอกราชและสันติภาพ
ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่นั้น ก็เนื่องมาจากการมีรัฐบาลทหารของจอมพล ป.
เป็นต้นเหตุนั่นเอง คือไทยเข้าสู่สงครามข้างฝ่ายญี่ปุ่นเพราะรัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการ
และการประกาศสงครามกับสหรัฐฯ และอังกฤษก็เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วย
รัฐธรรมนูญ ซึ่งในเรื่องนี้ผู้นำขบวนการเสรีไทยเห็นตรงกันว่า เนื่องจากรัฐบาลไทย
เป็นเผด็จการหรือนิยมฝ่ายอักษะ-ญี่ปุ่น จึงทำให้ประเทศเข้าสู่สงครามกับฝ่ายญี่ปุ่น
ดังขอยกตัวอย่าง นายปรีดี พนมยงค์ ที่ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า จอมพล ป. เป็น
ผู้นำเผด็จการ และเป็นต้นเหตุของเรื่องนี้ นั่น ประเด็นสำคัญอยู่ตรงที่ จอมพล ป.
ได้ใช้อำนาจเผด็จการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดตลอดช่วงสมัยสงครามฯ

ดั่งทัศนะของนายปรีดีเองที่เน้นย้ำถึงความจำเป็นว่า “ต่อมาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธยพระเจ้าอยู่หัวฯ ตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการปกครองประเทศตามระบอบเผด็จการยิ่งขึ้น แล้วได้นำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2”⁸ และการประกาศสันติภาพเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 นายปรีดียังกล่าวย้ำอีกครั้งว่า “การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 เป็นโหมฆะ เนื่องจากเป็นการกระทำอันขัดต่อเจตจำนงของประชาชนและขัดต่อรัฐธรรมนูญ”⁹

ถ้าการประกาศสงครามต่อสหรัฐฯ และบริเตนใหญ่ นั้นถือเป็นการกระทำอันขัดต่อเจตจำนงของประชาชนและขัดต่อรัฐธรรมนูญ อีกทั้งการเข้าสู่สงครามฯ ข้างฝ่ายญี่ปุ่นก็เป็นผลจากการใช้อำนาจเผด็จการทหารของรัฐบาลจอมพล ป. แล้ว ย่อมแปลความหมาย หรืออ่านใจของผู้นำเสรีไทยต่อไปได้ว่า ความยุ่งยากของเรื่องนี้มิใช่มีเหตุมาจากปัจจัยภายนอก คือญี่ปุ่นผู้รุกรานเท่านั้น หากยังมีเหตุปัจจัยมาจากภายในของไทยเราเอง คือ รัฐบาลจอมพล ป. ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการและตัดสินใจต่างๆ โดยพลการ คือไม่นำพาต่อเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน

ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว บทเรียนที่ขบวนการเสรีไทยได้รับ และกำลังบอกพวกเราในฐานะคนรุ่นหลังให้รับรู้และตระหนักถึงคืออะไร แนนอนว่าคงมิใช่เพียงเรื่องการปลุกฝังอุดมการณ์รักชาติหรือชาตินิยม หากเป็นเรื่องอุดมการณ์ประชาธิปไตยด้วย และที่สำคัญยิ่งคือ ต้องหาทางป้องกันมิให้เกิดการครอบงำของลัทธิเผด็จการทหารและ/หรือฝ่ายนิยมการใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ กล่าวอีกทางหนึ่งคือ แนวทางแก้ไขเรื่องนี้เพื่อมิให้เกิดซ้ำขึ้นอีก จำเป็นต้องมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เนื่องจากการปกครองในระบบเผด็จการทหารกลายเป็นต้นเหตุนำไปสู่สงคราม และยังใช้อำนาจเผด็จการไปประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร จนเป็นเหตุให้ไทยต้องเข้าสู่ภาวะสงคราม และอาจสูญเสียเอกราชภายหลังสงครามฯ ยุติ แต่เคราะห์ดีที่มีการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยช่วยไว้ และถือเป็นผลงานชิ้นเอกของขบวนการเสรีไทยที่มีอาจปฏิเสธได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องการเน้นย้ำ และเผยให้เห็นในที่นี้ก็คือ การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมิใช่มีแค่การดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นผู้รุกรานและการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรเท่านั้นที่ช่วยทำให้ไทยรอดพ้นจากฐานะผู้แพ้สงครามมาได้ หากยังมีการเคลื่อนไหวอีกด้านหนึ่งซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่า เพื่อสร้างหลักประกันให้กับเอกราชและสันติภาพด้วยความมั่นคงและยั่งยืน นั่นก็คือ การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารของจอมพล ป. เพื่อให้มีระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง กล่าวอีกทางหนึ่งคือ การต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยเพื่อเอกราชและสันติภาพนั้น มีภารกิจสำคัญอีกด้านหนึ่งคือ ต้องดำเนินการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย คือเป็นการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ อธิปไตย บนพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยให้รอดพ้นการปกครองของทหารนั่นเอง

ภาพที่ 7 นายปรีดี พนมยงค์ (สวมหมวกขาว) แกนนำของขบวนการเสรีไทย ขณะร่วมพิธีสวนสนาม ณ ถนนราชดำเนิน

เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายนี้ ขบวนการเสรีไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่เหนือชั้นกว่าฝ่ายทหาร คือการนำเอาปัญหาการเมืองไทยเข้าไปในบริบทเดียวกันกับปัญหาญี่ปุ่นผู้รุกราน และ/หรือการทำให้ปัญหาญี่ปุ่นผู้รุกรานเข้ามาอยู่ในปัญหาการเมืองไทย ด้วยการผนวกเอาปัญหาเรื่องการเมืองภายในขณะนั้นคือ รัฐบาลเผด็จการจอมพล ป. ต้องเข้าไปอยู่ในบริบทเดียวกับปัญหาญี่ปุ่นผู้ยึดครองประเทศ โดยการทำให้รัฐบาลจอมพล ป. เป็นพวกเดียวกับศัตรูของชาติคือ ญี่ปุ่น ดังนั้นการต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. จึงเท่ากับหรือเป็นส่วนหนึ่งของการต่อต้านญี่ปุ่นไปในตัวด้วย ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อขบวนการเสรีไทยประกาศหลักการและวัตถุประสงค์ในการต่อสู้กับญี่ปุ่นนั้น เป้าหมายสำคัญของขบวนการมิใช่ต้องการเพียงขับไล่ศัตรูภายนอกคือญี่ปุ่น เพื่อเอกราชและสันติภาพเท่านั้น หากยังต้องการขับไล่ศัตรูภายในคือ รัฐบาลเผด็จการทหาร เพื่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริงด้วย

ตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมาแล้ว การต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. เพื่อขับไล่ญี่ปุ่นผู้รุกรานและผู้นำเผด็จการทหารในสังคมการเมืองไทย ถือเป็นการเคลื่อนไหวที่สำคัญของขบวนการเสรีไทย และภายใต้การเคลื่อนไหวนี้ ขบวนการเสรีไทยก็ประสบผลตามเป้าหมายอย่างงดงามในแนวทางสันติวิธี คือสามารถโค่นล้มรัฐบาลตามวิถีทางระบบรัฐสภาในกลางปี พ.ศ. 2487 หลังจากนั้นจึงได้ริเริ่มปฏิรูปการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ด้วยการปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 เพื่อแยกข้าราชการประจำออกจากการเมืองและหันไปสู่การแข่งขันในระบบพรรคการเมือง ซึ่งการปฏิรูปทางการเมืองนี้ได้ดำเนินอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2489 อันถือเป็นการวางรากฐานให้กับระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเป็นครั้งแรกของประเทศ และนับเป็นการสะท้อนแนวคิดและรากฐานแห่งการเสริมสร้างสันติภาพที่มีความยุติธรรมและความเสมอภาคได้อย่างดียิ่ง โดยรวมถึงประชาชนคนเล็กคนน้อยหรือคนชายขอบทั้งหลายได้มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับชาติอย่างเป็นรูปธรรม แม้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้จะอยู่เพียงช่วงระยะสั้นๆ ก็ตาม แต่คนชายขอบในนามพรรคสหชีพก็มีส่วนร่วมจัดตั้งรัฐบาลในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก

ภาพที่ 7

ดังนั้นหากพิจารณาห้วงเวลาประสงคและแนวทางการเคลื่อนไหวในภาพรวมแล้ว เราอาจสรุปมุมมองด้านสันติภาพของขบวนการเสรีไทยได้ว่า มิใช่เพียงสภาพที่ปราศจากสงครามเท่านั้น ขบวนการเสรีไทยยังมองสันติภาพไปไกลและกว้างในระดับที่ต้องการเห็นสันติภาพในขั้นของการมีความยุติธรรมและเสมอภาค หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ก็ยังขัดแย้งกันได้ โดยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเป็นฐานรองรับ เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยจะเปิดทางให้กลุ่มคนทุกฝ่าย และทุกปัญหาของความขัดแย้งมีทางออกในแนวทางสันติวิธี และยังเปิดโอกาสให้ประชาชนคนเล็กคนน้อยหรือคนชายขอบทั้งหลายมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตากรรมหรือทิศทางของประเทศได้อย่างอิสระ และสอดคล้องกับเจตนารมณ์ปวงชน ซึ่งหนทางเช่นนี้ย่อมจะก่อให้เกิดสันติภาพและความเสมอภาคที่แท้จริงในประเทศ และออกไปสู่ระดับภูมิภาคและโลกอีกด้วย

ดังนั้น ภารกิจการต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยที่สามารถรวมผู้ที่นิยมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมยิ่งใหญ่มากที่สุด และสร้างความปรองดองที่น่าคนชั้นสูงและรากหญ้าเข้ามา ร่วมกันต่อต้านเผด็จการทหาร จึงมิใช่จบลงเมื่อสงครามยุติ เพราะยังไม่ถึงเป้าหมายไว้ จึงยังคงมีการดำเนินการต่อสู้ต่อไปบนเส้นทางของการปฏิรูปเพื่อให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงซึ่งถือเป็นงานระยะยาว คือ การสร้างประชาธิปไตยป้องกันระบบเผด็จการเพื่อให้เกิดสันติภาพและความเสมอภาคที่แท้จริง ดังจะเห็นได้จากการรักษาสันติภาพในประเทศไทยของขบวนการเสรีไทยภายหลังสงคราม

การรักษาสันติภาพของขบวนการเสรีไทย

ขอทบทวนอีกครั้งว่า เนื่องจากมุมมองด้านสันติภาพของขบวนการเสรีไทยไปไกลและกว้างในระดับที่ต้องการเห็นสันติภาพที่มีความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นรากฐาน ดังนั้นการรักษาสันติภาพในประเทศไทยของขบวนการเสรีไทยนั้น จึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างประชาธิปไตย ป้องกันระบบเผด็จการ เพื่อให้เกิดสันติภาพและความเสมอภาคที่แท้จริง กล่าวอีกทางหนึ่งคือ เป็นการป้องกันมิให้เกิดการครอบงำของลัทธิเผด็จการทหารและ/หรือฝ่ายนิยมการใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ซึ่งก็คือ การเคลื่อนไหวต่อต้านการหวนกลับคืนมาที่มีอำนาจของฝ่ายจอมพล ป. หรือกลุ่มทหารบก และการแทรกแซงจากมหาอำนาจไม่ว่าจะมาจากค่ายใดก็ตาม

ในการป้องกันเพื่อสร้างสันติภาพที่ประกอบไปด้วยความยุติธรรมและเสมอภาคนี้ ขบวนการเสรีไทยได้กระทำเป็นกระบวนการหรือต่อสู้ไปพร้อมๆ กันทั้งภายในและการต่างประเทศ คือขบวนการเสรีไทยมีภารกิจ 2 ด้าน ซึ่งขอเรียกว่า “ภารกิจภายใน” กับ “ภารกิจภายนอก” ประเทศควบคู่กัน เพราะถ้าความเป็นไปในบ้านเมืองและโลกมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นการเสริมสร้างสันติภาพไปด้วยกัน แต่ถ้ายังคงเป็นเผด็จการมากเท่าไร ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม หรือแม้แต่ในรูปแบบของประชาธิปไตย นั่นคือการลิดรอนเสรีภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก และเพื่อบรรลุเป้าหมายนี้ ขบวนการเสรีไทยจึงมีแนวทางผลักดันให้สังคมไทยดำเนินไปสู่สันติภาพอย่างมั่นคงและยั่งยืน คือ มีความยุติธรรมและเสมอภาคเป็นรากฐาน หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ ดังนั้นขบวนการเสรีไทยจึงมีกระบวนการสร้างสันติภาพและ/หรือสร้างแนวป้องกันใน 3 มิติทั้งในประเทศ ภูมิภาค และโลกควบคู่ไปด้วยกัน เพื่อการนี้ ขบวนการเสรีไทยได้มุ่งมั่นดำเนินการตามกระบวนการนี้ตั้งแต่ในระหว่างสงครามและยังคงต่อเนื่องเรื่อยมาภายหลังสงครามฯ กล่าวคือ ระดับภายในประเทศนั้น ขบวนการเสรีไทยได้เริ่มต้นการปฏิรูปทางการเมือง คือต้องการดำเนินการให้มีระบอบการปกครองประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ มีทางออกแบบสันติวิธี ด้วยการกำหนดให้ข้าราชการประจำออกจากการเมือง

ภาพที่ 8
นายเตียง ศิริขันธ์
(คนขวาแถวบน)
ผู้นำขบวนการเสรีไทย
สายอีสาน ถ่ายรูปร่วมกับ
ทหารฝ่ายสัมพันธมิตร
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ภาพที่ 8

โดยขบวนการเสรีไทยก็ได้ดำเนินการปรับปรุงเนื้อหารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ในระหว่างสงครามฯ เพื่อเตรียมการเมืองไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภา หรือระบบพรรคการเมือง และต่อมาก็ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น เมื่อสงคราม ยุติ ในช่วงปี พ.ศ. 2488 โดยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการเพื่อทำให้เป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบและเป็นความหวังของสันติภาพที่ยั่งยืน เพราะถ้ารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 ใช้ต่อมา ก็แสดงว่าประเทศไทยน่าจะเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยสมบูรณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 มาถึงปัจจุบัน และถ้าเป็นอย่างนั้นก็หวังว่าระบอบเศรษฐกิจของไทยเรา รวมถึงการมีความยุติธรรมและเสมอภาค ก็น่าจะต้องดีกว่าที่เป็นอยู่ตอนนี้ และแน่นอนว่า โอกาสที่ไทยจะพัฒนาไปสู่ในสถานะของสันติภาพที่มั่นคง และยั่งยืนย่อมมีมากกว่าปัจจุบัน เพราะถ้าประชาชนได้รับความยุติธรรมโดยเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2489 แล้ว นั่นก็คือหัวใจของสันติภาพและสันติสุขบนฐานของความยุติธรรมและเสมอภาคอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกันนั้น ขบวนการเสรีไทยก็ได้ดำเนินการให้ไทยมีความเป็นอิสระในการต่างประเทศ คือมีความเป็นตัวของตัวเองในการรักษาเอกราชและสันติภาพ ซึ่งการดำเนินการเรื่องนี้ขบวนการเสรีไทยได้ริเริ่มบทบาท และการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สำคัญคือ การไม่เข้าค่ายมหาอำนาจฝ่ายใด และให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์ เพื่อการสมัครเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ และการจัดตั้งองค์การสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อการรวมตัวและช่วยเหลือประเทศต่างๆ ในภูมิภาค

การดำเนินการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์นี้ ถือเป็นความพยายามหนึ่งในการขับเคลื่อนนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลฝ่ายนายปรีดี ในการเข้าสมัครเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ เพื่ออำนวยการนโยบายเพื่อความเป็นกลางบนเวทีการเมืองระหว่างประเทศ และความพยายามดำเนินนโยบายเป็นกลางนั้น รัฐบาลฝ่ายนายปรีดี ยังได้พยายามเคลื่อนไหวขับเคลื่อนนโยบายต่างประเทศสำคัญอีกประการ นั่นก็คือ การเป็นมิตรกับประเทศเพื่อนบ้าน ด้วยการสนับสนุนขบวนการชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน และนำไปสู่การจัดตั้งในรูปสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

รัฐบาลฝ่ายนายปรีดีให้การสนับสนุนการจัดตั้งสันนิบาตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในกรุงเทพฯ ทั้งนี้โดยการผลักดันของนายปรีดี และมีกลุ่มผู้นำ (ส.ส.) อีสานเป็นกำลัง สำคัญ เพื่อเป็นการสร้างเสถียรภาพในส่วนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดย นายปรีดี มีแนวคิดให้ประเทศไทยเป็นผู้นำของประเทศที่จะได้รับอิสระทั้งหลาย ในภูมิภาคนี้ ด้วยเชื่อมั่นว่า “ความเป็นเอกราชของประเทศไทยและความสำเร็จใน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศสัมพันธมิตรและประเทศอื่นๆ นั้น จะสามารถ ช่วยสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นผู้นำของประเทศที่เกิดใหม่เหล่านี้ได้”¹⁰

ภาพที่ 9
รัชกาลที่ 8
ทรงตรวจพลาการ
สหประชาชาติที่
เข้ามาในประเทศไทย
สงครามสงบ เมื่อ
วันที่ 19 มกราคม
พ.ศ. 2489

การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ นายปรีดี ได้เริ่มโดยอาศัยช่วงเวลาที่ส่วนตัวแทน ของรัฐบาลไทย เดินทางไปยังสหรัฐอเมริกา เพื่อร่วมเจรจาเกี่ยวกับการส่งมอบคืน จังหวัดต่างๆ ในอินโดจีน ด้วยการเปิดการเจรจาทวิภาคีกับชาติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือมีอาณาเขตในภูมิภาคนี้ ดังเช่น เมื่อครั้งนายปรีดีได้เดินทางเยือนฝรั่งเศส เขาเสนอให้ “ฝรั่งเศสร่วมกับไทยเป็นผู้อุปถัมภ์ สหภาพเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่ง จะประกอบด้วยประเทศไทย รัฐอิสระในลาวและกัมพูชา รวมทั้งประเทศเวียดนาม ซึ่งร่วมสมาคมอยู่ในสหภาพฝรั่งเศส พม่า มลายา ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย”¹¹

แม้ว่าข้อเสนอแนะนี้จะล้มเหลวลง แต่นายปรีดี ได้มี “ความพยายามเสาะหา โครงสร้างการเมืองระดับภูมิภาคใหม่ต่อไป” นำไปสู่การริเริ่มก่อตั้ง “สันนิบาตเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้” ขึ้น เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2490 ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ “เป็นเวทีที่ประสานงานระหว่างรัฐเอกราชทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ที่ทำการของสันนิบาตฯ นี้ จะตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ โดยมีกลุ่ม ส.ส. ภาคอีสาน เป็นแกนประสานงาน คือมีนายเตียง ศิริขันธ์ ดำรงตำแหน่งประธานสันนิบาตฯ นายถวิล อุดล รับผิดชอบด้านประชาสัมพันธ์ หรือเป็นเจ้าหน้าที่ประสานงาน และมีผู้แทนจากขบวนการเวียดมินห์ ขบวนการประเทศลาว และขบวนการชาตินิยม อื่นๆ เข้ามาร่วมทำงานอยู่ในคณะกรรมการสันนิบาตฯ¹²

แน่นอนว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างต้องการเอกราชและสันติภาพ ทั้งภายในประเทศและภายในภูมิภาค โดยที่ทุกประเทศต้องการเป็นประชาธิปไตยอีกด้วย แม้ประชาธิปไตยนั้นๆ มีแนวโน้มไปในทางสังคมนิยมยิ่งกว่าทุนนิยม จึงเป็น เพื่อรวมเอกราชเอาไว้ด้วยกัน แม้ว่าประเทศเหล่านี้อาจจะจะมีลัทธิการปกครองต่างกัน แต่ก็มาร่วมกันอย่างเป็นมิตร และมีสามัคคีธรรม ทำให้มีพลังต่อรองกับมหาอำนาจหรือ ภูมิภาคอื่นๆ ยิ่งกว่าความโดดเดี่ยวของประเทศเล็กๆ หนึ่งเดียว และถ้าแนวนโยบาย ของรัฐบาลไทยนี้ได้สัมฤทธิ์ผล ย่อมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยกับ ความเป็นเอกราชควบคู่ไปกับสันติภาพตลอดทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ และที่ สำคัญคือ ประชาคมอาเซียนน่าจะพัฒนาไปไกลกว่าที่เป็นอยู่ ณ ปัจจุบันเป็นแน่แท้ เพราะแนวคิดการเป็นมิตรกับเพื่อนบ้าน หรือเรื่องการรวมอาเซียนเป็นประชาคมมี มานานแล้วตั้งแต่สมัยขบวนการเสรีไทย มิใช่เพิ่งเกิดหลังสงครามเย็น

แต่ความพยายามของขบวนการเสรีไทยทั้งหมดนี้ เพื่อการเสริมสร้างและรักษา สันติภาพทั้งภายในประเทศและประเทศเพื่อนบ้านด้วยขบวนการประชาธิปไตย ก็จำเป็นต้องประสบความล้มเหลว เนื่องจากการหวนกลับมาของลัทธิเผด็จการทหาร และ/หรือฝ่ายนิยมการใช้กำลังในการปัญหาความขัดแย้ง ทั้งภายในและภายนอก ประเทศ คือการหวนกลับคืนมาที่มีอำนาจของฝ่ายจอมพล ป. หรือกลุ่มทหารบก และการรุกเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลของชาติสหรัฐฯ ตลอดช่วงสมัยสงครามเย็น โดยแนวทางการสร้างและรักษาสันติภาพของขบวนการเสรีไทยเริ่มมาสะดุดและยุติ ลงเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ด้วยการยึดอำนาจการเมืองการปกครอง โดยคณะรัฐประหาร

ภาพที่ 9

หลังจากนั้นไทยก็เดินตามแนวทางของสหรัฐฯ หรือตามค่ายโลกที่เรียกตัวเองว่าอยู่ฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นมา แม้ว่าจะไม่เป็นอาณานิคม แต่ไทยก็ตกอยู่ใต้อำนาจและอิทธิพลของสหรัฐฯ นับแต่นั้น นั่นคือการทำลายเสรีภาพของไทยไปอย่างไม่รู้ตัว และได้ทำลายไทยและประเทศในภูมิภาคนี้ ทั้งทางสันติภาพ เอกราช และประชาธิปไตยอย่างเลวร้ายยิ่ง โดยอาศัยความรุนแรงเป็นฐานหลัก แม้จะเป็นคนไทยเหมือนกัน และทำให้โฉมหน้าของไทย โฉมหน้าของการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย และความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาค โดยเฉพาะกับกลุ่มประเทศอินโดจีน ได้พลิกตาลปัตรจากความก้าวหน้าที่มีมิตรภาพ สันติภาพ ไปเป็นสงครามและใช้ความรุนแรง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม¹³

กล่าวอีกทางหนึ่งคือ หลังสมัยขบวนการเสรีไทยแล้ว ไทยเรามีการเสริมสร้างความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งในประเทศและภูมิภาคมากกว่าสันติภาพเสียอีก โดยเฉพาะความไม่เสมอภาคทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงความไม่ยุติธรรมและการเอาเปรียบกันด้วยประการต่างๆ จึงย่อมเป็นเหตุและปัจจัยให้เกิดความรุนแรงซึ่งแสดงออกทั้งความรุนแรงทางตรง เช่น โครงสร้าง และเชิงวัฒนธรรม หรือทั้งทางที่ต่างชนชั้น ชนชาติ และต่างลัทธิศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณี โดยทั้งหมดนี้โยงใยไปที่โครงสร้างทางสังคมอันอยุติธรรม และโครงสร้างดังกล่าวผูกแน่นอยู่กับระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมโลก ดังนั้นปัญหาและอุปสรรคของขบวนการเสรีไทยในการรักษาสันติภาพภายหลังสงครามฯ จึงมีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก โดยเฉพาะฝ่ายนิยมใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ทั้งภายในสังคมการเมืองไทยและสังคมการเมืองระดับโลก

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวมิใช่แก้ไขไม่ได้เลย แต่การแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวต้องเริ่มจากปัจจัยภายในของเราก่อน ดังที่ขบวนการเสรีไทยได้เคยทำสมัยสงครามฯ คือการรวมตัวเป็นขบวนการต่อต้านลัทธิเผด็จการทหาร แล้วริเริ่มด้วยการปฏิรูปการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและเสมอภาค ซึ่งแน่นอนว่าย่อมจะช่วยกันขจัดโครงสร้างแห่งความรุนแรง และสถาปนาโครงสร้างที่เป็นธรรมและสันติ สิ่งนี้ก็คือเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยที่ขบวนการเสรีไทยได้ประกาศตัวลุกขึ้นมาต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นหากเข้าใจเข้าถึง “ตำนานใหม่” แล้ว เราท่านทั้งหลายย่อมจะพัฒนาภารกิจของขบวนการเสรีไทยอย่างทรงพลังในการสร้างสรรค์สันติภาพที่มั่นคงและยั่งยืนต่อไป

บทสรุป: เราจะช่วยกันทำในเรื่องนี้ต่อไปได้อย่างไร

แม้การต่อสู้ของขบวนการเสรีไทยไม่บรรลุผลสำเร็จ แต่ประสบการณ์จากการต่อต้านญี่ปุ่น มุมมองและการรักษาสันติภาพของขบวนการเสรีไทยนั้น น่าจะมีความหมายและเป็นบทเรียนให้กับคนไทยในสมัยปัจจุบัน ได้เรียนรู้ร่วมกันถึงหนทางไปสู่ความสำเร็จของการสถาปนาสันติภาพอย่างมั่นคงและยั่งยืน คือน่าจะช่วยทำให้เรามีก้าวต่อไปอย่างมีพลัง เพียงถ้ามีศรัทธาเชื่อมั่นอย่างที่ขบวนการเสรีไทยเคยศรัทธาเชื่อมั่นและได้กระทำการต่อสู้อย่างกล้าหาญมาแล้วว่า “ประชาธิปไตย” ต้องชนะ “เผด็จการ” เพราะประชาธิปไตยเป็น “อำนาจ” ของคนทั้งหลาย จะต้องชนะ เพียงแต่เงื่อนไขเวลา ช้าหรือเร็วเท่านั้น

ดังนั้น ถ้าหากท่านผู้อ่านมีศรัทธาเชื่อมั่นอย่างเดียวกับขบวนการเสรีไทยแล้ว ท่านย่อมรู้ว่า “ทำไม” และจะช่วยกันทำเรื่องนี้ต่อไปอย่างทรงพลังได้อย่างไร ผู้เขียนจึงขอส่งท้ายด้วยพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในงาน 50 ปี วันสันติภาพไทย วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2538 ซึ่งใจความยังคงทันสมัยและทำท่ายเสมอ คือ “เราทุกคนจึงมีหน้าที่ผดุงไว้ซึ่งสันติภาพ โดยต้องเริ่มจากตนเอง ครอบครั้ว สังคมในวงกว้างออกไป จนแผ่ออกไปถึงมิตรประเทศ เพื่อนบ้านและนานาชาติทั่วโลก” สิ่งนี้ย่อมถือเป็นหัวใจสำคัญของการสืบสานภารกิจของขบวนการเสรีไทย ในแง่ที่ว่า “สันติภาพอยู่ในมือเรา” ดังความอีกตอนหนึ่งว่า “สันติภาพมิได้หมายความว่าความสงบนิ่งไม่กระทำการใด ๆ เลย หากเป็นปฏิบัติการแห่งความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ภารกิจเพื่อสันติภาพจึงเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ ซึ่งจะบรรลุผลสำเร็จได้ มิใช่การเรียกร้องที่จะได้รับ หากอยู่ที่การลงมือเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน” ■

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้อาศัยความคิดอ่านจากงานวิจัยเรื่อง “ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” (2555) เป็นพื้นฐาน และได้ขยายแนวคิดมาจากปาฐกถาพิเศษเรื่อง “ขบวนการเสรีไทยกับการรักษาสันติภาพในประเทศไทย” เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ในวาระครบรอบ 69 ปีวันสันติภาพไทย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ ในโอกาสนี้ขอขอบพระคุณจุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ที่ให้เกียรติผู้เขียนได้เสนอข้อคิดเห็นจากขบวนการเสรีไทยอีกครั้ง และขอขอบพระคุณผู้บังคับบัญชาทุกระดับของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและกองทัพบก ที่อนุญาตให้ผู้เขียนมีโอกาสพัฒนาความเป็น “ทหารวิชาการ” อย่างดีตลอดมา คือเปิดให้ผู้เขียนมีเสรีภาพในทางวิชาการ ทั้งด้านการเรียนการสอน การบริการทางวิชาการ และการวิจัย

² ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 66 ปี วันสันติภาพไทย: ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย: การต่อสู้เพื่อเอกราชและสันติภาพบนฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย. (กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, 2554).

³ ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องความสับสนและความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย: 2411-2519, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2527.

⁴ ตัวอย่างล่าสุดเช่น กษิตีศ อมันตนาธร, “เหลียวมอง ‘เสรีไทย’ เพื่อก้าวต่อไปของสังคม” จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์. ฉบับที่ 18. มิถุนายน พ.ศ. 2557 - พฤษภาคม พ.ศ. 2558.

⁵ งานเขียนแบบตำนานเก่านี้มีทั้งภาคภาษาไทยและอังกฤษ สำหรับภาคภาษาอังกฤษ ดู John B. Haseman, *The Thai Resistance Movement During the Second World War*. (Northern Illinois University: Center for Southeast Asian Studies, 1978, 2002); E. Bruce Reynolds, *Thailand's Secret War: The Free Thai, OSS, and SOE during World War II*. (Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 2010).

⁶ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “พระราชนิพนธ์ คำนิยม” ใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *เสรีไทย ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย เรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง*. (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), น. i.

⁷ กันต์ธีร์ ศุภมงคล, *การวิเทศบายของไทย*. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), น. 66.

⁸ ปรีดี พนมยงค์, *เบื้องหลังการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย*. (กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์, 2517), น. 171.

⁹ ดู รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎรฯ อ้างใน กันต์ธีร์ ศุภมงคล, อ้างแล้ว, นน. 180-181.

¹⁰ Donald E. Nuechterlein, *Thailand and the Struggle for Southeast Asia*. (New York: Cornell University Press, 1965), p. 94.

¹¹ เฟิ่งอ๋าง, p. 95.

¹² Charles F. Keyes, *Isan: Regionalism in Northeastern Thailand*. (Cornell University Southeast Asia Program, 1967), p. 31.

¹³ ดูงานวิจัยที่ดี เช่น Daniel Fineman, *A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958*. (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997); และ Christopher E. Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution, 1885-1945*. (Richmond: Curzon Press, 1999).

ดร.ชาติชาย มุกสง
 อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปากท้องยามสงครามโลกครั้งที่ 2: การรณรงค์ “ทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์” กับจุดพลิกผันในนโยบายอาหารการกิน ของรัฐไทย

บทความนี้เสนอข้อถกเถียงหลักว่า สงครามโลกครั้งที่ 2 คือ จุดเปลี่ยนสำคัญของนโยบายด้านอาหารการกินของรัฐไทย นั่นคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายผลิตอาหาร ทั้งในภาคเกษตร และ อุตสาหกรรมให้เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศ เพื่อทดแทน การนำเข้าที่เคยมีมาก่อนสงคราม ขณะเดียวกันยังมีการรณรงค์ให้ กินอาหารถูกหลักโภชนาการที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2480 และตลอด สงคราม แม้จะอยู่ในภาวะอาหารขาดแคลนอยู่ก็ตาม ซึ่งการดำเนินการ เกี่ยวกับอาหารการกินในช่วงสงครามได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นโยบายอาหารที่มีมาก่อนหน้า และโดยเฉพาะช่วงหลังสงครามนั้น นโยบายผลิตทดแทนการนำเข้าประสบผลสำเร็จอย่างมาก จนสามารถ ผลิตอาหารเพื่อส่งออกได้หลายประเภทมากกว่าที่เคยมีข้าวเพียง อย่างเดียว อาทิ ไข่ ไก่ ไข่ น้ำตาล สัตว์น้ำ และพืชไร่อีกหลายชนิด จนไทย กลายเป็นหนึ่งในผู้ผลิตอาหารสำคัญของโลกในปัจจุบัน¹

การนำเสนอบทความนี้ใช้ข้อมูลจาก เอกสารหลักฐานทางการที่เป็นเอกสาร การดำเนินงานของรัฐบาลด้านอาหาร การกินก่อน และระหว่างสงครามเป็นหลัก จึงอาจขาดภาพการเคลื่อนไหว ในส่วนอื่นของสังคมไปบ้าง เพราะ ข้อจำกัดของเอกสารที่ใช้ จึงอาจขาด ภาพที่สมบูรณ์ของอาหารการกินระหว่าง สงครามไปบ้าง

นโยบายด้านเกษตรและอุตสาหกรรมอาหารของรัฐหลังปฏิวัติ 2475

นโยบายพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมของประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังภายหลังจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่รัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญภายใต้การนำของคณะราษฎรได้วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ โดยการปฏิวัติเกษตรกรรมและการอุตสาหกรรมเป็นส่วนหนึ่งในแผนดังกล่าว และหลังจากคณะราษฎรมีอำนาจมั่นคงทางการเมืองหลังปี พ.ศ. 2477 แล้ว จึงเริ่มโครงการอุตสาหกรรมแห่งชาติขึ้น ด้วยการตั้งโรงงานของรัฐบาลขึ้นหลายแห่ง เช่น โรงงานเนื้อและนม (พ.ศ. 2481) โรงงานน้ำตาลทรายที่ลำปาง (พ.ศ. 2480) ก่อตั้งเพิ่มที่อุดรดิตถ์ (พ.ศ. 2484) และยังมีโรงงานของเอกชนที่ผลิตเบียร์ (บริษัทบุญรอดฯ พ.ศ. 2477) บุหรี่ สบู่ ไม้ขีดไฟ สก๊ตน้ำมันพืช ทำอิฐ ย้อมผ้า กิ่งโลหะ ซ่อมเครื่องจักรเครื่องยนต์ และฟอกหนัง² โดยการสร้างโรงงานเหล่านี้ขึ้นก็เพื่อผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่จำเป็นขึ้นใช้เองภายในประเทศแทนการนำเข้า

แต่การริเริ่มอุตสาหกรรมของสังคมไทยอย่างจริงจังได้มาก่อรูปในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งทำให้เกิดการขาดแคลนสินค้าอุตสาหกรรมที่เคยนำเข้าจากยุโรป และประเทศอาณานิคมต่างๆ รัฐบาลตระหนักเป็นอย่างดีถึงภาระที่ต้องพึ่งตนเองให้ได้ในทางการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมใช้เองในประเทศ เพื่อไม่ต้องพึ่งพิงการนำเข้า จึงนำไปสู่การจัดตั้งและดำเนินการอุตสาหกรรมโดยรัฐบาลในรูปแบบรัฐวิสาหกิจ ซึ่งระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500 ภายใต้อำนาจของคณะราษฎรปรากฏว่า เน้นการใช้นโยบายเศรษฐกิจแนวชาตินิยมอันมีสาระสำคัญ “ที่ต้องการจัดอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจของทุนต่างชาติ และให้ชาติไทยพึ่งพาตนเองได้”³ โดยนัยนี้คณะราษฎรได้พยายามลดอิทธิพลต่างชาติที่มีต่อเศรษฐกิจไทยเหมือนกับประเทศอาณานิคมที่เพิ่งได้รับเอกราชใหม่ทั้งหลายนั่นคือ รัฐบาลพยายามจะเป็นผู้จัดการภูมิอำนาจเศรษฐกิจด้วยตนเอง และทำอุตสาหกรรมโดยรัฐเอง เพื่อลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของกลุ่มนายทุนชาวจีนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างมากอยู่ก่อนหน้านั้น ตลอดจนเพิ่มอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้ปกครองใหม่ผ่านการขยายฐานทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน

ส่วนด้านการเกษตรกรรมหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลของคณะราษฎรได้มีนโยบายชัดเจนในการส่งเสริมอาชีพของราษฎรตามหลักเศรษฐกิจ โดยจัดทำร่างโครงการ 10 ปีขึ้น มีเนื้อหายุ่งใยใจความให้จัดการศึกษาทดลองการทำกิจกรรมรูปแบบใหม่เป็นการทดลองแล้วเผยแพร่ให้กับราษฎรได้ปรับปรุงอาชีพเกษตรกรรมของตนเองให้เจริญก้าวหน้าขึ้น สมเป็นประเทศกสิกรรมที่มีพลเมืองมีอาชีพทางการกสิกรรมเป็นอันดับ 1 คือจากพลเมือง 13 ล้านคนประกอบอาชีพนี้ถึง 10 ล้านคน และถือเอาว่า “การบำรุงกสิกรรมเป็นการบำรุงความสมบูรณ์พูนสุขของประชาชน และทำให้ประชาชนมีศรีสุขขึ้น”⁴

การส่งเสริมการทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพิ่มอาหารรับสงคราม

“รัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญจึงได้พยายามส่งเสริมกิจการอาหารนี้อย่างไม่ทอดทิ้ง”⁵

ราวปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 รัฐบาลผลักดันนโยบายหาทางส่งเสริมการทำสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ขึ้นในประเทศ มีจุดมุ่งหมายให้ราษฎรช่วยตัวเองด้านความเป็นอยู่ ไม่เป็นภาระต่อคนอื่นและสังคมขณะที่โลกกำลังเกิดสงคราม และ “ถ่วงความเจริญก้าวหน้าของชาติ ดังที่เป็นอยู่ส่วนมากในทุกวันนี้”⁶ นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มอาหารของพลเมืองในชาติให้มีกินอย่างสมบูรณ์ขึ้นด้วย อันเป็นการสนับสนุนนโยบายสำคัญของการสร้างอนามัยของประชาชนชาวไทยภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ที่รัฐบาลส่งเสริมให้คนไทยกินอาหารถูกหลักโภชนาการใหม่

เพื่อสร้างพลเมืองที่แข็งแรง และมีอารยธรรมด้านอาหารการกินที่รัฐดำเนินการอย่างเข้มข้นอยู่พร้อมกันนั้น⁷

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกคำสั่งนายกรัฐมนตรีให้เหล่าข้าราชการทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร และให้อำนาจผู้บังคับบัญชาตรวจตราให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำด้วย หากไม่ทำตามจะผิดในลักษณะไม่เชื่อฟังผู้บังคับบัญชาตามนัยมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนได้ และต้องมีการเสนอรายงานการทำตามคำสั่งมารวมเอาไว้ที่หน่วยงานระดับกรมด้วย⁸ และก่อนหน้านั้นในหนังสือลงวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2482 จอมพล ป. ได้ “ขอร้องโดยจริงจิ่งให้ ข้าหลวงประจำจังหวัด นายอำเภอ ปลัดกิ่งอำเภอเลี้ยงไก่ไว้ทุกคน” เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน⁹

จนกระทั่งมีการประกาศเป็นกฎหมายทั่วไปคือ พระราชบัญญัติการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ. 2482 ที่ออกบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2482¹⁰ เท่ากับยืนยันความตั้งใจของรัฐบาลในเรื่องนี้ เพราะหากเจ้าบ้านไม่ทำตามคำสั่งและดักเตือนให้ทำสวนครัวของพนักงานจะมีโทษปรับไม่เกิน 12 บาท และจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งภายใน 3 เดือนหลังถูกปรับอีกด้วย และมีการแต่งตั้งผู้มีหน้าที่อำนวยการ และคอยสอดส่องตรวจตราให้เป็นไปตามกฎหมาย รวมทั้งแต่งตั้งกรรมการตามพระราชบัญญัติข้างต้น โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน และมีกรรมการรวม 11 คน จากกระทรวง และกรมที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยชักชวนชาวบ้าน และใช้บริเวณวัดปลูกสวนครัวด้วย¹¹ แต่ส่วนใหญ่จะใช้วิธีชักชวนให้ราษฎรหันมาทำด้วยความสมัครใจ โดยให้ข้าราชการทำเป็นตัวอย่างก่อน

ในปี พ.ศ. 2483 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้รับหลักการให้เร่งรีบขยายจำนวนสุกร เป็ด และไก่ เพื่อแจกจ่ายพันธุ์ให้กับราษฎรอย่างกว้างขวาง โดยดำเนินการให้สถานีทดลองการเกษตรกลางบางเขนเป็นผู้เลี้ยงหลัก เมื่อได้พันธุ์ดีจะส่งไปยังสถานีทดลองการเกษตรในภูมิภาค ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถขยายพันธุ์ให้เกษตรกรที่สนใจได้จำนวนมากขึ้น รวมทั้งได้ให้ภาพของการเลี้ยงสัตว์ทั้งสามในเมืองไทยชัดเจนพอสมควร¹²

ในรายละเอียดของการเลี้ยงสุกรในประเทศปรากฏว่า “ประเพณีของชาวไทยภาคอีสานและภาคเหนือ (ที่รับประทานข้าวเหนียว) นิยมการเลี้ยงสุกรสืบเนื่องกันต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้” และมีจำนวนสุกรในเมืองไทยราว 800,000 ตัว รัฐบาลได้ค่าอาชญาบัตรราวปีละ 2 ล้านบาท แต่สุกรที่เลี้ยงส่วนมากเป็นพันธุ์พื้นเมืองจึงจำเป็นต้องปรับปรุงคัดเลือกพันธุ์สุกรที่ดีแจกจ่ายราษฎรโดยผ่านการเพาะเลี้ยงและสาธิตการเลี้ยงตามวิธีใหม่ โดยให้สถานีทดลองการเกษตรกลางบางเขนเป็นผู้เลี้ยงแล้วขยายพันธุ์ดีส่งไปยังสถานีทดลองในส่วนภูมิภาค เพื่อให้พันธุ์สุกรดีแพร่หลายถึงมือราษฎรผู้เลี้ยงสุกร โดยในการนี้ได้มีการตั้งงบประมาณซื้อพันธุ์สุกรต่างประเทศจำนวน 38 ตัว ราคาตัวละ 150 บาท เป็นจำนวนเงิน 5,700 บาท ซึ่งคาดหมายว่าในปีที่สอง การเพาะและขยายพันธุ์ดีจะเพิ่มขึ้นถึง 8 เท่าตัวทีเดียว¹³

ส่วนการส่งเสริมเลี้ยงเป็ดและไก่นั้นก็สำคัญไม่แพ้กัน เนื่องจากรัฐบาลเห็นว่า มีหลายประเทศ เช่น สหรัฐฯ แคนาดา และออสเตรเลียที่เลี้ยงเป็ดไก่เป็นอุตสาหกรรมของประเทศมีค่าทางเศรษฐกิจสูง ในขณะที่เดียวกันเป็ดไก่มีความสำคัญกับการอนามัยมาก เพราะใช้เป็นอาหารที่ดีรองจากนม แต่ประเทศไทยไม่มีหมักิน ดังนั้นการส่งเสริมการเลี้ยงเป็ดไก่ให้เจริญขึ้นก็ทำให้อาณานิคมของพลเมืองดีขึ้นด้วยจากการมีไข่บริโภคมากขึ้นนั่นเอง การเลี้ยงเป็ดไก่เป็นการสวนครัวของราษฎรก็มีอยู่ แต่มีโรคระบาดเกิดอยู่เสมอ และพันธุ์ที่เลี้ยงเป็นพันธุ์พื้นเมืองให้ผลผลิตน้อย จึงต้องส่งเสริมการเลี้ยงพันธุ์ที่ดี ซึ่งรัฐบาลจะต้องเพาะเลี้ยงพันธุ์ดีขึ้นแจกจ่ายเหมือนกับหมู

ภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สภาพชีวิตใน
กรุงเทพฯ ช่วงที่มี
การโจมตีทางอากาศโดย
ฝ่ายสัมพันธมิตร

ภาพที่ 2 จอมพล ป.
มอบเงินแก่กำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน คนละ 1 กุญ
กุญละ 100 บาท
เพื่อเป็นเงินทุนส่งเสริม
การเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์
และจัดให้มีการกินดีอยู่ดี
ในตำบลหมู่บ้านของตน

ภาพที่ 3 กำนันผู้ใหญ่บ้าน
ที่มารับทุนส่งเสริม
การจัดให้มีการกินดีอยู่ดี
จากนายกรัฐมนตรี ณ
วังสวนกุหลาบ เมื่อ
วันที่ 27 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2486

การสาธิตการเลี้ยงไก่เปิดพันธุ์ใหม่ด้วยวิธีการสร้างเล้า และขยายการเลี้ยงไก่เอาไว้
แบบขังกรง และเริ่มเลี้ยงไก่เพื่อขายเอาเนื้อขึ้นเป็นตัวอย่าง ซึ่งขั้นตอนและวิธี
ดำเนินงานที่อาศัยสถานีทดลองการเกษตรของรัฐบาลเป็นศูนย์กลาง ก่อนขยาย
ถึงมือประชาชนในท้องถิ่น¹⁴ นอกจากนี้ รัฐบาลยังชักชวนประชาชนทำสวนครัว
และเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจังผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐด้วย¹⁵

หนังสือจากนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ
ลงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2484 สั่งการให้ร่วมมือและเร่งรัดกิจการให้เป็นไปตาม
นโยบายส่งเสริมพันธุ์สัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร อ้างว่าเนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น
จาก 7 ล้านคนเมื่อ 20 ปีก่อน เป็น 14 ล้านคนในการสำรวจล่าสุด “และเชื่อว่า
เวลานี้คงมีไม่น้อยกว่า 17 ล้านคน” ความต้องการบริโภคเนื้อสัตว์ก็ทวีสูงขึ้น จึง
จำต้องวางโครงการควบคุมการจับสัตว์ที่เป็นอาหารโดยเคร่งครัด โดยการโฆษณา
ทางวิทยุ และหนังสือชี้แจงประชาชนให้เว้นการจับสัตว์ที่ยังเล็ก และที่กำลังมีไข่
มีลูก และชักชวนให้ราษฎรเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหารให้มากยิ่งขึ้น และตั้งองค์กรม
รับซื้อเป็นการอุดหนุนด้วย¹⁶ ซึ่งหนังสือฉบับนี้ยังได้ส่งไปยังอำเภอต่างๆ ทั่วประเทศ
จำนวน 400 ฉบับ และมีการสั่งเร่งรัดให้หน่วยงานราชการดำเนินงานโดยด่วน ใน
เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 นายกรัฐมนตรีมีคำสั่งถึงกระทรวงเกษตรธิการให้
ร่วมมือกับกระทรวงที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้มีการปลูกผักมากขึ้นในฤดูแล้ง และ
ห้ามส่งผักออกนอกราชอาณาจักรเพื่อป้องกันการขาดแคลน ในคำสั่งอ้างว่า แม้
การเตรียมการนี้ออกเป็นกฎหมายแล้ว คนไทยไม่มีใครทำกัน “ถ้าได้ให้ราษฎรที่อาศัย
อยู่ริมแม่น้ำลำคลองปลูกผักอย่างที่ชนชาติจีนกระทำแล้ว ก็หวังว่าคงจะพอเลี้ยงกัน
เป็นแน่” ซึ่งต่อมา กระทรวงเกษตรธิการได้ทำบันทึกแผนการดำเนินงานขยาย
การปลูกผักไว้ 4 ข้อ ได้แก่ (1) เร่งรัดให้ราษฎรทำสวนครัวให้มากขึ้น (2) ให้สหกรณ์
จังหวัดชักชวนสมาชิกสหกรณ์ปลูกผัก (3) ให้เจ้าพนักงานข้าวประจำอำเภอใน
ภาคกลางชักชวนราษฎรให้ปลูกผักหลังทำนา (4) ให้เจ้าพนักงานจัดทำไร่ผักขึ้นที่
ไร้อา อำเภอฝาง เพื่อส่งจำหน่ายที่ตลาดพระนคร และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้สำหรับ
ศกหน้า สำหรับการห้ามส่งผักไม่ใช่ว่าปัญหาเร่งด่วน เพราะส่งออกน้อย ส่วนมาก
เป็นผักดอง และมีมูลค่ารวมทั้งปีประมาณ 2 หมื่นบาทเท่านั้น¹⁷ ในเรื่องนี้
แสดงให้เห็นว่า ทางราชการได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการขยายการปลูกผัก
และเลี้ยงสัตว์ เพราะอยู่ในช่วงเตรียมพร้อมเข้าสู่ภาวะสงครามอย่างแท้จริง

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

นโยบายเรื่องปากท้องช่วงรณรงค์สงครามโลก

พอประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2484 การเลี้ยงปลุสสัตว์และการทำสวนครัวยิ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะความต้องการเนื้อสัตว์และพืชผักเพิ่มขึ้นจากการเข้ามาตั้งทัพของทหารญี่ปุ่น เข้ามารับซื้อผักและเนื้อสัตว์ไปบริโภคเป็นจำนวนมาก จนรัฐบาลกลัวว่าอาหารจะขาดตลาด กระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบหลักจึงได้ออกหนังสือว่าด้วยปฏิบัติการเลี้ยงปลุสสัตว์และการทำสวนครัวไปถึงกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรธิการ ลงวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ให้ช่วยเร่งรัดกวดขันดำเนินการ โดยวิธีการให้ทุกจังหวัดมีหน่วยจำหน่ายปลุสสัตว์ที่จะขายให้ราษฎรนำไปเลี้ยง และอาจจะต้องเคลื่อนที่ไปในอำเภอ เพื่อให้ถึงมือราษฎรสะดวกขึ้น กับให้ทุกจังหวัดมีหน่วยจำหน่ายพันธุ์ผักที่เหมาะสมแก่ท้องที่ และประกอบกับที่กองทัพต้องการใช้มาก ที่ใดที่เคยปลุกผักแล้วขอให้ปลุกเพิ่มอีก ที่ไม่เคยปลุกขอให้พยายามปลุก รวมถึงชักชวนให้ครอบครัวทหารปลุกผัก เพื่อคลายกังวลเมื่อสมาชิกในบ้านต้องไปราชการด้วย ทั้งหมดเพื่อป้องกันการขาดแคลนอาหารอันอาจจะเกิดขึ้นในภาวะสงคราม

ช่วงระหว่างเข้าสู่ภาวะสงครามนี้ ทางกระทรวงเกษตรธิการเองก็ได้เสนอฉบับที่ลงวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงานอันเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลุกผักและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารทันที โดยได้ส่งเจ้าหน้าที่ออกไปประจำตามอำเภอท้องที่ที่มีลักษณะสมควรได้รับการส่งเสริม เพื่อควบคุมตรวจตราการปลุกผักและการเลี้ยงสัตว์ ดังต่อไปนี้ การปลุกผัก ปลุกในฤดูแล้งในพื้นที่ตามที่ระบุอำเภอในจังหวัดภาคกลาง และภาคเหนือหลายจังหวัด ได้แก่ พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย อุดรดิตถ์ ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ โดยผักสดที่ราชการทหารต้องการมี พักทอง พักเขียว แพง ผักกาดสด กะหล่ำปลี มันเทศ มันแกว หน่อไม้สด ฝรั่ง ผักแห้ง หน่อไม้แห้ง หน่อไม้ดอง หัวผักกาดเค็ม ถั่วลิสง และถั่วเหลือง สำหรับเมล็ดพันธุ์ที่กรมเกษตรส่งไปแจกคือ กะหล่ำปลี ผักกาดเขียว ผักกาดหัว ผักกาดขาว กระเทียม หอม พริก และถั่วฝักยาว โดยเมื่อปลุกได้ผักแล้วจะให้ทางอำเภอเป็นผู้รับหน้าที่รวบรวมส่งฝ่ายทหาร และเตรียมทำการถนอมอาหารให้กับฝ่ายทหารเอาไว้ด้วย นอกจากนี้ยังเน้นการปลุกถั่วเหลืองและถั่วเขียวในภาคเหนือและภาคกลาง เนื่องจากถั่วทั้งสองใช้เป็นอาหารในเวลาสงครามได้ดี เก็บได้นาน แปรรูปเก็บเป็นเต้าหู้ หรือวันเส้นได้ด้วย ส่วนการเลี้ยงสุกรที่นิยมเลี้ยงในภาคอีสานนั้นให้ขยายการเลี้ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และให้ส่งเสริมการเลี้ยงในภาคกลาง ที่จังหวัดราชบุรี นครปฐม พระนครศรีอยุธยา นนทบุรี และอ่างทอง เหตุเพราะหารำข้าวได้สะดวก และการขนส่งทางเรือเสียค่าใช้จ่ายถูกกว่า ทั้งยังใกล้โรงฆ่าสัตว์ในกรุงเทพฯ ซึ่งสร้างใหม่ที่พระโขนงมากกว่า การบำรุงพันธุ์โคให้จัดหาโคพันธุ์ดีไปเลี้ยงที่สถานีบำรุงพันธุ์แม่ใจ จังหวัดเชียงใหม่ และที่ท่าพระ จังหวัดขอนแก่น ถ้าทางราชการทหารต้องการใช้โคกระบือเป็นสัตว์พาหนะจะต้องนำเอามาจากภาคอีสาน เพราะภาคเหนือ และภาคกลางมีเลี้ยงน้อย จึงจะไม่ให้ส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์ให้เอาจากจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรีก่อน การเลี้ยงเปิดไก่ควรดำเนินการขยายการเลี้ยงในการสวนครัวก่อน โดยทางราชการจัดหาลูกพันธุ์ไว้ให้อย่างทั่วถึง การเลี้ยงสัตว์น้ำทางกระทรวงเกษตรธิการได้เตรียมแหล่งเพาะพันธุ์ไว้ 2 แห่งคือบึงบอระเพ็ด และกว๊านพะเยา เพื่อจำหน่ายพันธุ์ให้ราษฎรนำไปเลี้ยงในบ่อของตน โดยให้พนักงานประมงไปแนะนำการทำบ่อเลี้ยงปลา และเปลี่ยนที่รักษาพันธุ์สัตว์น้ำให้เป็นที่ผูกขาดการจับสัตว์น้ำ¹⁸ เห็นได้ว่า ทั้งหมดเป็นการเตรียมเสบียงในยามสงคราม หากเกิดเหตุคับขันขึ้นในประเทศ

ขณะเดียวกัน กระทรวงการเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับมอบหมายให้ดำเนินการจัดหา เสี่ยงอาหารแก่งองทัพอไทย และญี่ปุ่น ได้มีหนังสือมาถึงกระทรวงเกษตรธิการ ลงวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่กระทรวงเกษตรธิการ ช่วยสะสมเสี่ยงอาหารไว้มีให้ขาดแคลน โดยให้แนะนำราษฎรของทุกจังหวัด ปลุกผักต่างๆ เช่น ผักกาดขาว ผักกาดหัว ฟักทอง ฟักเขียว แตงกวา มะเขือขาว ฯลฯ เตรียมเมล็ดพันธุ์ผักแจกจ่ายราษฎร แนะนำให้ราษฎรเลี้ยงสุกรเปิดไก่ สะสม ไข่เปิดไข่ไก่ ขุดบ่อเลี้ยงปลาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งต้องดำเนินการโดยด่วน ด้วยการพิจารณาสั่งทางวิทยุกระจายเสียง นอกจากนี้ การชักชวนให้เลี้ยงปลายัง เน้นป้องกันการขาดแคลนอาหารที่คนไทยนิยมกินอีกด้วย¹⁹ ต่อมาได้มีคำสั่งจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการปลูกผักและ การเลี้ยงสัตว์ขึ้นจำนวน 11 คนด้วย

ในปีต่อมา จากบันทึกวิธีดำเนินการ และรายงานการปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริม การปลูกผักและการเลี้ยงสัตว์ของกระทรวงเกษตรธิการ ลงวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2485 ปรากฏว่า การปลูกผักเป็นไปตามแผน ในภาคเหนือมีผักสดเพียงพอ ทางราชการกำหนดให้จังหวัดลำปาง และเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางไว้รวบรวมผัก ส่งราชการทหาร แต่การทำผักตากแห้ง และผักดองขาดแคลนเหลือ จึงได้ซื้อเกลือ สำหรับแจกจ่ายให้จังหวัดภาคเหนือเก็บไว้ใช้ดอง และตากแห้งผักอย่างเพียงพอ ส่วนการเลี้ยงสุกรที่ส่งเสริมในพื้นที่ภาคกลาง มีคนหันมาเลี้ยงกันมากขึ้น เนื่องจาก ทางสหกรณ์ช่วยเหลือจัดหาธำราคาถูกจากการทำความตกลงกับบริษัทข้าวไทย จำกัด มาจำหน่ายให้แก่ผู้เลี้ยงจึงมีจำนวนสุกรถึงประมาณ 1 แสนตัวในภาคกลาง ทำให้ คาดได้ว่า เนื้อสุกรคงจะพอเพียงบริโภค ส่วนโค ทั้งประเทศมีประมาณ 6 ล้านตัว แต่ยั้งต้องบำรุงพันธุ์ และวางโครงการเลี้ยงให้มากยิ่งขึ้นอีก ในช่วงเดียวกันนี้ราว เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 ทางรัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการประสานงานทหาร- พลเรือน (ปทร.) ขึ้นมาทำหน้าที่จัดเตรียมและสะสมเสี่ยงอาหารในยามสงคราม ซึ่งได้รับคำชมเชยจากนายกรัฐมนตรีในการปฏิบัติงานด้วย²⁰

การชักชวนให้ปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ได้กระทำกันอย่างต่อเนื่อง การปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์จึงเป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจของครัวเรือนในอีกทางหนึ่งด้วย กระทรวงการเศรษฐกิจจึงขอให้หน่วยงานต่างๆ อาทิ เรือนจำ โรงเรียนฝึกอาชีพต่างๆ นิคมสระบุรี และองค์กรต่างๆ ช่วยกันเพาะปลูกผัก โดยเฉพาะ หัวผักกาด ใบผักกาด ใบหอม แตงร้าน ฟักเขียว ฟักทอง เป็นต้น และให้กรมพาณิชย์หาตลาดให้²¹ ด้าน จอมพล ป. เองก็พูดไว้หลายครั้งว่า ให้ช่วยกันทำสวนครัว ดังใน “คำปราศัยของ พนะนายกรัฐมนตรี แต่มวลชนชาวไทยเนื่องโอบพิลลิกขิตสมัยงานฉลองวันชาติ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๕” ว่า

“ถ้าใครไม่ทำงานเพื่อสร้างตนเอง ผู้นั้นแปดต้องอดตายอย่างแน่นอน พุดให้ เห็นได้ชัด ในเวลานี้ถ้าใครไม่ทำสวนครัว อีกไม่ช้าคนนั้นจะอดผัก และการไม่กินผัก นี้แหละ ท่านจะต้องตายโดยโรคเลือดออกตามไรฟัน เป็นต้น ถ้าใครไม่เลี้ยงสัตว์ คนนั้นก็ไม่ว่าจะเอาเนื้อสัตว์ที่ไหนมากิน”²²

นอกจากนั้นในวันเกิดของท่านผู้นำจอมพล ป. คือวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 ได้ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ และให้ข้าราชการทำสวนครัวอยู่ที่บ้าน หากผู้ใดไม่มีที่ดิน ก็ให้หาหาที่ดิน ณ ที่ทำการของหน่วยงานที่สังกัดเพื่อทำสวนครัวปลูกผัก ซึ่งปรากฏว่า ได้รับความร่วมมือจากข้าราชการเป็นอย่างดี และมีรายงานของข้าราชการ สังกัดกระทรวงธรรมการรายงานผลการปฏิบัติเอาไว้อย่างละเอียดด้วย นอกจากนี้ จอมพล ป. ยังมีสาสน์ขอขมาใจที่พี่น้องร่วมอวยพรวันเกิดด้วยการทำสวนครัว และ ชักธงชาติอวยพร ให้ถือเอาวันเกิดนายกรัฐมนตรีเป็นวันริเริ่มทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ คือถ้าไม่ทำให้เริ่มทำ ทำอยู่แล้วให้ทำต่อขยายขึ้น ทำแล้วเลิกให้เริ่มทำใหม่ด้วย²³ และ ถัดมาในปีปลายปีเกิดน้ำท่วมใหญ่ ข้าว และพืชผักเสียหายมาก จึงมีการเร่งรัดให้ทำ สวนครัว เครื่องชำ และค้าขายเบ็ดเตล็ดด้วย

ในปี พ.ศ. 2486 เมื่อปรากฏว่า ราษฎรทำนาในฤดูหลังน้ำท่วมเพียงพอความต้องการ ข้าวบริโภคภายในแล้ว รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายการทำกินของราษฎรว่า ถ้าใครจะ ทำกิจกรรมใหม่ ขอให้อย่าปลูกข้าว ให้ทำการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย และพืชไร่อื่นแทน เช่น ฝ้าย ถั่ว ละหุ่ง หอม กระเทียม เป็นต้น โดยแนะนำว่า พืชไร่ดีที่สุดก็คือฝ้าย²⁴ จนพอล่วงสู่ปลายสงครามราวกลางปี พ.ศ. 2487 เมื่อเริ่มมีการทิ้งระเบิดรุนแรง ในกรุงเทพฯ จนมีข้าราชการ และราษฎรอพยพหลบภัยออกไปอยู่รอบนอกกรุงเทพฯ อาหารการกินขาดแคลน โดยเฉพาะผัก จึงต้องชักชวนทำสวนครัวอีก ด้วยการปลูกผัก และทางการได้จัดหาเมล็ดพันธุ์ผักราคาข่มเยามาจำหน่ายด้วย²⁵

แม้กระทั่งหลังสงคราม เมื่อจอมพล ป. กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก ครั้งเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 นโยบายการปลูกสวนครัว ที่ริเริ่มไว้เมื่อสิบปีก่อนก็ถูกปิดฝุ่นขึ้นมาใหม่อีกครั้งอย่างมุ่งมั่น นั่นคือมีการตั้ง คณะกรรมการตามพระราชบัญญัติการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์เพื่อประโยชน์แห่ง ครัวเรือน พ.ศ. 2482 ขึ้นมาใหม่ เป็นความพยายามต่อเนื่องในเรื่องการทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ ให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารและสร้างอาชีพ เพื่อให้ ราษฎรรู้จักทำมาหากินด้านการเกษตร และได้สั่งการให้ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย ดำเนินการไปตามคำสั่งอย่างจริงจัง จึงมีแนวทางดำเนินงานให้ด้วย นอกจากนี้ยังมี บทความสำหรับอ่านทางวิทยุกระจายเสียงเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปทราบด้วย²⁶ ตลอดจนได้เร่งรัดให้ทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์กันจนถึงปี พ.ศ. 2493²⁷

ความอดอยากช่วงสงคราม: จุดเปลี่ยนนโยบายความมั่นคงด้านอาหาร

กล่าวได้ว่านโยบายหลักของรัฐบาลเกี่ยวกับการผลิตอาหารจากการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ทั้งในช่วงก่อน และระหว่างสงครามนั้น ได้ใช้วิธีการณรงค์ชักชวน ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เป็นการสวนครัวให้ผลิตเพื่อ บริโภคให้เพียงพอในครัวเรือนไม่ให้เกิดขาดแคลนอาหารขึ้น รวมทั้งนโยบายสนับสนุน ให้คนไทยผลิต ค้าขายของชำ และค้าขายอาหารอย่างกวดเตี้ยก็มองเพียงแค่ว่า การกระจายอาหารให้ทั่วถึง ไม่เกิดการขาดแคลน และปรากฏว่า ในช่วงน้ำท่วมใน กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 30 กันยายน ถึงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2485 รวมประมาณ 46 วัน ก็ไม่ได้ขาดแคลนอาหารนัก ยังมีคนขายผัก ขายเนื้อสัตว์ และร้านขาย อาหารในกรุงเทพฯ ไม่ปิดร้าน แต่ขายกันเป็นประจำ ดังคำกลอนในนิราศน้ำท่วมว่า “ปวงประชาราษฎร์ใจดียิ่ง ประสพภัยมิได้นิ่งอยู่กับที่ ร่วมประกอบกิจกู้สุภัตริย์ ยังเปรมปรีดาปลื้มลิ้มทุกข้มวล”²⁸ แต่อาจจะต้องปรับเปลี่ยนเมนูบ้างให้เหมาะสม กับการขาดแคลนอาหารบางอย่าง เช่น หมูที่หายากและราคาแพง เวลาทำแกงจืด ไม่มีหมูก็ใส่ไข่แทนจนกลายเป็นเมนูใหม่คือ “แกงจืดไข่น้ำ” ที่นิยมกันในกรุงเทพฯ ระหว่างสงคราม ก่อนจะแพร่กระจายไปยังต่างจังหวัด²⁹

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อมีประสบการณ์กับสงคราม และน้ำท่วม จนเกิดการขาดแคลนอาหาร ทำให้ภาครัฐตระหนักถึงความมั่นคงของระบบอาหาร ทั้งจากภาคเกษตร และอุตสาหกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการผลิตที่ใช้เป็นอาหารไปเป็นการผลิตเป็นการค้า หรือเป็นแบบเกษตรอุตสาหกรรมมากขึ้น ดังจะเห็นจากการเลี้ยงไก่ที่มีเป้าหมายชัดเจนตั้งแต่หลังสงครามที่จะผลิตเนื้อไก่ และไข่ ใน “แบบเป็นการค้าและอาชีพ” หาใช่แค่การสวนครัวอีกต่อไป³⁰ เพราะมีประสบการณ์จากสงครามที่ผลิตเนื้อสัตว์ได้ไม่เพียงพอ

นอกจากนี้รัฐบาลยังเน้นกิจการอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ ทั้งเครื่องจักร เคมี ยา รวมทั้งอาหารด้วย เพราะในช่วงสงครามถือเป็นยุทธปัจจัย และไม่มีเรือส่งสินค้า ทำให้สินค้าอุตสาหกรรมขาดแคลนอย่างหนัก จนรัฐบาลต้องมีนโยบายผลิตเพื่อใช้เองดังปรากฏว่า ในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 แทบจะทันทีหลังประกาศสงคราม รัฐบาลได้ออกประกาศกระทรวงการเศรษฐกิจชักชวนให้ประชาชนทำอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ³¹ และต่อมาต้นปี พ.ศ. 2485 ได้ตั้งคณะกรรมการอุตสาหกรรมแห่งชาติขึ้นมาดำเนินการผลิตสิ่งของใช้เองในทางอุตสาหกรรมให้เพียงพอ “เพื่อให้ประเทศไทยมีสิ่งของที่จำเป็นสำหรับครองชีพทั้งหมด”³² และมีอุตสาหกรรมในครัวเรือนเกิดขึ้นจากการส่งเสริมของรัฐ ดังนิราศน้ำท่วมให้ภาพ “ประกอบกิจการหัตถกรรมทำกันมาก อุตสาหกรรมหลายหลาก มากขึ้นแข่ง กลีกรมเลี้ยงสัตว์จัดตั้งแบงค์ เป็นริ้วแรงเริ่มขยายการขายค้า”³³ ซึ่งการเริ่มผลิตสินค้าอุตสาหกรรมหลายอย่างเป็นการริเริ่มของรัฐช่วงสงคราม ในรูปรัฐวิสาหกิจ และกลายเป็นรูปแบบการผลิตที่ดำรงต่อมาอีกหนึ่งทศวรรษ ภายหลังจากสงคราม ก่อนจะเปลี่ยนเป็นการประกอบการโดยเอกชนเป็นหลักในช่วงทศวรรษ 2500 และอุตสาหกรรมอาหารในฐานะเป็นยุทธปัจจัยสำคัญมาแต่ครั้งสงคราม เช่น น้ำตาลก็กลายเป็นอุตสาหกรรมแรกที่เกิดเพื่อการค้าส่งออกตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 จนประเทศไทยกลายเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ 1 ใน 5 อันดับแรกของโลกมาจนกระทั่งปัจจุบัน³⁴

สรุป

รัฐบาลในสมัยที่คณะราษฎรยังคงรวมตัวเป็นกลุ่มการเมืองกลุ่มเดียวกัน และดำเนินนโยบายตามแนวที่วางไว้ในการปฏิวัติ 2475 อย่างเต็มรูปแบบ ได้พยายามปรับปรุงเศรษฐกิจของประชาชนไทยด้วยการส่งเสริมให้ผลิตอาหารในครัวเรือนเป็นการสวนครัว ทั้งการเลี้ยงสัตว์และการปลูกพืช อย่างจริงจัง นับแต่การออกกฎหมายการให้ข้าราชการทำเป็นแบบอย่าง การโฆษณาชวนเชื่อให้คนหันมาปลูกสวนครัวและเลี้ยงสัตว์กันอย่างแพร่หลาย ยิ่งโดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องพึ่งตนเองด้านอาหารอย่างเบ็ดเสร็จ และยังต้องเลี้ยงทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาด้วย การปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ก็ยิ่งมีความสำคัญในการผลิตให้เพียงพอต่อการบริโภคในประเทศไทยขึ้นไปอีก แต่เดิมนั้น การเปลี่ยนแปลง เช่น การส่งเสริมอาชีพ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์สวนครัว การทำมาค้าขายของคนไทย ฯลฯ อาจถูกนักวิชาการมองว่า เป็นเรื่องไม่ค่อยสำคัญมากนัก แต่หากพิจารณาในระยะยาวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแล้ว กลับปรากฏว่า นโยบายเหล่านี้นับเป็นการกระตุ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการพัฒนาการเกษตร และอุตสาหกรรมที่มาประสพผลในราว 2-3 ทศวรรษต่อมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ การเลี้ยงไก่ที่เริ่มพัฒนาขึ้นจากการเลี้ยงเป็นสวนครัว จนกลายเป็นอุตสาหกรรมสำคัญของประเทศที่ประสบความสำเร็จต่อมา และส่งผลต่อการดำเนินงานด้านโภชนาการควบคู่กันด้วย ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการเริ่มต้นเอาจริงของประเทศไทยในการพัฒนาประเทศ อันเป็นผลลึกซึ้งยิ่งต่อความเจริญด้านต่างๆ ที่เกิด ■

เชิงอรรถ

- ¹ บทความนี้อาศัยข้อมูลบางส่วนจากวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนเรื่อง “รัฐโภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517” เสนอ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2556) โดยได้เงินสนับสนุนจาก “ทุน 90 ปีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช” จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย
- ² กระทรวงอุตสาหกรรม, “ประวัติกระทรวงอุตสาหกรรม,” ใน *อนุสรณ์ครบรอบ 25 ปี กระทรวงอุตสาหกรรม* (กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม, 2510), นน. 6-7.
- ³ สังคิต พิริยะรังสรรค์, *ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503)* (กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), น. 284.
- ⁴ หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ, *โครงการ 10 ปีของกรมเกษตรและการประมง* (กรุงเทพฯ: อักษรนิติ, 2479), นน. 1-2.
- ⁵ ยงค์ ชูติมา, “ทำไมต้องปฏิรูปอาหารการกินของชาติ?” ใน *ประมวลบทความของนายแพทย์ยงค์ ชูติมา* (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายแพทย์ยงค์ ชูติมา ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 8 สิงหาคม 2507), น. 58.
- ⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (หจช.), (2) ศธ. 15.2.2/1 เรื่องให้ข้าราชการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ (5 ตุลาคม 2482 - 12 มิถุนายน 2483) ปี 1.
- ⁷ ดูประเด็นดังกล่าวใน ชาดิชาย มุกสง, “รัฐ โภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517,” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- ⁸ หจช., ศธ. 0701.29/7 เรื่องการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ของข้าราชการตามนโยบายของรัฐบาล.
- ⁹ เรื่องเดียวกัน.
- ¹⁰ ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 56,
- ¹¹ หจช., (2) ศธ. 15.2.2/1, อ้างแล้ว.
- ¹² หจช., (3) สร. 0201.42/12 เรื่องโครงการบำรุงและส่งเสริมการเลี้ยงสุกร เป็ดและไก่ (25 พฤษภาคม 2483 - 11 กรกฎาคม 2487).
- ¹³ เรื่องเดียวกัน.
- ¹⁴ เรื่องเดียวกัน.
- ¹⁵ *ข่าวโฆษณาการ*, (สิงหาคม 2484), นน. 1797-99.
- ¹⁶ หจช., (3) สร. 0201.42/13 เรื่องการส่งเสริมการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาหาร (6 ตุลาคม 2484 - 31 ธันวาคม 2484).
- ¹⁷ หจช., (3) สร. 0201.42/14 เรื่องข้อตกลงของคณะกัมการ ป.ท.เกี่ยวกับผักและสัตว์กับเรื่องให้กะชวงเกษตรเตรียมและสวนผักไว้ให้พอบริโภคสำหรับทหารและประชาชน (19 พฤศจิกายน 2484 - 10 มีนาคม 2485).
- ¹⁸ หจช., (3) สร. 0201.42/13, อ้างแล้ว.
- ¹⁹ *ข่าวโฆษณาการ*, (ธันวาคม 2484), นน. 2768-9.
- ²⁰ หจช., (3) สร. 0201.42/14, อ้างแล้ว.
- ²¹ หจช., ศธ. 0701.29/7, อ้างแล้ว.
- ²² หจช., (2) สร. 0201.10/50 เรื่องนายกรัฐมนตรีก้าวคำปราศรัยแก่ประชาชนและสุนทรพจน์ โอวาท สาส์นวิงวอน.
- ²³ เรื่องเดียวกัน.
- ²⁴ หจช., (2) ศธ. 15.2.1/31 นโยบายการทำกินของราษฎรขอให้ทำการเลี้ยงสัตว์ปลูกฝ้ายและพืชไร่อื่นๆ แทนการปลูกข้าว (12 สิงหาคม 2486).
- ²⁵ หจช., ศธ. 0701.29/7, อ้างแล้ว.
- ²⁶ หจช., (3) สร. 0201/139 เรื่องการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ พ.ศ. 2492 กระทรวงมหาดไทย, นน. ก-ค.
- ²⁷ หจช., (2) ศธ. 15.2.1/38 ขอให้เร่งรัดทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

(18 กรกฎาคม 2493).

²⁸ พระยาอรรดศาสตร์โสภณ (สว่าง จุลวิจิตร), *บทประพันธ์นิราศน้ำท่วมกับลิลิตพระบรมอัฐิพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและอื่นๆ*. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอกพระยาอรรดศาสตร์โสภณ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 12 กรกฎาคม 2501) น. 44.

²⁹ อาจินต์ ปัญจพรรค์, *บอมบ์กรุงเทพฯ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2541), น. 118.

³⁰ โปรดดู ชาดิชาย มุกสง, “รัฐ โภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517,” นน. 169-174.

³¹ *ข่าวโฆษณากาการ* (ธันวาคม 2484), นน. 2757-8.

³² *ข่าวโฆษณากาการ* (เมษายน 2485), น. 537.

³³ พระยาอรรดศาสตร์โสภณ, *บทประพันธ์นิราศน้ำท่วมกับลิลิตพระบรมอัฐิพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและอื่นๆ*, น. 44.

³⁴ โปรดดูรายละเอียดใน ชาดิชาย มุกสง, “น้ำตาลกับวัฒนธรรมการบริโภครสหวานในสังคมไทย พ.ศ. 2504-2539,” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 2548.

วรงค์ดี จันทร์ภักดี
 นักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“ส่งลูกรักฝากเมียขวัญ ตัวฉันไปคุ้มไทย” การประกวดรูปเขียนกับการโฆษณาชวนเชื่อ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงปี พ.ศ. 2485-2486 ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายญี่ปุ่นเต็มรูปแบบ สิ่งก็ตามมาคือภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างหนัก เนื่องจากเงินทุนสำรองของประเทศถูกรัฐบาลอังกฤษ และ สหรัฐฯ आयัดไว้ที่ลอนดอน และนิวยอร์ก¹ ท่ามกลางวิกฤติเช่นนี้แทนที่ กำลังใจในการต่อสู้ของทหารจะหดหายไป แต่กลับไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องด้วยแนวคิด “ทหารนิยม” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการสร้าง “โฆษณาชวนเชื่อของรัฐ” ผ่าน “กรมโฆษณาการ” ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้ดำเนินมาตั้งแต่ก่อนสงคราม โดยวัตถุประสงค์ช่วงแรก ก็เพื่อ “การสร้างชาติ” และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ปะทุขึ้น กลไกทหารนิยม และการโฆษณาชวนเชื่อยังคงทำงานต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในแง่หนึ่ง การทำสงครามเองก็กลับเป็นปัจจัยหนุนเสริม ต่อการสร้างชาติด้วยเช่นเดียวกัน²

โฆษณาชวนเชื่อโดยฝีมือประชาชน

สำหรับการโฆษณาชวนเชื่อรูปแบบที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นโครงการหนึ่งที่ภาครัฐจัดขึ้นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้ผนวกนำเอาแนวคิดทหารนิยม มาผสมเข้ากับการใช้สื่อในมือของรัฐ แต่แทนที่จะเป็นการโฆษณาชวนเชื่อจากรัฐสู่ประชาชนแบบตรงไปตรงมา ครั้งนี้กลับเป็นการเปิดให้ประชาชนได้นำเสนอชุดความคิดที่พึงประสงค์ในสายตาของรัฐผ่านการจัดงานที่เรียกว่า “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับทหาร” ซึ่งจัดขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2485-2486 การประกวดรูปเขียนนี้มีทั้งหมด 3 ครั้ง โดย 2 ครั้งแรกเป็นการประกวดเกี่ยวกับทหาร ส่วนครั้งที่ 3 เป็น “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวแก่การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทย” แต่กระนั้น การประกวดรูปเขียนครั้งที่ 3 ก็ไม่อาจปฏิเสธผลจากสงครามไปได้

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

การประกวดรูปเขียน 2 ครั้งแรกที่เกี่ยวข้องกับทหารนั้นมีการแบ่งประเภทผลงาน เป็น 2 กลุ่มคือ (1) รูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย กับ (2) รูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ

ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความต้องการที่รัฐจะสื่อสารประเด็นต่างๆ ต่อผู้คน อย่าง “การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น” เป็นความพยายามที่มีมาก่อนหน้านั้นระยะหนึ่งแล้ว เห็นได้จากรัฐนิยมฉบับที่ 11 ซึ่งกำหนดให้กลางคืนเป็นเวลาพบปะสนทนากันของครอบครัว หรือแม้กระทั่งการกำหนดให้มีวันของแม่ อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องการสร้างควม “สามัคคี” ในหมู่คนไทย ซึ่งจอมพล ป. ให้ความสำคัญอย่างมาก เห็นได้จากการที่บทความหลายๆ ชิ้นที่จอมพล ป. เขียนขึ้นมาเองในหนังสือ “ข่าวโฆษณการ” มักจะเน้นเรื่องความสามัคคี และนามปากกาที่ใช้ก็มักมีคำว่า “สามัคคี” ประกอบ เช่น “สามัคคีชัย” “สามัคคีไทย” เป็นต้น

ส่วนการประกวดครั้งที่ 3 ซึ่งมีโจทย์เป็น “รูปเขียนเกี่ยวแก่การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์ งามตามธรรมชาติของประเทศไทย” แม้จะเน้นไปที่การกระตุ้นเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวในประเทศ แต่ก็ยังยืนอยู่บนฐานชาตินิยม และผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 2 คือมุ่งรณรงค์ให้ผู้คนหันมาทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ เพื่อรับมือปัญหาเศรษฐกิจช่วงสงคราม นอกจากนี้ การส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัวก็เป็นไปเพื่อให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้นภายใต้ภาวะถดถอย ทั้งยังเป็นการสนับสนุนความอบอุ่นในครอบครัวอีกทางด้วย

ภาพที่ 1 ภาพเขียนรางวัลที่ 3 ประเภทรูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย โดยนายสีลป สังข์สุวรรณ

ภาพที่ 2 ผลงานประเภทรูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมียของพลทหารแสง สงค์มั่ง ซึ่งได้รางวัลที่ 2 ภาพสื่อบรรยากาศการจากลา “ส่งลูกรักฝากเมียขวัญตัวฉันไปคุ้มไทย”

ภาพที่ 3 ผลงานรางวัลที่ 2 ประเภทรูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ โดยนายคิด โกศลวิรัตน์ เราสังเกตได้ชัดเจนว่า นายคิดเลือกเอาใบหน้าของจอมพล ป. มาประกอบเป็นหัวใจของภาพ

ภาพที่ 4 ผลงานรางวัลที่ 3
ประเภทรูปแสดง
ความรักระหว่างประชาชน
กับข้าราชการ โดย
นายสมิธ ขำชนะนิสดี

ภาพที่ 5 รางวัลชนะเลิศ
ประเภทรูปแสดงความรัก
ระหว่างทหารกับลูกเมีย โดย
นายวีระกุล ทองน้อย

ภาพที่ 6 รางวัลรองชนะเลิศ
ประเภทรูปแสดงความรัก
ระหว่างทหารกับลูกเมีย โดย
นายสมบุญ สว่างจันทร์

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

เสียงตอบรับการประกวดรูปเขียน

ตลอดการประกวดรูปเขียน 3 ครั้ง เสียงตอบรับที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกัน ในรายละเอียด แต่ยังคงอยู่ในกรอบอุดมการณ์ที่รัฐไทยต้องการ เริ่มจาก “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับทหารครั้งที่ 1” เปิดรับผลงานวันที่ 20 พฤศจิกายน ถึง 5 ธันวาคม พ.ศ. 2485 และประกาศผลในวันที่ 9 ธันวาคม ณ ศาลาเฉลิมกรุง พร้อมแสดงภาพที่ได้รับรางวัลให้ประชาชนรับชม ผลประกวดนั้นเป็นไปตามนี้

รูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย ประเภทที่ไม่มีผลงานใดได้รางวัลชนะเลิศ แต่มีรางวัลที่ 2 ซึ่งเป็นผลงานของพลทหารแสง สงค์มั่งมี³ สังกัด กองบัญชาการทหารสูงสุด สำหรับรางวัลที่ 3 คือ ผลงานของนายสิลป สังข์สุวรรณ ชาวพระนคร

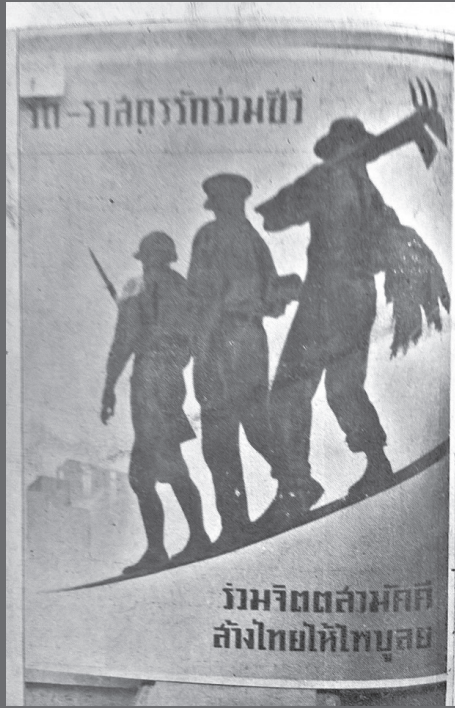
รูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ สำหรับประเภทที่ไม่มีรางวัลชนะเลิศเช่นกัน แต่ยังมีรางวัลที่ 2 ซึ่งตกเป็นของ นายคิด โกศลวิธน์ ข้าราชการ กรมอาชีวศึกษา ขณะที่รางวัลที่ 3 ถูกมอบให้ผลงานของ นายสมิธ ขำชนะนิสดี สังกัดกองถ่ายรูป กรมแผนที่ กระทรวงกลาโหม

ส่วน “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับทหารครั้งที่ 2” เปิดรับผลงานระหว่าง วันที่ 1 มกราคม ถึง 31 มีนาคม พ.ศ. 2486 และประกาศผลในวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2486 ณ กรมโฆษณาการ ทั้งนี้เงินรางวัลชนะเลิศมีมูลค่าสูงถึง 1,000 บาท และรูปเขียนที่ได้รับรางวัลยังถูกจัดแสดงสำหรับสาธารณชนด้วย อนึ่ง รายละเอียดของผลการประกวดมีดังนี้

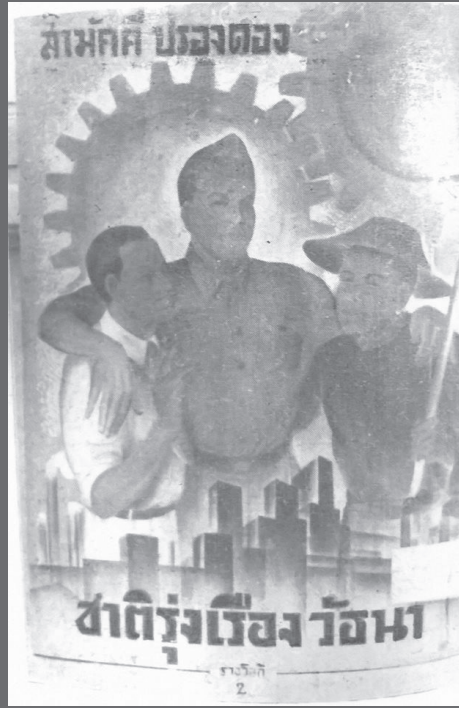
รูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย รางวัลชนะเลิศมอบนายวีระกุล ทองน้อย ข้าราชการกรมอุทกศาสตร์ และรางวัลรองชนะเลิศให้นายสมบุญ สว่างจันทร์ ช่างเขียน ร้านศรีการช่าง

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

ภาพที่ 8

ภาพที่ 7 ผลงาน
รางวัลที่ 1 ประเภท
รูปแสดงความรัก
ระหว่างประชาชนกับ
ข้าราชการ โดย
นายเจริญ ศรีอักษร
จากภาพจะเห็นทหาร
เดินนำหน้า ขณะที่
ประชาชน ซึ่งถูกแทน
ด้วยเกษตรกร
เดินตามท้ายแถว

ภาพที่ 8 ผลงาน
รางวัลที่ 2 ประเภท
รูปแสดงความรัก
ระหว่างประชาชนกับ
ข้าราชการ โดยนายบุญยัง
แสนสมรส

ภาพที่ 9 รูปส่งเสริม
อาชีพเกษตรกรของ
นายสนธิ ดิลพันธ์ ที่ได้
รางวัลชนะเลิศ เนื้อหา
เน้นการกำสวนครัว

ภาพที่ 10 รางวัลที่ 2
สำหรับรูปส่งเสริมอาชีพ
ทางอุตสาหกรรมใน
ครอบครัว เขียนโดย
นายเชสท์ ชวนสกีย

รูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ รางวัลที่ 1 เป็นของนายเจริญ ศรีอักษร ส่วนผู้ได้รางวัลรองชนะเลิศคือ นายบุญยัง แสนสมรส สังกัดกองถ่ายรูป กรมแผนที่

ในการประกวดครั้งที่ 3 หัวข้อถูกเปลี่ยนเป็น “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์ งามตามธรรมชาติของประเทศไทย” โดยเปิดรับผลงานช่วงวันที่ 1 พฤษภาคม ถึง 19 มิถุนายน พ.ศ. 2486 รางวัลชนะเลิศ ยังคงสูงถึง 1,000 บาท ซึ่งผลการตัดสินมีดังนี้

รูปส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม นายสนธิ ดิลพันธ์ จากกรมศิลปากร ได้รางวัลชนะเลิศ ส่วนนายเฉลิม นาศิริรักษ์ จากโรงเรียนเพาะช่าง ได้รางวัลรองชนะเลิศ

รูปส่งเสริมอาชีพทางอุตสาหกรรมในครอบครัว ไม่มีผู้ได้รางวัลชนะเลิศ มีแต่รางวัลที่ 2 ของ นายเชสท์ ชวนสกีย และรางวัลที่ 3 ของนายเจริญ ศรีอักษร

การประกวดรูปเขียนในช่วงเวลานี้เป็นรูปแบบการโฆษณาชวนเชื่อรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดจนนโยบายของฝ่ายรัฐที่ให้ความสำคัญเงินรางวัลนั้นก็ตั้งไว้มากพอดึงดูดความสนใจของผู้คนให้เข้ามาร่วม อันจะนำไปสู่การศึกษาข้อมูลที่ฝ่ายรัฐต้องการสื่อให้ผู้คนทั่วไป และนำเสนอผ่านรูปเขียน โดยจะเห็นได้ว่า การประกวดรูปเขียนครั้งแรก มีผู้ส่งผลงานทั้งสิ้น 174 รูป ครั้งที่ 2 มีทั้งสิ้น 155 รูป และครั้งที่ 3 มีรวม 134 รูป แม้จำนวนผู้ส่งภาพเข้าประกวด จะมีแนวโน้มลดลง และเป็นคนกลุ่มเดิมๆ แต่อย่างน้อยภายหลังการประกวดก็ได้มีการนำรูปเขียนที่ได้รับรางวัลไปเผยแพร่ ทำให้ช่วยปลูกฝังแนวคิดของรัฐในหมู่ประชาชนวงกว้างยิ่งขึ้น เราคงกล่าวได้ว่า รูปเขียนเหล่านี้ล้วนผ่านการคัดเลือกในฐานะรูปเขียนที่ส่งสารได้ตรงกับความต้องการของรัฐ

“ทหาร” “ครอบครัว” และ “สงคราม” เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการสร้างชาติของประเทศไทยสมัยจอมพล ป. โดยรัฐเลือกใช้ “การประกวดรูปเขียน” เป็นช่องทางสื่อสารแนวความคิด (ชวนเชื่อ) สู่ผู้คนในสังคม สำหรับสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้จะนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจ ทว่าก็ช่วยเสริมสร้างความรักชาติตามแนวทางที่รัฐต้องการ ชั่วแต่ที่ว่าท้ายที่สุดแล้วสงครามโลกครั้งที่ 2 มีบทสรุปเป็นอย่างไร ยากที่จะคาดคิดได้ ... ณ ห้วงยามนั้น. ■

ภาพที่ 9

ภาพที่ 10

เชิงอรรถ

¹ แดมสุข นุมนนท์, *เมืองไทยสมัย สงครามโลกครั้งที่สอง*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), น. 145.

² ข้อมูล และภาพประกอบในบทความนี้ ถูกนำมาจากวารสาร “ข่าวโฆษณาการ” ปีที่ 5 ฉบับที่ 12 (มิถุนายน พ.ศ. 2485) และปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (ธันวาคม พ.ศ. 2486)

³ ชื่อบุคคลจะใช้รูปแบบการสะกด ตามหลักของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2485

紫の夜霧に南京路の灯潤み黄浦江の
宵闇に胡弓の音すゝり
泣く国際都市大
上海を舞臺にお
待ち兼ねの魅惑
コンビ再度の
訪れ

作 小國英雄
演出 伏水 修
音楽 服部良一

李長谷川一夫
香川蘭

藤原釜足改メ 藤原雞太・服部富子
東寶映畫超大作 近日東寶系一齊公開

主題歌・コロムビア
レコード

大陸の夜の情を戀する愛の詩

夜の胡弓

東宝

“หนังรัก” ขณะรุม: การฉายและการสร้างภาพยนตร์ ของญี่ปุ่นในไทยระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2

ผู้เขียนได้มีโอกาสร่วมงานสัมมนาของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2556 สิ่งที่สะดุดหูมากที่สุดในวันนั้นก็คือสิ่งที่ ศาสตราจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เล่าไว้ว่า ในที่ประชุมบันดุง (Bandung) เมื่อ พ.ศ. 2498 เพลงที่ผู้นำประเทศต่างๆ รู้จักและสามารถร้องร่วมกันช่วงปิดการประชุม คือ เพลงภาษาญี่ปุ่นชื่อ “ชิโนะ โนะ โยรุ” (Shina no yoru)

“ชิโนะ โนะ โยรุ” หรือแปลเป็นไทยว่า “ค่ำคืนในจีน” นั้น เป็นเพลงที่โด่งดังจนบริษัทโตโฮ (Toho) นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์เมื่อปี พ.ศ. 2483 และถูกนำไปฉายในประเทศต่างๆ ทั้ง ไต้หวัน เกาหลี จีน เวียดนาม ฯลฯ ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนในไทยเท่าที่พบข้อมูลคือ การจัดฉายที่โรงภาพยนตร์โอเดียนเมื่อ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2485 โดยเป็นการฉายรอบพิเศษให้เฉพาะแขกรับเชิญจำนวน 350 คน และ 2 สัปดาห์ต่อมาจึงเปิดฉายให้คนทั่วไปได้ชม โดยมีคนดูราว 16,000 คน ภาพยนตร์นี้เป็นเรื่องราวความรักระหว่างสาวชาวจีนกับนาวิกโยธินญี่ปุ่น นางเอกผู้สูญเสียครอบครัวจากสงคราม ทำให้เกลียดชังและแข็งขืนต่อความช่วยเหลือที่นาวิกโยธินและชุมชนชาวญี่ปุ่นหยิบยื่นให้ ความตึงตังกลับกลายเป็นการยอมรับเมื่อวันหนึ่งหนุ่มญี่ปุ่นตบหน้าเธอเพื่อเรียกสติจากอคติและความดื้อรั้น การตบที่บรรจงมอบให้ด้วยความรักและหวังดีทำให้เธอได้ฉุกคิดและเปิดรับความจริงใจและปรารถนาดีจากชายหนุ่มและคนญี่ปุ่นรอบข้างที่คอยยื่นมือช่วยเหลือเธอมาโดยตลอด²

“คำคืนในจีน” เป็นเพียงแค่หนึ่งตัวอย่างของภาพยนตร์แนวประโลมโลกที่รัฐบาลญี่ปุ่นใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อให้จีนยอมรับความจริงและปรารถนาดีของญี่ปุ่น ความไร้เหตุผลและตื้นเขินของจีนทำให้ญี่ปุ่นจำต้องใช้ความรุนแรงที่ไม่ใช่แค่ตบหน้า แต่คือการส่งกำลังทหารเข้ารุกราน โดยหวังที่จะเรียกสติและให้จีนยอมรับในภาวะผู้นำของญี่ปุ่น ความรักระหว่างหนุ่มชาวญี่ปุ่นผู้มีเหตุผลจริงใจและปรารถนาดีกับสาวเอเชียซึ่งใช้แต่อารมณ์คือร้อน เป็นโครงเรื่องหลักในการผลิตภาพยนตร์ประโลมโลกที่มีฉายอยู่ทั่วไปในเอเชียก่อนที่ญี่ปุ่นจะแพ้สงคราม³ และเพลงประกอบภาพยนตร์อย่าง “ชินะ โนะ โยรุ” ซึ่งถูกใช้ผลักดันอุดมการณ์ร่วมใจของเหล่ามหาเอเชียบูรพาช่วงระหว่างสงครามกลับกลายเป็นเพลงที่แสดงความเป็นหนึ่งเดียวของผู้นำประเทศต่างๆ ในการประชุมบันดุงภายหลังสงครามยุติเพียงหนึ่งทศวรรษ

ในระหว่างสงคราม นอกเหนือจากเรื่องราวของการเจรจาต่อรองทางการทูต สมรภูมิตะนาวาน การชิงไหวชิงพริบกันระหว่างกลุ่มการเมืองภายใน ความตายของบุคคลสำคัญที่กุมความลับ ฯลฯ การโฆษณาชวนเชื่อก็เป็นเรื่องราวอีกด้านที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในยุคสมัยที่ยังไม่มีโทรทัศน์ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมของสังคม ในกรณีของไทย เนื่องจากสถานะเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นระหว่างสงครามทำให้กิจกรรมด้านภาพยนตร์นั้นมีลักษณะแตกต่างไปจากความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพญี่ปุ่นกับรัฐบาลท้องถิ่นในพื้นที่ยึดครองอื่นๆ อยู่มาก

บทความชิ้นนี้นำเสนอการโฆษณาชวนเชื่อผ่านสื่อภาพยนตร์ของกองทัพญี่ปุ่นที่ดำเนินการในไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในแง่ของการฉายและการถ่ายทำภาพยนตร์ของกองทัพญี่ปุ่น เพื่อแสดงให้เห็นรูปแบบของโครงการโฆษณาชวนเชื่อของกองทัพญี่ปุ่นในไทย ทั้งยังเพื่อให้เห็นบรรยากาศของโรงหนัง การดูหนัง และการทำหนัง ซึ่งเป็นบรรยากาศอีกด้านหนึ่งที่บอกลอยอยู่ในช่วงเวลาสงคราม

ภาพยนตร์ญี่ปุ่นในไทย: การฉายภาพยนตร์ระหว่างสงคราม

รัฐบาลทหารญี่ปุ่นออกกฎหมายเกี่ยวกับภาพยนตร์เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2482 โดยกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการได้ใช้ตัวอย่างจากนโยบายภาพยนตร์ของเยอรมนีภายใต้รัฐบาลนาซีในการร่างกฎหมายฉบับนี้⁴ โดยกำหนดข้อบังคับของภาพยนตร์ข่าว (Nyusu Eiga) และภาพยนตร์วัฒนธรรม (Bunka Eiga) โดยหมายความว่า ภาพยนตร์ประเภทสารคดี การศึกษาเพื่อให้ข้อมูลทางด้านวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งต่อมาภาพยนตร์ทั้งสองประเภทนี้ได้กลายมาเป็นรูปแบบสำคัญของนโยบายเกี่ยวกับภาพยนตร์ของญี่ปุ่นช่วงสงคราม

ภาพที่ 1 Ri Ko-ran (ซ้าย)
และ Hasegawa Kazuo
(ขวา) นักแสดงนำของเรื่อง
“คำคืนในจีน”

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์
ภาพยนตร์ข่าว หรือ Nippon
News (ที่มา: NHK Digital
Archives)

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

ภาพยนตร์ข่าวนี้ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอย่างเข้มงวด โดยในเดือน
เมษายน พ.ศ. 2483 บริษัทข่าวรายใหญ่ 4 รายของญี่ปุ่นในขณะนั้น คือ อาซาฮี
(Asahi) โยมิอูริ (Yomiuri) ไมนิจิ (Mainichi) และโดเม (Domei) ถูกรวมเข้าด้วยกัน
ภายใต้บริษัทนิปปอนนิวส์เอนะซะ (Japan News Film Company) หรือเรียกสั้นๆ
ว่า นิจิเอ (Nichi-ei) เพื่อทำหน้าที่ในการผลิตภาพยนตร์ข่าว ช่วงระหว่างสงคราม
บริษัทถูกควบคุมโดยกองทัพและกระทรวงมหาดไทยทำให้ภาพยนตร์ข่าวทั้งหมด
ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกร่วมของประชาชนญี่ปุ่นด้วยการจัดฉาย
ภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์ต่างๆ ทุกสัปดาห์ จนกระทั่งถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.
2488 ที่ญี่ปุ่นยอมแพ้สงคราม บริษัทแห่งนี้ผลิตภาพยนตร์ข่าวทั้งสิ้น 254 เรื่อง⁶
ในกรณีไทย การติดต่อเรื่องภาพยนตร์กับญี่ปุ่นเกิดขึ้นก่อนหน้าสงครามเล็กน้อย
เมื่อทูตด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเดินทางมาเยือนเวียดนามและไทยช่วงเดือน
มิถุนายน พ.ศ. 2484 โดยได้เข้าพบหลวงวิจิตรวาทการ และพูดคุยกันถึงกิจการ
ภาพยนตร์ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้ให้ความเห็นว่า ไทยเองมีความยินดีที่
จะเข้าร่วมโครงการด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเพื่อที่จะลดอิทธิพลทางวัฒนธรรม
ของตะวันตก โดยเสนอว่าน่าจะเริ่มจากกิจกรรมด้านภาพยนตร์ก่อน เพราะตอนนี้
ภาพยนตร์ที่ฉายอยู่ในไทยส่วนมากเป็นภาพยนตร์ของอเมริกา และอันที่จริงแล้ว
ไทยเองก็มีภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ซึ่งมีทั้งในภาคภาษาไทยและภาค
ภาษาอังกฤษที่สามารถส่งไปยังต่างประเทศได้⁷

เมื่อไทยได้เป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นปลายปี พ.ศ. 2484 ทางการญี่ปุ่นก็เข้ามา
ทำความตกลงกับกรมโฆษณาการของไทยเกี่ยวกับกิจการภาพยนตร์ โดยขอให้ไทย
จัดฉายภาพยนตร์จากอังกฤษและอเมริกา รวมทั้งจีนที่มักมีเนื้อหาต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่ง
ญี่ปุ่นนั้นให้ความสำคัญกับสื่อภาพยนตร์เป็นพิเศษมากกว่าสื่ออื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้
ทักษะการอ่านอย่างเช่นหนังสือพิมพ์ เนื่องจากทางญี่ปุ่นเห็นว่าผู้ที่อ่านออกเขียนได้
ยังเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมไทย โดยประเมินจากจำนวนยอดพิมพ์ของหนังสือพิมพ์
ทั้งภาษาไทยและจีนที่นับว่าน้อยมากหากเทียบกับปริมาณประชากรทั้งหมด⁸

จนกระทั่งเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485 รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดตั้ง นันโยเอ็งะเคียวไค
(Nanyo Eiga Kyokai) หรือ สมาคมภาพยนตร์ภูมิภาคใต้ ขึ้นที่กรุงเทพฯ สมาคม
แห่งนี้มีวัตถุประสงค์มุ่งเผยแพร่ภาพยนตร์ญี่ปุ่นในกลุ่มประเทศคาบสมุทรอินโดจีน
แห่งมหาเอเชียบูรพา โดยเปิดสาขาของสมาคมตามเมืองหลวงต่างๆ ทั้งที่ฮานอย
ไซ่ง่อน มะนิลา และกำลังเตรียมเปิดอีกสาขาที่ไซ่ง่อน (สิงคโปร์) แต่ไม่ทันที่หน่วยงาน
นี้จะได้ดำเนินการอะไรมากนัก ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2485 ทางการญี่ปุ่น
ก็ได้แถลงแผนงานด้านภาพยนตร์สำหรับพื้นที่ภูมิภาคใต้ออกมาใหม่ เนื่องจากญี่ปุ่น
เห็นว่าอัตราการอ่านออกเขียนได้ของคนในภูมิภาคใต้นั้นต่ำมาก เพื่อให้ประชาชน
ได้รับรู้และรับฟังถึงเนื้อหาที่กองทัพญี่ปุ่นต้องการนำเสนอ จึงหันมาเน้นกิจการ
ด้านภาพยนตร์เป็นสื่อหลักในการโฆษณาชวนเชื่อ⁹

รัฐบาลญี่ปุ่นได้แบ่งงานด้านภาพยนตร์ออกเป็น 2 สายด้วยกัน คือ งานด้าน
การผลิตได้ตั้งบริษัท นิจิเอ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น
ซึ่งเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2484 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น นิปปอนเอนะซะ (Japan Motion
Picture Company) หรือ นิปปอนเอนะชิยา (Nippon News Reel Co.) ตามเอกสารของ
ทางการไทยในขณะนั้น¹⁰ ทำหน้าที่ผลิตภาพยนตร์ข่าวและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่
และงานด้านสายส่งภาพยนตร์ได้จัดตั้งบริษัท เอไอ หรือบริษัทสายส่งภาพยนตร์
(Japan Motion Distributing Company) ขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2485 ซึ่ง
มีหน้าที่ในการแจกจ่ายภาพยนตร์ไปยังสาขาต่างๆ ในภูมิภาคใต้ กิจการของสมาคม
ภาพยนตร์ภูมิภาคใต้ได้รวมเข้ากับบริษัทสายส่ง เอไอ และเปลี่ยนชื่อบริษัทมาเป็น
บริษัทจำหน่ายภาพยนตร์ญี่ปุ่นสาขากรุงเทพฯ¹¹

กิจกรรมของบริษัทจำหน่ายภาพยนตร์ญี่ปุ่นสาขากรุงเทพฯ นั้นเริ่มต้นจากการสำรวจจำนวนโรงภาพยนตร์ในประเทศทั้งหมด ซึ่งในขณะนั้นมีโรงภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ 28 โรง ภาคใต้ 27 โรง ภาคเหนือ 12 โรง ภาคอีสาน 7 โรง และภาคตะวันออก 11 โรง รวมทั้งประเทศ 85 โรง หลังจากนั้นจึงได้เริ่มจัดจำหน่ายภาพยนตร์ไปฉายตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ¹² สำหรับภาพยนตร์ที่ญี่ปุ่นจัดฉายในกรุงเทพฯ นั้นต้องขออนุญาตใช้โรงภาพยนตร์จากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ดูแลโรงภาพยนตร์ต่างๆ ในเขตกรุงเทพฯ ที่มีฐานะเป็นทรัพย์สินของชาติศัตรูในขณะนั้นเสียก่อน

การที่โรงภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ กลายเป็นทรัพย์สินของชาติศัตรู เนื่องจากธุรกิจด้านภาพยนตร์ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นเป็นของชาวมาเลย์และชาวสิงคโปร์คือ บริษัทสยามฟิล์มดิสตริบิวติง (Siam Film Distributing) หรือที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทไทยฟิล์มดิสตริบิวติง (Thai Film Distributing) ซึ่งเป็นบริษัทจดทะเบียนที่กัวลาลัมเปอร์เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2482 โดยมีผู้ถือหุ้นเดิมคือ นายโฮอาก หรือ แอบราแฮมอวลิม ชาตินีจิวกัวลัมเปอร์ และนายเปสตันยี บุรยอร์ยี ดาวาร์ ชาตินีจิวกัวลัมเปอร์ แต่ต่อมานายดาวาร์ได้ขายหุ้นทั้งหมดให้กับนายรันรันซอร์ (จีนสิงคโปร์) พร้อมทั้งนายโฮอากก็ได้โอนหุ้นให้กับนางคองซัมวัน ภรรยา (จีนกัวลัมเปอร์) ซึ่งทั้งหมดเป็นคนในบังคับอังกฤษ ทำให้ทรัพย์สินเหล่านี้กลายเป็นของชาติศัตรูไป บริษัทแห่งนี้จะเช่าหรือซื้อภาพยนตร์จากสิงคโปร์หรือกัวลัมเปอร์มาฉายตามโรงของบริษัท หรือให้ผู้อื่นเช่าไปฉาย ซึ่งโรงภาพยนตร์ในไทยของบริษัทมีอยู่ 4 แห่ง คือ โรงภาพยนตร์โอเดียนที่สามแยก โรงภาพยนตร์แคปิตอลที่วิมานเนาวรัตน์ ยูนิคเธียเตอร์ที่บางรัก และศรีเวียงที่เชียงใหม่¹³ นอกจากนี้ บริษัทแห่งนี้ยังมีกิจการในเขตมลายูของอังกฤษ (เขตปกครองของอังกฤษในคาบสมุทรมลายู) ที่ร่วมทุนกับชาวจีนและลูกครึ่งเชื้อสายจีนมาเลย์ในการลงทุนกิจการโรงภาพยนตร์ ทั้งยังมีสัมพันธอันดีกับโรงภาพยนตร์ของชาวจีนอื่นๆ อีกด้วย¹⁴

เมื่อสำรวจโรงภาพยนตร์เรียบบร้อย บริษัทฯ ก็เริ่มจัดฉายภาพยนตร์ตามโรงต่างๆ ในกรุงเทพฯ โดยเริ่มจากเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 ซึ่งจะเห็นได้ว่าใช้เวลาเพียงไม่นาน ภายหลังจากรัฐบาลญี่ปุ่นรวมกิจการด้านภาพยนตร์ของภูมิภาคได้เข้ากับบริษัท เอไอ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2485

จากข้อมูลการสำรวจของนะคะชิมะจะเห็นได้ว่า มีการจัดฉายภาพยนตร์เกือบทุกสัปดาห์ตลอดเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 จนถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 สำหรับภาพยนตร์ที่จัดฉายในกรุงเทพฯ นั้น ส่วนมากเป็นประเภทบันเทิงและข่าวเหตุการณ์ ผู้ชมส่วนใหญ่ในรอบแรกคือทหารญี่ปุ่นที่ประจำอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งต่อมาภาพยนตร์บางส่วนจะนำออกฉายให้ประชาชนทั่วไปได้ชมด้วย

“คำคืนในจีน” ถูกเลือกให้ฉายเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน และระหว่างวันที่ 11-17 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ซึ่งนับว่าเร็วมากเมื่อเทียบกับกำหนดการฉายในชวาทีกว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะถูกนำไปฉาย ญี่ปุ่นก็ใกล้จะแพ้สงครามเต็มที¹⁵ สาเหตุหนึ่งที่กองทัพญี่ปุ่นจัดฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ในกรุงเทพฯ ค่อนข้างเร็วก็น่าจะเนื่องจากความกังวลของญี่ปุ่นเกี่ยวกับบทบาทคนจีนในสังคมกรุงเทพฯ ความกังวลนี้มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ญี่ปุ่นส่งกองกำลังเข้ารุกรานจีนเมื่อปี พ.ศ. 2474¹⁶ อีกทั้งในกรณีของไทย โดยเฉพาะพื้นที่กรุงเทพฯ กองทัพญี่ปุ่นรู้ว่าประชากรกว่าครึ่งของกรุงเทพฯ เป็นชาวจีนหรือผู้มีเชื้อสายจีน ดังนั้น “คำคืนในจีน” จึงเป็นภาพยนตร์ที่ควรนำมาฉายใน

ภาพยนตร์ญี่ปุ่นที่ฉายในกรุงเทพฯ พุทธศักราช พ.ศ. 2485 ถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486

วันที่	โรงภาพยนตร์	เรื่อง	ประเภท	ผู้ชม
11-18 พุทธศักราช พ.ศ. 2485	โอเดียน	ท้องฟ้าแห่งความหวัง การล่าปลาวาฬ ชาวักคินียภาพเมืองจีน	บันเทิง วัฒนธรรม ชาวักคินียภาพเมืองจีน	-
25 พุทธศักราช พ.ศ. 2485	โอเดียน	"คำคืนในจีน" ชาววงโงกุญญา	บันเทิง ชาว	350
30 พุทธศักราช พ.ศ. 2485	เฉลิมกรุง	กองทัพฟ้า บันทึกการรบในมลายู	- บันทึกเหตุการณ์	-
8-9 ธันวาคม พ.ศ. 2485	หน้าแฮ	หนังสือพิมพ์ภาพยนตร์ วงโงกุญญา โตเกียวเมือง อุตสาหกรรม ดนตรีและการเดินรำ	ชาว วัฒนธรรม (พากย์จีน)	11,000
9-13 ธันวาคม พ.ศ. 2485	เฉลิมกรุง	บันทึกการรบในมาเลย์ ชาววงโงกุญญา การแสดงของ หน่วยทหารไทย	บันทึกเหตุการณ์ ชาว (พากย์ไทย) -	17,027
11-17 ธันวาคม พ.ศ. 2485	โอเดียน	"คำคืนในจีน" ชาววงโงกุญญา	บันเทิง ชาว (พากย์ไทย)	16,025
21-22 ธันวาคม พ.ศ. 2485	เฉลิมกรุง	อุตสาหกรรมของญี่ปุ่น กองทัพเรือของญี่ปุ่น ประเทศไทยกำลังตื่นขึ้น ชาววงโงกุญญา	วัฒนธรรม วัฒนธรรม บันเทิง ชาว	-
22 ธันวาคม พ.ศ. 2485	-	ข่าวการรบในมาเลย์	ข่าว	-
23-30 ธันวาคม พ.ศ. 2485	โอเดียน	ท้องฟ้าสีเพลิง ชาววงโงกุญญา	- -	-
26-27 ธันวาคม พ.ศ. 2485	โอเดียน	การทหาร	-	1,273
5-14 มกราคม พ.ศ. 2486	โอเดียน	การทหาร	-	-
13-19 มกราคม พ.ศ. 2486	เฉลิมกรุง	การจัดดอกไม้ของทาง ทะเลใต้ ชาววงโงกุญญา	- -	-
26-30 มกราคม พ.ศ. 2486	โอเดียน	กองทัพฟ้า ชาววงโงกุญญา ดนตรีในโตเกียว	- - -	-
11-17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486	เฉลิมกรุง	การรบทางทะเลจาก ฮาวายถึงมาเลย์ แผ่นดินใหม่ ชาวการรบจากเยอรมนี	บันเทิง บันเทิง ชาว	รอบมิตรภาพ ญี่ปุ่น-เยอรมนี
11-15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486	เทียนกิวเทียน	บันทึกการรบจากมลายู ชนหงอคง	ข่าว บันเทิง	-
8-14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486	โอเดียน	คู่บริสุทธ์	บันเทิง	-
22-28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486	โอเดียน	บทเพลงแห่งชัยชนะ	บันเทิง	-

ที่มา: Nakashima Keiji, "Talkoku ni okeru waga eiga kousaku no shinten," *Nihon-Tai kyokai kaihō*, 33 (April 1943): pp. 37-39.

การจัดฉายภาพยนตร์ของญี่ปุ่นในจังหวัดต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. 2486-2488

เดือน	สถานที่	เรื่อง
กรกฎาคม พ.ศ. 2486	นครพนม	ข่าวโรงงานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น, การพลศึกษาของทหาร ประชาชน, นักเรียนในญี่ปุ่นและการแข่งขันกีฬาต่างๆ, ข่าวโรงเรียน, การเดินเรือในมลายู, การปฏิบัติของราชนาวิกโยธิน เกี่ยวกับการป้องกันประเทศ, การฉลองในการที่พม่าได้รับเอกราช, การโจมตีเกาะไอบูลูจ, เรื่องปัญหาวิวาท์
สิงหาคม พ.ศ. 2486	ชุมพร	-
กันยายน พ.ศ. 2486	หนองคาย, ตริ่ง	สองหัวใจ, ข่าวคณะทูตพิเศษไทยไปโตเกียว
พฤศจิกายน พ.ศ. 2486	สุราษฎร์ธานี, นครศรีธรรมราช, ปัตตานี, ยะลา	-
มีนาคม พ.ศ. 2487	สระบุรี, นครราชสีมา, อุบลราชธานี	ข่าวญี่ปุ่น, ข่าวไทย, กีฬา, วิทยุโตเกียว, สงครามอากาศ, สงครามพื้น
เมษายน พ.ศ. 2487	บ้านดอนหลังสวน นครศรีธรรมราช	-
พฤษภาคม พ.ศ. 2487	ลพบุรี	-
สิงหาคม พ.ศ. 2487	ศรีสะเกษ, กลันตบุรี	ข่าวกีฬาของญี่ปุ่น, งานวันชาติของไทย, การโจมตีพม่า, ภาพยนตร์ข่าว

ที่มา: รวบรวมจากจดหมายเหตุ เอกสาร บก.สูงสุด 23/9 การเคลื่อนไหวต่างๆ (6 มกราคม พ.ศ. 2485 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2487)

กรุงเทพฯ เป็นเรื่องแรกๆ เพื่อให้ผู้ชมได้มีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครเอกฝ่ายหญิง ที่ยอมรับความปรารถนาดีและจริงใจจากทหารญี่ปุ่น นอกจากเรื่อง “คำคืนในจีน” ภาพยนตร์บันเทิงที่โด่งดังของญี่ปุ่นในช่วงระหว่างสงครามก็ถูกนำเข้ามาฉายในไทยอีกหลายเรื่อง อย่าง “ท้องฟ้าสีเพลิง” (Moyuru Ozora) “การรบทางทะเล จากฮาวายถึงมาเลย์” (Hawai Male Oki Kaisen) นอกจากภาพยนตร์บันเทิง กองทัพญี่ปุ่นเองก็คงคาดหวังว่า สารคดีและภาพยนตร์ชาวอื่นๆ ที่นำมาฉายจะทำให้ผู้คนในท้องถิ่นยอมรับความก้าวหน้า และสนับสนุนวงไพบูลย์ฯ

ส่วนการฉายภาพยนตร์ในต่างจังหวัด บริษัทต้องขออนุญาตกรมประสาธนาณ พันธมิตร โดยกว่าที่จะมีการฉายภาพยนตร์ในต่างจังหวัดครั้งแรกก็ล่วงเลยมาถึง กลางปี พ.ศ. 2486 โดยที่กรมประสาธนาณ พันธมิตรได้มีคำสั่งให้ข้าราชการไทย คอยสอดส่องดูแลการทำโฆษณาของญี่ปุ่นและรายงานมายังกรุงเทพฯ ด้วย¹⁷

ภาพยนตร์ที่กองทัพญี่ปุ่นนำไปฉายตามพื้นที่ต่างๆ ช่วงระหว่างสงครามนั้น มีทั้งที่ฉายในกองทัพญี่ปุ่นเพื่อบำรุงขวัญและกำลังใจ และประเภทที่เอาไปฉายให้ ประชาชนดู มีเนื้อหาทั้งที่พยายามจะสื่อถึงความร่วมมือระหว่างไทยและญี่ปุ่น เช่น ภาพยนตร์คณะทูตพิเศษของไทยไปเยือนญี่ปุ่น ภาพยนตร์แสดงความก้าวหน้าของ ญี่ปุ่น เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ความพร้อมเพรียงทางการทหาร สถานการณ์ สงครามของกองทัพญี่ปุ่นและไทย ความก้าวหน้าทางสังคม เช่น ภาพยนตร์เกี่ยวกับการศึกษาและกีฬา ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความพร้อมและความเหมาะสมของญี่ปุ่น ในฐานะประเทศผู้นำวงไพบูลย์ฯ และขณะเดียวกันเวลาที่ฉายนั้นก็มีการพูดเร้าใจ ผู้ดูให้ร่วมมือทำลายอิทธิพลของอังกฤษและอเมริกาจากทวีปเอเชียด้วย

ไทยบนแผ่นฟิล์มญี่ปุ่น: การถ่ายทำภาพยนตร์ในไทยของญี่ปุ่น

นอกจากการจัดฉายภาพยนตร์ของบริษัท เอโซ บริษัทถ่ายภาพยนตร์ นิชิเอ สาขากรุงเทพฯ (Bangkok Branch of the Nippon Eigasya) ซึ่งมีนายทะคะยะนะจิ (Takayanagi) เป็นผู้จัดการ ก็เร่งดำเนินการด้านการถ่ายทำภาพยนตร์ด้วย โดย เริ่มจากการสำรวจการผลิตภาพยนตร์ของไทยในขณะนั้น ซึ่งพบว่าบริษัทภาพยนตร์ ของไทยมีอยู่ 2 บริษัท คือ ศรีกรุงและบริษัทของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่ง ญี่ปุ่นเห็นว่า บริษัททั้งสองยังนับเป็นบริษัทเล็กเมื่อเทียบกับบริษัทภาพยนตร์ของ ญี่ปุ่น ทั้งในด้านเงินทุนและเทคนิค ญี่ปุ่นจึงเห็นช่องทางขยายบทบาทจากเดิมที่ เป็นเพียงผู้ส่งอุปกรณ์ด้านภาพยนตร์ โดยบริษัทมีโครงการจะร่วมกับบริษัทศรีกรุง เพื่อสร้างภาพยนตร์เรื่อง “ยะมะตะ นะงะมะซะ” (Yamada Nagamasa) แต่ ก็กลับไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใด รวมทั้งยังมีโครงการจัดสร้างภาพยนตร์เรื่อง “ชายหนุ่มแห่งมหาเอเชียบูรพา” โดยให้มีตัวแสดงหลักเป็นชาวญี่ปุ่นและไทย ส่วน ตัวรองนั้นเป็นพม่าและมลายู¹⁸

นอกจากภาพยนตร์เพื่อความบันเทิงแล้ว ยังมีการถ่ายทำภาพยนตร์ข่าว รวมทั้ง สารคดีในไทยอีกหลายครั้ง โดยเริ่มจากเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 เจ้าหน้าที่ จากกรมโฆษณาการของทางญี่ปุ่นขอคณะกรรมการถ่ายภาพเผยแพร่วัฒนธรรม เข้าถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ เพื่อนำไปเผยแพร่วัฒนธรรมความเจริญของไทยใน เอกสารโฆษณาส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างไทยและญี่ปุ่น รวม 14 แห่งด้วยกัน โดยลำดับที่ 1-7 เป็นภาพเกี่ยวกับชีวิตทั่วไปของนายกรัฐมนตรี และโรงเรียนทหาร ต่างๆ นอกจากนั้นก็ยังมีโรงไฟฟ้า สวนงู โรงงาน โรงเรียน การหัตถุโศกในองค์การทหาร และตำรวจ สถานีและห้องส่งวิทยุกระจายเสียง รวมทั้งอาคารราชการ สะพาน และวัดอรุณ ซึ่งทางไทยก็อนุญาตยอมให้ถ่ายได้ทั้งหมด ยกเว้นสถานีและห้องส่ง วิทยุกระจายเสียง เนื่องจากเป็นสถานที่หวงห้าม โดยมีพระราชบัญญัติห้ามถ่าย ลังปกปิดหวงห้ามรองรับอยู่ ในการขออนุญาตถ่ายภาพแต่ละครั้งทางไทยยึดหลัก

ในการให้อนุญาตว่า สิ่งใดเป็นความลับก็ให้สงวนไว้ แต่ในเวลาเดียวกันก็ต้องการนำสิ่งอันควรรอดออกเผยแพร่ด้วย ซึ่งในส่วนของโรงเรียนทหารนั้นได้กำหนดให้ถ่ายภาพห้องนอน ห้องรับประทานอาหาร การอาบน้ำ การพักผ่อนรื่นเริง การเยี่ยมญาติ ตลอดจนการฝึก ในส่วนของการฝึกหมายถึง การพลศึกษา ยูโด การหัดหน้าที่ทหาร การเรียนในห้อง ทั้งห้องวิทยาศาสตร์และวิทยาการปกติ การรับฟังพระธรรมเทศนา และการอบรมศีลธรรม การอบรมวินัย และการรักษาพยาบาล¹⁹

ครั้งต่อมาในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน นายพลนะกะมุระได้ขออนุญาตถ่ายภาพกิจการของกรมพลศึกษา กิจกรรมและชีวิตของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลกลาง โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นิสิตมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การทดลองการเกษตรที่บางเขน กิจการและความเจริญของกรมประมงไทย และในเดือนธันวาคม ก็ได้ขอถ่ายภาพพิธีเปิดโรงเรียนนายร้อยหญิง ตลอดจนนักเรียนนายร้อยหญิงจีระวัส พิบูลสงคราม งานในเรือรบหลวง และกิจวัตรทั่วไปของนายกรัฐมนตรี และเนื่องในโอกาสครบวาระ 2 ปี แห่งสงครามมหาเอเชียบูรพา ทางบริษัทก็มีโครงการจะจัดสร้างภาพยนตร์ที่ระลึกเมื่อคราวญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่ไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 โดยได้ขออนุญาตถ่ายสถานกงสุลญี่ปุ่นประจำจังหวัดสงขลา อนุสาวรีย์ทหารญี่ปุ่นซึ่งต้องเสียชีวิต ที่ว่าการอำเภอเมืองสงขลาซึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2484 ใช้เป็นสถานกงสุลของอังกฤษ ซึ่งการขออนุญาตครั้งนี้ได้ส่งผลทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกระทรวงการต่างประเทศของไทยกับกรมประสานงานฯ เนื่องจากทางกรมเห็นว่า ทางญี่ปุ่นอาจทำเนื้อเรื่องในภาพยนตร์ดังกล่าวให้ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายชนะไทยก็เป็นได้ นอกจากนั้น ทางญี่ปุ่นอาจลักลอบถ่ายจุดยุทธศาสตร์สำคัญทางการทหารด้วย อย่างไรก็ตาม ทางการไทยก็อนุญาตให้ญี่ปุ่นถ่ายทำได้ต่อไป²⁰

ภาพที่ 4 ภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 161 การฝึกหัดนาฏศิลป์ของนักเรียนที่โรงเรียนศิลปากร ฉายครั้งแรก 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 (ที่มา: NHK Digital Archives)

ภาพที่ 5 ภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 41 เด็กญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ฉายครั้งแรก 18 มีนาคม พ.ศ. 2484 (ที่มา: NHK Digital Archives)

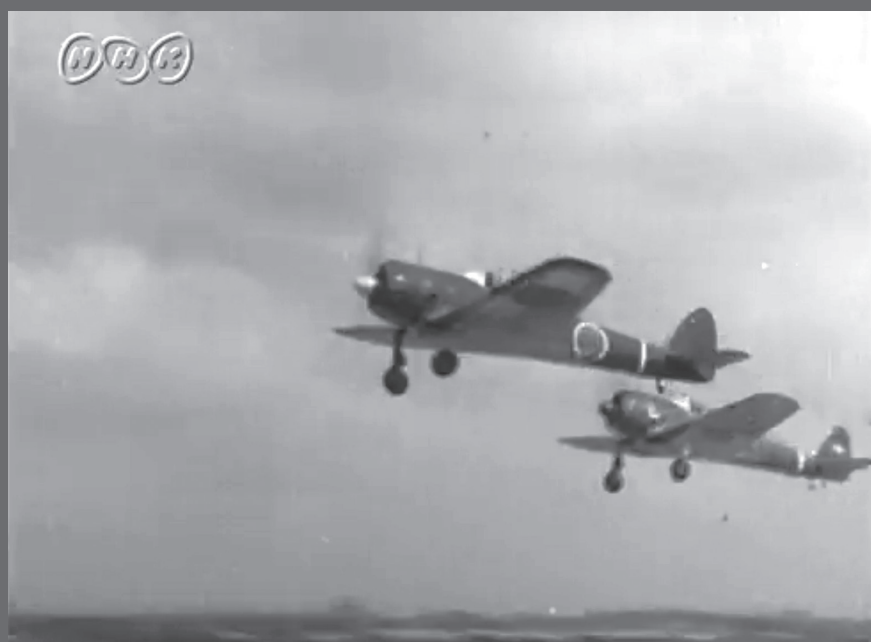
ภาพที่ 6 ภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 204 ฉายครั้งแรก 27 เมษายน พ.ศ. 2487 การซ่อมสะพาน เครื่องบิน Zero และเครื่องบินช่างเผือก (ที่มา: NHK Digital Archives)

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

ในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน บริษัทถ่ายภาพยนตร์ได้ขออนุญาตถ่ายการซ้อมรบที่จังหวัดลพบุรี และพิธีแจกกระบี่ ณ พลับพลาสามัคคีชัยของนักเรียนนายร้อยและนายสิบหญิง ต่อมาในปี พ.ศ. 2487 ก็ได้ขออนุญาตถ่ายภูมิประเทศบางส่วนของจังหวัดชุมพรซึ่งเป็นจุดเริ่มแรกของทางรถไฟสายกระบี่ ซึ่งเบื้องต้นทางการไทยจะไม่อนุญาตให้ถ่าย แต่ทางกรมประสานงานฯ เห็นว่า ได้เคยถ่ายเส้นทางรถไฟสายนี้ไว้บ้างแล้ว ถ้าไม่อนุญาตให้ถ่ายต่อจนเสร็จอาจก่อให้เกิดความไม่พอใจได้ จึงลงมติอนุญาตให้ถ่ายทำต่อไปได้ นอกจากนี้ก็ยังมีภาพถ่ายสถานที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ เช่น ตลาดคลองมหานาค วัดพระแก้ว วัดอรุณ ฯลฯ²¹

ภายหลังถ่ายทำไม่นานนัก ภาพยนตร์ข่าวแต่ละเรื่องก็จะถูกนำไปฉายในญี่ปุ่นทันที ตัวอย่างเช่น ช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2486 ทางบริษัทได้ขออนุญาตถ่ายภาพยนตร์เกี่ยวกับการศึกษาโดยเฉพาะห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์และการแสดงนาฏศิลป์แบบโบราณของนักเรียนโรงเรียนศิลปากร รวมทั้งยุวชนและยุวนารีที่กำลังออกกำลังกาย ซึ่งภาพนักเรียนโรงเรียนศิลปากรปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 161 ซึ่งออกฉายครั้งแรกเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486

ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า ตั้งแต่เริ่มมีการผลิตภาพยนตร์ข่าวเรื่องที่ 1 เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 จนกระทั่งถึงราวเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ที่ญี่ปุ่นยอมแพ้สงคราม บริษัทได้ผลิตภาพยนตร์ข่าวทั้งสิ้น 254 เรื่อง ในจำนวนนี้มีข่าวเกี่ยวกับไทยอยู่จำนวนหนึ่ง โดยเนื้อหาของข่าวนั้นสอดคล้องไปกับความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศตลอดช่วงเวลาของการผลิต คือ ในช่วงก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกตามพื้นที่ต่างๆ ของไทย ภาพยนตร์ข่าวเกี่ยวกับไทยเป็นเรื่องการใช้ชีวิตของคนญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ กรณีพิพาทอินโดจีน²² โดยเฉพาะกรณีพิพาทอินโดจีนนั้นให้รายละเอียดไม่เฉพาะแต่การลงนามในอนุสัญญาสันติภาพที่โตเกียวเมื่อ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 เท่านั้น ยังมีข่าวการปักปันเขตแดนระหว่างไทยและอินโดจีนของฝรั่งเศสที่สืบเนื่องจากอนุสัญญานั้นด้วย

ในระหว่างสงครามเน้นเรื่องการฝึกรบร่วมกันระหว่างทหารญี่ปุ่นและทหารไทย การฉลองการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (แปลตามคำอธิบายข่าวภาษาญี่ปุ่น - ผู้เขียน) ระหว่างวันที่ 23-25 มิถุนายน พ.ศ. 2486 การชุมนุมของชาวอินเดียต่อต้านอังกฤษในกรุงเทพฯ การซ้อมรบร่วมระหว่างเครื่องบิน Zero ของญี่ปุ่นและเครื่องบินช่างเผือกของกองทัพอากาศไทย การฝึกซ้อมกองทัพเรือไทย โดยเนื้อหาที่กลายเป็นข่าวมากที่สุดคือ พิธีการระหว่างรัฐบาลไทยและญี่ปุ่น เช่น การมาเยือนของบุคคลสำคัญในรัฐบาลญี่ปุ่น การลงนามในสนธิสัญญาต่างๆ การเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ฯลฯ

ช่วงครึ่งหลังสงคราม ญี่ปุ่นกลายเป็นฝ่ายตั้งรับในสมรภูมิต่างๆ เนื้อหาข่าวจึงเป็นการรายงานข่าวสำคัญในไทย เช่น การขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควง อภัยวงศ์ ในภาพยนตร์ข่าว ตอนที่ 221 โดยภาพยนตร์ข่าวสุดท้ายเกี่ยวกับไทยก่อนญี่ปุ่นยอมแพ้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 คือ ภาพยนตร์ข่าว ตอนที่ 226 การทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ โดยเครื่องบิน B-29 ของสหรัฐฯ ฉายครั้งแรกวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2487²³ ภาพยนตร์ข่าวทุกเรื่องมีเสียงบรรยายภาษาญี่ปุ่น โดยมีดนตรีเล่นประกอบเป็นทั้งเพลงญี่ปุ่นและเพลงไทย เช่น เพลงมหาชัยประกอบข่าวดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของนายควง อภัยวงศ์

จากกิจกรรมฉายและผลิตภาพยนตร์ของกองทัพญี่ปุ่นในไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ข้างต้น จะเห็นได้ถึงบรรยากาศอีกด้านของสงคราม การเคลื่อนไหวด้วยกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างภาพยนตร์ เพลง ละคร ฯลฯ เช่นนี้เป็นสิ่งที่ญี่ปุ่นทั้งรัฐบาลและเอกชนทำได้ดีและโดดเด่นมาตั้งแต่สมัยก่อน ระหว่าง และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จวบจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ แง่หนึ่งคงต้องยกความดีความชอบให้กับศักยภาพในการสร้างสรรค์สื่อบันเทิงของญี่ปุ่นที่มีลักษณะเฉพาะและเข้าถึงคนหมู่มากแบบปราศจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรม ซึ่งจะสังเกตได้ว่า บริษัทผลิตภาพยนตร์ข่าวและภาพยนตร์บันเทิงของญี่ปุ่นที่ถูกควมรวมกิจการช่วงระหว่างสงครามโลกนั้นเกือบทั้งหมดยังดำเนินกิจการมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแต่ละบริษัทมีอายุร่วมหรือเกินร้อยปีแทบทั้งสิ้น

“...แม้จะแยกจากกัน ก็ไม่อาจลืมเลือน...” คำคืนในจีน” คำคืนในความฝัน...”

ท่อนหนึ่งของบทเพลง “คำคืนในจีน” ที่สะท้อนความรักของสาวจีนและนาวิกโยธินหนุ่มญี่ปุ่น ไม่แน่ว่าผู้นำประเทศต่างๆ ที่อยู่ใ้ประชุมกันจะเข้าใจความหมายของบทเพลง “คำคืนในจีน” มากน้อยแค่ไหน และถึงแม้บทเพลงนี้จะไม่สามารถช่วยให้รัฐบาลญี่ปุ่น บรรลุเป้าหมายในการสร้างวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพา แต่อย่างน้อยการที่ผู้นำจากหลากหลายประเทศในเอเชียสามารถร้องเพลงนี้ได้ก็แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของบทเพลงที่ยังคงเป็นที่จดจำของผู้ฟังอย่างกว้างขวาง แม้เวลาจะผ่านไปนานกว่าทศวรรษ ■

เชิงอรรถ

- ¹ Nakashima Keiji, "Taikoku ni okeru waga eiga kousaku no shinten," *Nihon-Tai Kyokai Kaihou*, 33 (April 1943) pp. 37-39.
- ² Yoshikuni Igarashi, *Bodies of Memory: Narratives of War in Postwar Japanese Culture, 1945-1970*, (Princeton: Princeton University Press, 2000), pp. 36-37.
- ³ เรื่องเดียวกัน, p. 35.
- ⁴ Ota Yoneo, "Eiga 'Muho matsu no issho' saisei (II)," *Osaka Geijutsu Daigaku Kiyō*, 18: 4, www.osaka-geidai.ac.jp/geidai/laboratory/kiyou/pdf/kiyou18/kiyou18_11.pdf (สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557)
- ⁵ สจช., ภจ.(2) สร 0201-2 (5) ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.สุริ พวงค์เจริญ สำหรับความเอื้อเฟื้อรูปภาพและเอกสาร
- ⁶ Aiko Kurazawa, "Film as Propaganda Media on Java under the Japanese 1942-1945," in *Japanese Cultural Policies in South East Asia during World War 2*, ed. Grant K. Goodman (Hong Kong: Macmillan, 1991), pp. 37-45; "Nippon Nyusu", *NHK Digital Archives*, <http://cgi2.nhk.or.jp/shogenarchives/jpnews/list.cgi> (สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557); Roger W. Purdy, "The Creation of the Nippon Newsreel Company," *Nanzan Daigaku Kokusai Kyoiku Senta Kiyō*, 12 (March 2012), pp. 3-5, http://office.nanzan-u.ac.jp/cie/gaiyo/kiyo/pdf_12/kenkyu_01.pdf (สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557)
- ⁷ *Asahi Shinbun*, 6 July 1941 ประเด็นทางการเมืองในเรื่องการจัดการวัฒนธรรมระหว่างไทยและญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม ดูเพิ่มเติมใน นิภาพร รัชตพัฒนากุล, "ไทย-ญี่ปุ่นในสงคราม: บางแง่มุมจากกิจกรรมทางวัฒนธรรม," *วารสารธรรมศาสตร์* 27:1 (ธันวาคม พ.ศ. 2547), นน. 140-174.
- ⁸ Yanagizawa Takeshi, *Taikoku To Nihon Bunka*, (Tokyo: Nihon Shuppan Haikyū, 1943), p. 96.
- ⁹ "Nanpo eiga taisaku naru Eihai to Nichi'ei tanto," *Osaka Asahi Shinbun*, (11 September 1942), http://www.lib.kobeu.ac.jp/das/jsp/ja/ContentViewM.jsp?METAID=00503478&TYPE=IMAGE_FILE&POS=1 (สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557)
- ¹⁰ สจชตามต้นฉบับ สจช., (2) สร 0201.98.1/8 การเผยแพร่ภาพโฆษณาของญี่ปุ่นในประเทศไทย (10 ตุลาคม พ.ศ. 2485 - 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486)
- ¹¹ Nakashima Keiji, "Taikoku ni okeru waga eiga kousaku no shinten," *Nihon-Taikyōkai Kaihou*, 33 (April 1943), pp. 35-37.
- ¹² เรื่องเดียวกัน.
- ¹³ สจช., ก.ค.ท.ด. 8/161 กล่อง 9 บริษัทไทยฟิล์มดีสตอรี่บิวติ้ง (The Thai Film) 2486-2487
- ¹⁴ JFMA., B.1.0.0 J/S 12 Nittai bunka yuko kankei ikken
- ¹⁵ Aiko Kurazawa, "Propaganda Media on Java under the Japanese 1942-1945." In *Indonesia* 44 (October 1987), p. 98.
- ¹⁶ ประเด็นนี้ดูเพิ่มเติมใน นิภาพร รัชตพัฒนากุล, "ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น: หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา," *วารสารญี่ปุ่นศึกษา* 30:1 (เมษายน-กันยายน พ.ศ. 2556), นน. 57-69.
- ¹⁷ สจช., เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กรมโฆษณาการ บก.สูงสุด 23/9 การเคลื่อนไหวต่างๆ (6 มกราคม พ.ศ. 2485 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2487)
- ¹⁸ สจช., เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด บก.สูงสุด 23/9 การเคลื่อนไหวต่างๆ (6 มกราคม พ.ศ. 2485 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2487)

หมายเหตุ: ตัวอย่างที่ใช้ในการอ้างอิง
สจช. คือ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สร. คือ สำนักนายกรัฐมนตรี
ก.ค.ท.ด. คือ คณะกรรมการควบคุมและจัด
กิจกรรมทรัพย์สินคนต่างด้าวบางจำพวกใน
ภาวะคับขัน
บก. คือ กองบัญชาการ
JFMA คือ Japanese Foreign Ministry
Archive

¹⁹ สจช., เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด บก.สูงสุด 2.3/18 ฝ่ายญี่ปุ่น
ขอถ่ายภาพยนตร์ต่างๆ (17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 - 20 ธันวาคม พ.ศ. 2487)

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² ภาพยนตร์ข่าวการลงนามอนุสัญญาสันติภาพ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484,
ภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 49 ฉายครั้งแรก 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2484, การปักปัน
เขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส, ภาพยนตร์ข่าวตอนที่ 74 ฉาย
ครั้งแรก 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484, NHK Digital Archives

²³ NHK Digital Archives

คณะระบำตึกโพยูลย์สมบัติ

“จำป๊ะ” เมื่อคราวระเบิดลง: ความบันเทิงเชิงกามารมณ์ใน กรุงเทพฯ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ประเทศไทยต้องเข้าสู่
 สงครามโลกครั้งที่ 2
 เมื่อกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก
 ทางจังหวัดต่างๆ ในวันที่
 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484
 แม้ว่าในตอนแรกจะมี
 การปะทะกันอย่างดุเดือด
 ระหว่างชาวไทยกับทหารญี่ปุ่น
 เพื่อรักษาอธิปไตยจากผู้รุกราน
 แต่แล้วในที่สุด การต่อสู้ก็ยุติลง
 เนื่องด้วยรัฐบาลไทยภายใต้การนำ
 ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
 ยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นใช้
 ประเทศไทยเป็นเส้นทาง
 ผ่านไปยังมลายู และพม่า

การตกอยู่ในสงครามดังกล่าวนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ประเทศ และวิถีชีวิต
 ของผู้คนอย่างมาก โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ เมืองหลวงอันเป็นจุดยุทธศาสตร์
 สำคัญ พบว่าเต็มไปด้วยทหารญี่ปุ่นทั่วทั้งเมือง ชาวกรุงเทพฯ พากันหวาดกังวลจาก
 การที่ต้องใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับข้าศึกผู้รุกราน ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจย่ำแย่
 ขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค ไม่ว่าจะเป็นอาหาร น้ำดื่ม เสื้อผ้า ยารักษาโรค อีกทั้งสินค้า
 บางประเภทที่พอจะหาได้ราคากลับดีดตัวสูงขึ้นเป็นทบทวี ส่งผลให้กรุงเทพฯ มีแต่
 ความทุกข์ยากของผู้คน กลายเป็นแหล่งรวมตัวของพวกโจรตักจี๋ปล้น ชาวเมืองหลวง
 ล้วนแต่ได้รับผลกระทบแสนสาหัสจากภัยสงคราม ไม่เพียงเท่านั้น พื้นที่กรุงเทพฯ
 ยังตกเป็นเป้าโจมตีทางอากาศด้วยการทิ้งระเบิดจากฝ่ายสัมพันธมิตร เมืองท่าอมรอัน
 เคยสงบสุขถูกปกคลุมด้วยความยากเข็ญสุดท้น ชาวเมืองหลวงจำนวนมากพากัน
 อพยพหลบภัยออกจากกรุงเทพฯ เพื่อหาที่อยู่ที่ปลอดภัยระหว่างสงคราม

ด้วยภัยอันตรายต่างๆ นานา ประกอบกับสภาพสังคม และเศรษฐกิจทรุดโทรม ส่งผล
 ให้วัฒนธรรมที่เคยครื้นเครงกลับซบเซาลงไปมาก ความบันเทิงของกรุงเทพฯ ที่
 เคยเฟื่องฟูสุดขีด เต็มไปด้วยสีสันตระการตา พลันเงียบเหงาเศร้าสร้อย ชาวเมือง
 ดำรงชีพในแต่ละวันอย่างหดหู่ละเหี่ยใจ ภาวะสงครามทำให้ผู้คนไม่ตื่นตัวต่อการเสพ
 ความบันเทิง สถานะเศรษฐกิจที่เคยซบถล่มราตรีกาลพากันล้มเลิกกิจการ เนื่องจาก
 ผลกระทบทางการเงิน ประชาชนเอาแต่ขลุกตัวอยู่ในครัวเรือน บางครั้งต้องระเห็จ
 ลงไปอยู่ในหลุมหลบภัย โดยที่พวกเขาอาจลวงรู้ว่าคืนนี้หรือวันพรุ่ง จะต้องเผชิญ
 กับชะตากรรมดีร้ายเช่นไร

อย่างไรก็ตาม แม้สถานะเศรษฐกิจที่ปิดตัวลงจะทำให้กรุงเทพฯ แทบเป็นเมืองร้าง
 แต่ยังคงปรากฏความบันเทิงรูปแบบหนึ่งที่พยายามยืนหยัดอยู่ท่ามกลางสมรภูมินั้น
 นั่นคือ ความบันเทิงเชิงกามารมณ์ที่เรียกกันว่า “จำป๊ะ”

บทความชิ้นนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาและพยายามอธิบายการมีอยู่ และความเป็นไปของความบันเทิงเชิงกามารมณ์ในช่วงภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมุ่งเน้นพื้นที่กรุงเทพฯ เป็นสำคัญ เพื่อสะท้อนภาพประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในแง่มุมที่แตกต่างออกไป และเป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครสนใจศึกษาเท่าใดนัก ณ บัดนี้ ขอเชิญผู้อ่านทั้งหลายร่วมกันค้นหาโดยพลัน

1. กรุงเทพฯ ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2

ก่อนจะกล่าวถึงความบันเทิงเชิงกามารมณ์ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เขียนจะอธิบายบริบททางสังคม และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพฯ ช่วงเวลานั้นเพื่อสะท้อนภาพความเป็นอยู่ของผู้คนอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1.1. กรุงเทพฯ เมื่อคราวญี่ปุ่นบุก

หลังจากกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกตอนเช้าของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 แล้ว ป้ายวันเดียวกัน ทหารญี่ปุ่นจำนวน 50,000 นาย ได้เดินทัพเข้าสู่กรุงเทพฯ และยึดเมืองได้สำเร็จภายในเวลาไม่ถึง 24 ชั่วโมง¹ ท่ามกลางความตระหนกตกใจของผู้คนในกรุงเทพฯ ที่แลเห็นกองทัพญี่ปุ่นเดินอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง บางคนพยายามต่อต้านขัดขวางผู้รุกราน ทว่าก็ทำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากเหนือท้องฟ้ากรุงเทพฯ มีเครื่องบินกองทัพญี่ปุ่นมาบินวนเวียนส่งเสียงสะท้อนดังลั่น เป็นการข่มขวัญว่า หากไม่ยอมให้ทหารญี่ปุ่นยกทัพผ่าน กรุงเทพฯ ก็จะถูกถล่มราบเป็นหน้ากลอง² ดาร์เรล เบอริแกน (Darrel Berrigan) ผู้สื่อข่าวชาวอเมริกัน ได้บรรยายถึงบรรยากาศ และความรู้สึกของชาวกรุงเทพฯ ในตอนนั้นว่า “...ชาวไทยตกตะลึงกันไปหมดเมื่อทราบที่รัฐบาลยอมแพ้ ทุกคนร่ำไห้ยืนนิ่งอยู่ตามท้องถนน แหงนุดเครื่องบินญี่ปุ่นที่บินวนเวียนอยู่เหนือศีรษะ”³ ทหารแห่งกองทัพลูกพระอาทิตย์เข้ายึดสถานที่สำคัญในพื้นที่กรุงเทพฯ หลายแห่ง และตั้งเป็นหน่วยงานของตน เช่น สถานีราชการ สนาบบิน โรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น

ในช่วงภาวะสงคราม ชาวเมืองหลวงดำรงวิถีชีวิตประจำวัน และหาเลี้ยงชีพไม่สะดวกเหมือนแต่ก่อน ทั้งยังได้รับผลกระทบจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เนื่องจากรัฐบาลประกาศลดค่าเงินบาท และให้ทหารญี่ปุ่นยืมเงินไปใช้จ่ายในกองทัพ⁴ สร้างความเสียหายทางการเงินแก่ไทยอย่างมาก ขณะเดียวกันมีการกักตุนสินค้า โดยพ่อค้านำสินค้าไปขายทหารญี่ปุ่นซึ่งให้ราคาสูงกว่า ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคในสังคมไทย⁵

ด้วยปัญหาเศรษฐกิจทรุดโทรม กรุงเทพฯ ในช่วงเวลานั้นจึงซบเซา และเป็นเมืองหลวงแห่งความหวาดกลัว โดยเฉพาะช่วงตอนกลางคืนที่ตามบ้านเรือนของผู้คนทั่วไปไม่มีไฟฟ้าใช้ มีเพียงแสงไฟส่องสว่างในสถานที่สำคัญเท่านั้น ทั้งยังต้องอำพรางไฟ เพื่อป้องกันการโจมตีทางอากาศจากเครื่องบินทิ้งระเบิด ความเป็นอยู่ของชาวกรุงเทพฯ เต็มไปด้วยอันตราย ทั้งจากพวกโจรคดก๊ิปล้นที่ออกอาละวาด บางคราวก็จำเป็นต้องการเสื่อผ้ามาใส่เท่านั้น⁶ รวมถึงการที่ชาวเมืองถูกทหารญี่ปุ่นคุกคามล่วงละเมิดในหลายลักษณะด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกาย หรือการลวนลามปลุกปล้ำดังที่สละ ลิขิตกุลเล่าว่า

ภาพที่ 1 เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดสถานีรถไฟกรุงเทพฯ (หัวลำโพง) ช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2487

“...คนไทยโดนข่มเหงน้ำใจเยอะ บางคนถูกจับไปเอารูปจี้ กินน้ำมันก๊าด เอาไปฝังครึ่งตัวหล่อซีเมนต์ก็มี ถ้าญี่ปุ่นสงสัยว่าเป็นพวกฝรั่ง เขาจับหมด พวกหนังสือพิมพ์โดนจับไปหลายคน ผมเองก็เคยหนี เคยปีนโรงพิมพ์หนีก็มี เพราะญี่ปุ่นเข้ามาอาละวาด ไม่รู้ใครเป็นใคร...ทหารญี่ปุ่นที่เลวๆ ในกรุงเทพฯ เยอะเลย พวกเกาะกะลงจากรถไฟมาก็เมาแอ แล้วเที่ยวไล่ปล้ำชาวบ้านก็มี เห็นตำหุดำตาแต่ทำอะไรไม่ได้” กล่าวได้ว่า สภาพกรุงเทพฯ เมื่อคราวทหารญี่ปุ่นบุกช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ชาวเมืองหลวงต้องดำรงชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานแสนสาหัสเลยทีเดียว

1.2. กรุงเทพฯ เมื่อคราวระเบิดลง

เมื่อเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาทิ้งระเบิดในกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกตั้งแต่วันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2485⁹ ชีวิตของผู้คนต้องเผชิญกับความทุกข์ยากยิ่งกว่าเดิม กลิ่นอายของไฟสงครามเริ่มประทุอย่างดุเดือด จากความทรงจำของอาจินต์ ปัญจพรรค์ ระเบิดลูกแรกทิ้งลงแถวเยาวราช ดังความที่ว่า “...เวลาตี 4 คนกรุงเทพฯ กำลังนอนหลับไหลในแสงเดือนงาม อังกฤษเอาเครื่องบินมาวางคำประท้วงด้วยบัตรเหล็กม้วนเป็นท่อนกลมที่ระเบิดได้ มันคือลูกระเบิดเพลิง และลูกระเบิดทำลาย ‘เทกระจาต’ ลงมาหน้าสถานีรถไฟหัวลำโพง บนถนนเยาวราช ริมคลองวัดมหาพฤฒาราม”⁹

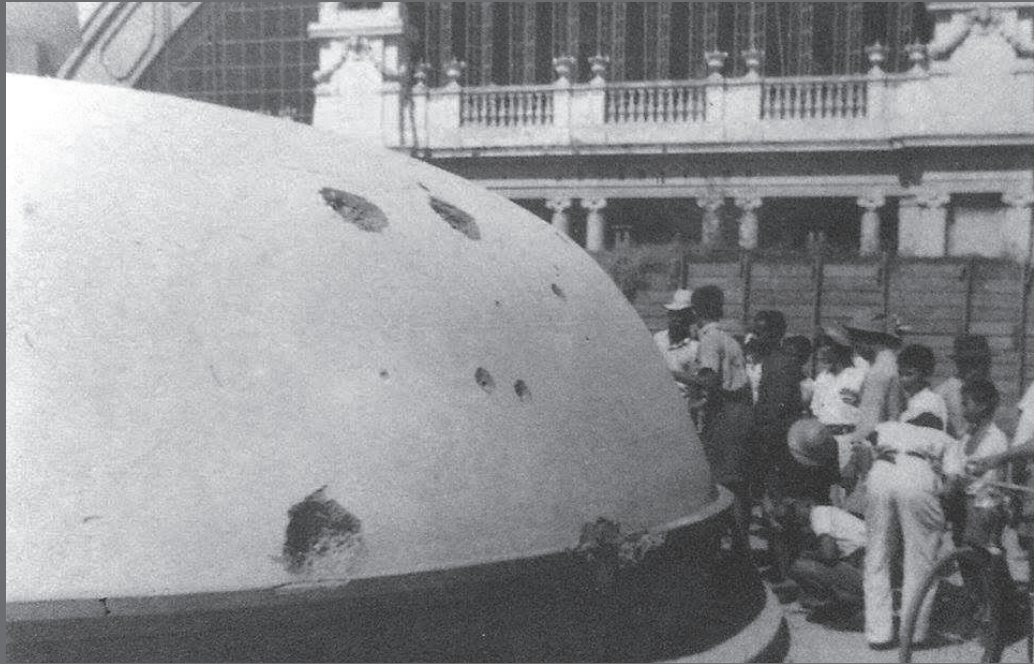
สำหรับลักษณะการทำลายล้างของลูกระเบิดที่ถูกทิ้งลงมานั้น ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’ ผู้เคยมีประสบการณ์ในช่วงเวลานั้น บรรยายไว้อย่างเห็นภาพว่า

“...ระเบิดลงเป็นสายดงามและอย่างมีระเบียบ...โครมครืนของมันไม่มีมารยาท...สะเทือนของมันมีมือเอื้อมเขย่าบ้านเรือน...เปลวไฟสีจางพวยพุ่งแลบเสียด...และควันเข้มดำสลักจากโรงเก็บสินค้าขึ้นเป็นก้อนมหึมา ในความแน่นเข้มนั้น โกรธแค้นของมันมีประกายเงินแวววาวอยู่กล่นเกลื่อน นั่นคือแผ่นสังกะสีที่โดนความพิฆาตโยนขึ้นไปบนฟ้า...ไม้ที่ติดไฟก็ถูกโยนขึ้นไปเหมือนกัน...ควันเปลี่ยนเป็นสีเทาแกมส้ม และบางกลุ่มที่มีน้ำมันเชื้อเพลิงจะเปล่งสีเหมือนหนองที่บิบบจากหัวผี”¹⁰

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

กรุงเทพฯ เมื่อคราวระเบิดลง ทำให้ชาวเมืองหลวงตกอยู่ในความสะพรึงกลัว อีกทั้งชีวิตประจำวันยังดำเนินไปอย่างยากลำบาก ทั้งเมืองมีตมิดเพราะพรางไฟให้รีบหนี การพักอาศัยอยู่ในครัวเรือน และอาคารสถานที่ต่างๆ จึงไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยอีกต่อไป ผู้คนต้องไปอยู่ในหลุมหลบภัย ดังที่หม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์ เล่าว่า

“...ถ้าเป็นคืนเดือนหงายก็เป็นอันเตรียมตัวให้พร้อม คอยป้อมปืนที่มาทิ้งระเบิด ทุกบ้านช่องในละแวกที่ข้าพเจ้าอยู่พอ 6 โมงเย็นต้องเตรียมอาบน้ำ กินข้าวให้เสร็จ เตรียมตัวคอยวิ่งไปลงหลุมหลบภัยที่เชิงสะพานยมราช รัฐบาลมาสร้างไว้ จุคนได้ประมาณ 40 คน มีลูกมะนาวทิ้งไว้เกลื่อนในหลุม ว่ากันว่าเข้ามาหลบซ่อนใครมีข้าวของทองหยองก็ห่อติดตัวไปด้วย ในหลุมมีตมิดสนิท มองไม่เห็นตัวกัน มีช่องระบายอากาศนิดเดียว เข้าไปอัดกันอยู่เยาะๆ อากาศไม่พอหายใจ รู้สึกอึดอัดมาก ทั้งยังต้องผจญภัยใกล้ตัว”¹¹

ท่าระเบิดที่ถูกกระหน่ำทิ้งลงมาสร้างความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน และสถานที่สำคัญมากมาย ทั้งเมืองเต็มไปด้วยซากปรักหักพัง ชาวเมืองจำต้องถูกพรากชีวิตไปจำนวนไม่น้อย ขณะที่หลายคนต้องเสียชีวิต ร่างกายพิการ หลายคนตกใจสุดขีดจนกลายเป็นคนสติวิปลาส นับเป็นช่วงเวลาที่ยุ่่มเสี่ยงของชาวเมืองหลวงแทบทุกวินาทีก็ว่าได้

2. กรุงเทพฯ บันเทิงกลางเพลิงสงครามโลกครั้งที่ 2

ก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ 2 ความบันเทิงของกรุงเทพฯ เฝื่องฟูอย่างมาก ทั้งเมืองเต็มไปด้วยภัตตาคาร ร้านอาหาร โรงเปียร์ โรงภาพยนตร์ สถานที่ท่องเที่ยวหย่อนใจ รวมถึงสถานเริงรมย์ และแหล่งโลกีสถานยามราตรีที่อำนวยความสะดวกสูงสุด ชาวกรุงเทพฯ มีกิจกรรมอันสนุกสนานขึ้นมึน ทว่า เมื่อภาวะสงครามมาถึงเมืองหลวงที่เคยคึกคักกลับซบเซาลง เนื่องจากภัตตาคาร และร้านอาหารต่างพากันปิดเร็วขึ้น ตามโรงหนังไม่ฉายภาพยนตร์จากยุโรป และอเมริกา ฉายแต่เพียงภาพยนตร์เก่าๆ รวมถึงภาพยนตร์ชวนเชื่อจากญี่ปุ่นเท่านั้น¹² ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ด้วยความตื่นตระหนก หวาดกลัวเครื่องบินทิ้งระเบิด ต้องคอยเดินทางไปไหนมาไหนอย่างระแวดระวัง การดำรงชีวิตในพื้นที่สาธารณะ ตลอดจนพื้นที่ของความบันเทิงลดน้อยลง โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนที่กรุงเทพฯ แทบจะเป็นเมืองร้าง

ภาพที่ 2 หลุมหลบภัย
หน้าสถานีรถไฟกรุงเทพฯ
ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ภาพที่ 3 สภาพอาคารใน
กรุงเทพฯ ที่ถูกเครื่องบิน
ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิด

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของจอมพล ป. ยังพยายามสร้างวัฒนธรรมความบันเทิงหลายแบบเพื่อปลอบประโลมใจประชาชน โดยเฉพาะด้านการละคร และการชมวงดนตรีตามโรงแรมหรู วงดนตรีหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการช่วยขับเคลื่อนอารมณ์ภายใต้บรรยากาศสงครามคือ วงดนตรีสุนทราภรณ์ บทเพลงสำคัญ เช่น กังหันต้องลม โลกหมุนเวียน เป็นต้น¹³ นอกจากนี้ ยุคนั้นยังมีการรำโทน และรำวงอันเป็นความบันเทิงยามค่ำคืนสมัยสงคราม¹⁴

ในแง่ของความบันเทิงเชิงกามารมณ์ สถานบันเทิงหรือแหล่งโลเกียหลายแห่งที่เคยบริการชาวเมืองหลวงได้ล้มเลิกกิจการ รวมถึงบางแห่งต้องปรับปรุง และเปิดต้อนรับเฉพาะทหารชาวญี่ปุ่นเท่านั้น เช่น สถานบันเทิงแถวสามย่าน ซอยทรัพย์ ซอยนเรศ สีลม บางรัก เป็นต้น¹⁵ นอกจากนี้ สถานบันเทิงที่ตั้งขึ้นโดยพวกชาติฝรั่งฝ่ายสัมพันธมิตรก็ถูกญี่ปุ่นยึดไปทำเป็นสถานเริงรมย์พักผ่อนหย่อนใจเฉพาะสำหรับนายทหารของตน เช่น สถานบันเทิงเซอโฟไนท์คลับ เป็นต้น¹⁶

ขณะเดียวกัน ผู้หญิงที่เคยบริการความบันเทิงเชิงกามารมณ์ก็เปลี่ยนไปบริการเฉพาะทหารญี่ปุ่น ดังที่สละ ลิขิตกุล เล่าถึงกรณีดังกล่าวว่า

“สมัยสงครามแทบจะพูดได้เลยว่าหาผู้หญิงพวกนี้ไม่ได้เลย ส่วนใหญ่ผู้หญิงพวกนี้จะไปหาทากับทหารญี่ปุ่นเพราะรายได้มันดีกว่า อีกส่วนหนึ่งเขาก็หลบไปอยู่บ้านนอก เราเองถ้าจะได้บ้างก็ประเภทที่มันนัดกับทหารญี่ปุ่นแล้วมานั่งคอยปรากฏว่าทหารญี่ปุ่นมันไม่มาอะไรทำนองนี้”¹⁷

นอกจากนี้ สละยังเล่าว่าเขาเองเคยไปใช้บริการ และเกิดมีปัญหากับทหารญี่ปุ่นดังความว่า

“สมัยสงครามญี่ปุ่น, มีอยู่ครั้งหนึ่งผมเมาแล้วไปเที่ยวที่ช่องร็อกกะเดโร ปรากฏว่า เจอแฟนเก่าเขาก็พาผมไปที่ตึกแถวที่เขาเช่าอยู่ ผมไม่รู้ว่าเขาอยู่ยังงี้ก็เข้าไปคุยอยู่กับแฟนเก่าในห้อง อ้ายทหารญี่ปุ่นมันก็มาอะอะบิงบิงอละวาดอยู่หน้าห้อง มันฟันลูกบิดประตูขาด ผมเลยต้องเผ่นออกทางหน้าต่าง เพิ่งมารู้ทีหลังว่า แฟนเก่ามันเป็นเมียเก็บทหารญี่ปุ่น”¹⁸

แม้ในช่วงสงคราม ความบันเทิงเชิงกามารมณ์ที่เคยตอบสนองชาวกรุงเทพฯ ดูเหมือนจะเจียบหายไป แต่ความโหยหาเรื่องดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่อยู่กับมนุษย์ดังนั้น “จำปีะ” จึงเป็นความบันเทิงรูปแบบหนึ่งที่พยายามยืนหยัดอยู่ และกลายเป็นเครื่องปลอบประโลมสำคัญสำหรับชาวเมืองหลวงจำนวนไม่น้อย

ภาพที่ 4 การส่งเสริมวัฒนธรรมบันเทิงในช่วงภาวะสงครามด้วยการรำโก

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

3. จ้าปะ: เมื่อจังหวะกามารมณัผสมจังหวะระเบิด

คำว่า “จ้าปะ” ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนนิยามเป็นความบันเทิงเชิงกามารมณัรูปแบบหนึ่ง มีลักษณะการแสดงระบำของผู้หญิงนุ่งน้อยห่มน้อย หรือเปลือยกาย เต็มเคลื่อนไหวเรื้อนร่างด้วยลีลาท่าทางยั่วยวน จนส่งผลให้ผู้ชมบังเกิดความรู้สึกทางกามารมณัขึ้นมา การจัดแสดงระบำในรูปแบบดังกล่าวเริ่มปรากฏขึ้นในพื้นที่กรุงเทพฯ ช่วงทศวรรษ 2460-2480 ผ่านอิทธิพลของภาวะสมัยใหม่จากโลกตะวันตก โดยเป็นการแสดงที่แอบแฝงอยู่ตามสถานบันเทิงริมน้ำหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นย่านบางรัก หรือเยาวราช ซึ่งมีเรียกชื่อแตกต่างกันไปทั้ง “ระบำโป๊” หรือ “ฟลอโชว์” เป็นต้น²⁰

ส่วนที่เรียกกันว่า “จ้าปะ” นั้น จากหลักฐานที่พบ ชื่อนี้น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงปี พ.ศ. 2476 เพราะมีผู้ก่อตั้งคณะระบำขึ้นภายใต้ชื่อว่า “ระบำจ้าปะ” โดยแสดงครั้งแรกในงานออกร้านของวัดชนะสงคราม และเก็บค่าเข้าชมคนละ 1 บาท²¹ สอดคล้องกับที่ปรากฏในหัตถนิยายชุด “พล นิกร กิมหงวน” ของ ป.อินทรปาลิต ตอน “ระบำหยาดฟ้า” ซึ่งเนื้อหาของเรื่องเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยกล่าวถึงเจ้ารอด ข้าเก่าของเจ้าคุณประสิทธิ์ ได้ไปประกอบธุรกิจระบำจ้าปะ ทั้งเจ้ารอดยังบอกอีกว่า ตนเป็นผู้คิดคำว่า “จ้าปะ” ขึ้นมา²²

สำหรับการแสดงระบำจ้าปะช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มีทั้งลักษณะที่แสดงในอาคารสถานที่อย่างเช่น แสดงระบำบนตึกดำรงพาณิชย์ หรือที่เรียกว่า “ตึกเจ็ดชั้น”²³ และบนตึกไพบูลย์สมบัติ หรือที่เรียกกันว่าตึกเก้าชั้นที่เยาวราช รวมถึงการแสดงในพื้นที่สาธารณะ อย่างเช่น งานวัดภูเขาทอง งานวัดหัวลำโพง เป็นต้น โดยที่บนตึกเก้าชั้นมีการแสดงระบำโป๊ เรียกกันว่า “ระบำหยาดฟ้า” มีทั้งนางระบำชาวไทย อย่างคนที่เลื่องชื่อลือชาคือ นางสาวสง่า²⁴ นางสาวสมิหรา²⁵ นางสาวสาส์²⁶ และ นางสาวพิกุลแกม²⁷ รวมถึงนางระบำจากต่างประเทศที่ว่าจ้างเป็นกรณีพิเศษ โดยนางระบำโป๊พวกนี้จะถือหนังสือเดินทางเข้ามาทำหน้าที่ในเมืองไทยชั่วคราว²⁸ เช่น นางระบำสเปนที่ตึกเก้าชั้น²⁹ และนางระบำจากฟิลิปปินส์³⁰ นอกจากนี้ยังมีเจ้าของห้างฮวดใช้เข้ามาตั้งสยามไฮเต็ล และจัดแสดงระบำแบบฝรั่งแถววังบูรพาภิรมย์อีกด้วย³¹ คณะจัดแสดงระบำจ้าปะที่มีความโดดเด่น และชื่อเสียงโด่งดังที่สุดในเวลานั้นคือ คณะระบำจ้าปะของนายหรั่ง เรืองนาม หรือที่มีชื่อจริงนามสกุลจริงว่า บุญศรี สอนชุ่มเสียง³²

ภาพที่ 5
นางระบำหยาดฟ้า

3.1. หรั่ง เรื่องนาม: ผู้เฝ้ายางสงครามด้วยความไปเปลือย

“คณะละครมหาเสน่ห์” ของนายหรั่ง หรือที่ชาวบ้านทั่วไปขนานนามกันว่า “ระบำมหาเสน่ห์” นั้น เดิมทีคณะนี้จัดขึ้นเพื่อตระเวนเปิดการแสดงเก็บค่าชมตามงานเทศกาล และงานวัด เช่น งานพระเจดีย์กลางน้ำที่สมุทรปราการ งานประจำปี วัดประยุรวงศาวาส งานวัดภูเขาทอง เป็นต้น ต่อมาจึงจัดแสดงบนตึกเจ็ดชั้น และตึกไพบูลย์สมบัติ หรือตึกเก้าชั้นที่ถนนเยาวราช ซึ่งเป็นตึกที่สูงที่สุดของกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น³³ ดังมีโฆษณาว่า

“...เชิญมาชมระบำนายหรั่งผู้เรื่อนาม ท่านจะรู้สึกตื่นตาตื่นใจ มีเพียงคณะเดียวเท่านั้นที่แสดงอย่างพิศวงงงงวยชมแล้วชุ่มชื่นหัวใจ มีนางสาวทุกวัยคอยต้อนรับท่านเยอะแยะ”³⁴

คณะระบำจำป๊ะของนายหรั่งมีชื่อเสียงแพร่หลาย และสร้างความฮือฮาให้สังคมกรุงเทพฯ อย่างมาก ตลอดจนมีการวิพากษ์วิจารณ์จากชาวเมืองถึงความเหมาะสม และก่อให้เกิดประเด็นทางศีลธรรม จนมีเรื่องถึงตำรวจบ่อยครั้ง³⁵ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการกวาดขันจับกุม แต่กลับไม่สามารถหยุดยั้งการแสดงระบำดังกล่าวได้เลย เพราะยังมีผู้เข้าชมอย่างล้นหลาม จนนายหรั่งสามารถสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำเลยทีเดียว

จนกระทั่งเข้าสู่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กิจกรรมความบันเทิงเชิงกามารมณ์ทั้งหลายซบเซาลง ส่งผลให้คณะระบำจำป๊ะปิดตัวไปแทบหมด แต่คณะระบำจำป๊ะของนายหรั่ง เรื่องนามกลับยืนหยัดอยู่ แม้จะได้รับความกระทบกระเทือนพอสมควร นายหรั่งยังคงเปิดการแสดงที่ตึกเจ็ดชั้น และตึกเก้าชั้นขณะที่กรุงเทพฯ ทั้งเมืองพรางไฟเลียสมืดมิด เสียงหวอเตือนดังสนั่น และการโจมตีทางอากาศของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรที่เข้ามาทิ้งลูกระเบิดถล่มพื้นที่เมืองหลวงอย่างหนัก ทำให้บางครั้งการแสดงระบำจำป๊ะของนายหรั่งต้องหยุดชะงักลงกลางคัน จวบจนเมื่อเครื่องบินทิ้งระเบิดกลับไปแล้วจึงค่อยแสดงระบำต่อไป³⁶

ภาพที่ 6 นางลาวสมิพร

ภาพที่ 7 นางลาวพิกุลเกษ

ภาพที่ 6

ภาพที่ 7

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการจัดแสดงระบำจำป๊ะของนายหรั่งต้องเสี่ยงภัยถูกระเบิด อยู่ทุกวัน³⁷ ทว่ากลับได้รับความนิยมอย่างมากจากทั้งผู้ชมชาวไทย ตลอดจนผู้ชมที่เป็นทหารญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากนายหรั่งได้รับการร้องขอจากกองทัพพลุพระอาทิตย์ ให้เปิดการแสดงเป็นการพิเศษ นายทหารและพลทหารญี่ปุ่นแทบทุกคนจะมีแผนที่ กรุงเทพฯ ซึ่งปั้งซีที่ตั้งของตึกเก่าชั้น อันเป็นสถานจัดแสดงของคณะระบำมหาเสน่ห์ พร้อมด้วยคำอธิบายเป็นภาษาญี่ปุ่นปรากฏอย่างชัดเจน³⁸

สำหรับเงินรายได้จากการจัดแสดงระบำจำป๊ะ นายหรั่งได้แบ่งเงินส่วนหนึ่ง ไปซื้อของขวัญให้แก่ทหารในแนวรบ รวมถึงยังมอบเงินสมทบให้หน่วยงานราชการ เพื่อนำไปใช้ในสาธารณประโยชน์อีกด้วย³⁹

นอกจากคณะระบำมหาเสน่ห์แล้ว ในช่วงเวลาเดียวกันยังมีผู้จัดแสดงระบำ จำป๊ะอย่างนายหรั่งด้วย โดยเป็นคณะระบำเล็กๆ ที่ตระเวนแสดงในงานเทศกาล หรืองานวัดทั่วไป พยายามแสดงระบำที่เน้นความโป๊เปลือยยิ่งกว่าคณะของนายหรั่ง อีกด้วย เจ้าของคณะจะใช้นางระบำที่ทำอาชีพเป็นโสเภณี ซึ่งมีความกล้าเปิดเผย เรือรกายมากกว่า⁴⁰

ปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ลง คณะระบำจำป๊ะ ของนายหรั่ง เรื่องนามจึงย้ายจากตึกเก่าชั้นไปเปิดการแสดงที่ตลาดบำเพ็ญบุญ ตรงข้ามโรงพยาบาลนครราชสีมา กรุงเทพมหานคร ตลาดบำเพ็ญบุญยุคนั้นเป็นตลาดหลังคามุง ที่ขายข้าวของต่างๆ นานา ทั้งยังอยู่ใกล้กับช่องสะพานถ่าน แหล่งโสเภณีชื่อดัง⁴¹ โดยคณะระบำจำป๊ะของนายหรั่งจะเปิดแสดงที่บริเวณชั้นลอยตรงกลางตลาด และ เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะละครคอนเสิร์ตศิลป์”⁴²

3.2. เปิดหอกกลางเสียงหวอ

ลักษณะการแสดงระบำจำป๊ะของนายหรั่ง เรื่องนามนั้น จะแสดงเป็นรอบๆ ไป เริ่มตั้งแต่ตอนหัวค่ำจนถึงตีตื้น ก่อนเปิดการแสดงแต่ละรอบ จะมีการ “เปิดหวอ” ล้อตาผู้ชม โดยนายหรั่งจะแต่งกายด้วยชุดนายพลเรือชาติตะวันตก หรือที่ชาวบ้าน เรียกกันว่า ชุดดุศเรน⁴³ ออกมาปรากฏตัวที่หน้าโรงระบำ พร้อมด้วยนางระบำผิวขาว รูปร่างอวบตามรสนิยมของยุคสมัยนั้นประมาณ 3-4 คน แต่งกายวาวหวิว นุ่งสั้น วัลย์ แวมๆ แล้วเดินเข้ากับังหวะเสียงกลองด้วยท่าทางลีลาชั้ววนปลุกใจเลื้อป่า เรียกเสียงฮือฮาจากผู้ชม เมื่อปลุกเร้าความสนใจของผู้ชมพอสมควร นายหรั่ง จะตะเบ๊ะผู้ชมแล้วพานางระบำกลับเข้าโรงไป โฆษกจะประกาศเชิญชวนให้บรรดา ผู้ชมพากันตีตื้นเข้าชมระบำในโรงที่ไปยิ่งกว่า ผู้ชมเพศชายที่ทนไม่ไหวก็จะยอมจ่าย ค่าชมคนละ 1-2 บาท⁴⁴

ภายในโรงระบำ มีเก้าอี้ตั้งเป็นแถวๆ บางครั้งก็ไม่มีเก้าอี้ มีแต่ลานให้ยืนดู เมื่อ การแสดงบนเวทีเริ่มขึ้น นางระบำหน้าตาสะสวย ทาปากแดงจัด จะนุ่งสั้น เปิดเผย สัตส่วนของเรือรกาย มีเครื่องประดับแวววาว แต่ไม่สวมชุดชั้นใน ออกมาเดินตาม จังหวะเพลงหน้าเวทีให้ผู้ชมที่นั่งต่ำกว่าเห็นวัลย์ แวมๆ ยิ่งตีตื้นก็จะยิ่งเปลื้องผ้า ออกทีละชิ้น แล้วทำท่าจะโยนเสื้อผ้าที่ถอดออกให้ผู้ชม แต่กลับโยนไปหลังเวทีแทน จนในที่สุดก็ไม่หลงเหลือเสื้อผ้าอีกเลย เปลือยทรวงอกอวบอันมีเพียงอะไรเล็กๆ ปิดที่หัวนมทั้ง 2 ข้าง และใบตองปิดไว้ตรงอวัยวะเพศเหมือนจับปั้ง ผู้ชมแถวหน้าสุด สามารถเอื้อมมือเปิดใบตองดูได้อย่างใกล้ชิด⁴⁵ ผู้ชมที่ได้เห็นของสงวนของนางระบำ พากันตื่นตื่นฮือฮา แต่ที่จริงแล้ว อวัยวะส่วนนั้นพอกแป้ง หรือดินสอพองไว้จน ชาวโพลน⁴⁶ บางครั้งก็มีผู้หญิงสวมเสื้อคลุมเตรียมจะเข้าห้องน้ำ เดินออกมายืน กลางเวทีแล้วเปิดเสื้อคลุมซ้ายที่ขวาที่ จนท้ายที่สุดเปิดเสื้อคลุมทั้งสองข้าง แต่ กลับมีดอกเฟื่องฟ้ามัดเป็นช่อผูกบั้นเอวปิดบังอวัยวะของสงวนเอาไว้

ภาพที่ 8

ภาพที่ 9

ภาพที่ 8 โฆษณาการแสดง
ระบำที่ตึกเจริญตามหน้า
หนังสือพิมพ์

ภาพที่ 9 นายบุญศรี
สอนขับเสียง (ครั้ง เรื่องนาม)

นอกจากนี้ นายหรั่งเองยังเข้าร่วมแสดงกับนางระบำด้วย เช่น นางระบำ
นอนราบกลางเวทีแล้วยกแข้งยกขาสลับกันนายหรั่งเข้าไปนั่งทำท่าก้มๆ เงยๆ
ดมกลิ้งบริเวณที่สงวนของนางระบำ แล้วจึงโบกมือไปมา เพื่อสื่อให้รู้ว่า เป็นกลิ้ง
ไม่ทิ้งประสงค์⁴⁷ การแสดงหนึ่งที่เรียกเสียงเฮลั่นจากผู้ชมคือ การที่นางระบำหญิง
แต่ละคนเปิดห่อของตนแล้วเอามาชนกับของนางระบำอีกคนหนึ่ง เรียกกันสนุกๆ
ว่า “ทำยุทธหัตถี”⁴⁸

ทั้งนี้คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การแสดงระบำจำป๊ะของคณะนายหรั่ง เรื่องนามนั้น เป็น
ความบันเทิงเชิงกามารมณ์ที่ทำให้ผู้ชมแทบลืมเสียงหวอจากการทิ้งระเบิดของ
เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรไปชั่วขณะเลยทีเดียว เพราะแม้เอาแต่จับจ้องสนใจอยู่กับ
การ “เปิดห่อ” ของนางระบำนั่นเอง

ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งชนะสงคราม
ได้เห็นทางยกพลเข้ามาในประเทศไทยเพื่อปลดอาวุธกองทหารญี่ปุ่น ปรากฏว่า
คณะระบำจำป๊ะของนายหรั่ง เรื่องนามก็ยังถูกร้องขอจากทหารฝ่ายสัมพันธมิตร
ให้เปิดการแสดงเป็นพิเศษอีกหน⁴⁹ นี่ย่อมสะท้อนให้เราเห็นว่า คณะระบำของ
นายหรั่งมีชื่อเสียงไปทั่ว ต่อมา เมื่อประเทศไทยได้กลับเข้าสู่ภาวะของความสงบ
เป็นที่เรียบร้อยแล้ว นายหรั่ง เรื่องนาม จึงจัดแสดงคณะระบำจำป๊ะของตนประจำอยู่ที่
ตลาดบำเพ็ญบุญอย่างถาวร

4. บทสรุป

สภาพของกรุงเทพฯ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องเผชิญทั้งการยึดครองจากกองทัพญี่ปุ่น และการทิ้งระเบิดจากเครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตร ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของผู้คนดำเนินไปอย่างยากลำบากยิ่งนัก ความบันเทิงเรีงมย์ที่เคยเคยมีในเมืองฟ้าอมรพลันเงียบเหงาลง อย่างไรก็ตาม ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนพยายามวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อสะท้อนว่า ช่วงเวลาดังกล่าวก็ยังคงมีความพยายามยับยั้งของความบันเทิงเชิงกามารมณ์ที่เรียกว่า “จำป๊ะ” ท่ามกลางสมรภูมิ โดยทำหน้าที่ปลอบประโลม และเยียวยาความทุกข์ทรมานของชาวเมืองหลวงให้ผ่อนคลายลงพอสมควร

ข้อสงสัยประการหนึ่งที่ผู้เขียนสนใจ และพอจะมองเห็นคำตอบคือ เพราะเหตุใดความบันเทิงเชิงกามารมณ์ที่เรียกว่า “จำป๊ะ” จึงสามารถดำรงอยู่ได้ต่อเนื่อง ในช่วงสงคราม รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจที่ทรุดโทรม นั่นเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้คนเต็มไปด้วยความอัดอั้นอึดอัดทุกข์ เมื่อปรากฏความบันเทิงหลงเหลืออยู่ ชาวเมืองหลวงจึงหาทางออกด้วยการพากันเข้าชมการแสดงอย่างล้นหลาม เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้เพลิดเพลิน และเลี้งหนีจากภาพสงครามไปชั่วขณะ นอกจากนี้ “จำป๊ะ” ยังได้รับการสนับสนุนให้จัดแสดงเป็นพิเศษจากกองทัพญี่ปุ่น รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐไทยก็ได้กวัดข้นจับกุมแจกเช่นในช่วงก่อนภาวะสงคราม เนื่องด้วยธุรกิจความบันเทิง “จำป๊ะ” กลายเป็นรายได้สำคัญให้กับหน่วยงานราชการนำไปใช้ประโยชน์

ดังนั้น ความบันเทิงเชิงกามารมณ์ในรูป “จำป๊ะ” จึงมีบทบาทไม่น้อยในช่วงภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 บทความชิ้นนี้เป็นการเปิดพื้นที่ให้เรื่องราวดังกล่าว เสมือนการ “เปิดห่อ” เรียกแขกให้มองเห็น และพอตระหนักถึงคุณค่าของการมีอยู่ของมันในหน้าประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นฐานให้กับผู้ที่สนใจเกี่ยวกับความบันเทิง และสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ศึกษาค้นคว้าต่อยอดให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ■

บรรณานุกรม

- อาจินต์ ปัญจพรรค์. *ธุรกิจบ่นชาวอ่อน*, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2514).
- “สนามเขมมสุขเปิดใหม่สนุกครึกครื้นอีกแล้ว,” *บางกอกการเมือง* (วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2473).
- “พูดถึงระบำเปลื้องกาย,” *สยามราษฎร์* (วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2474), น. 10.

เชิงอรรถ

- ¹ แถมสุข นุ่มนนท์, *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: สายธาร, 2544), น. 107.
- ² สรศัลย์ แฟงสภา, “หวอ” *ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2*. (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2539), น. 32.
- ³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, วอชิงตัน ดี.ซี. “Free Thai Movement” 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1942 หมายเลข D.S. 892.01/21 หน้า 24 อ้างถึงใน แถมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, น. 110.
- ⁴ แถมสุข นุ่มนนท์, อ้างแล้ว, น. 150.
- ⁵ ดิเรก ชัยนาม, *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2*, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2549), น. 135.
- ⁶ ลาวัณย์ โชตามระ, *ชีวิตชาวกอง เมื่อก่อนศตวรรษมาแล้ว และชีวิตชาวกองสมัยสงคราม*. (กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา, 2527), น. 217.
- ⁷ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, *ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*. (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544), น. 18.
- ⁸ โกวิท ตั้งตรงจิตร, *เล่าความหลังครั้งสงคราม*. (กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ, 2554), น. 127.
- ⁹ อาจินต์ ปัญจพรรค์, *บอมบ์กรุงเทพฯ*. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2541), น. 50.
- ¹⁰ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์, *หัวใจที่มีตีน*. (กรุงเทพฯ: สายคำ, 2527), นน. 147-148.
- ¹¹ เฟิงอ้าง.
- ¹² นิภาพร รัชตพัฒนากุล, “ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2475-2488,” (วิทยานิพนธ์ภาควิชาประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), นน. 112-113.
- ¹³ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, “สุนทรภรณ์ยังไม่ตาย,” ใน *นักเขียน ศิลปิน และสังคมไทย*. (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2542), นน. 115-116.
- ¹⁴ สมทรง กฤตมโนรณ, “รำโทนความสนุกสนานของคนไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2,” *ศิลปวัฒนธรรม*, 14(6), เมษายน 2536, นน. 62-69.
- ¹⁵ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, อ้างแล้ว, น. 26.
- ¹⁶ ยุธิชเฐียร (ยศ วัชรเสถียร), “ไนท์คลับในเมืองไทย,” ใน *เกสต์จากอดีต*. (กรุงเทพฯ: เฟื่องอักษร, 2513), น. 517.
- ¹⁷ งามอาจ รุ่งจันทร์ฉาย, *ลุยคราบดาวกาม*. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2532), น. 46.
- ¹⁸ เฟิงอ้าง.
- ¹⁹ Scot Barmé, *Woman, Man, Bangkok: Love, Sex, and Popular culture in Thailand*. (Chiang Mai: Silkworm, 2002), pp. 83-87.
- ²⁰ ยุธิชเฐียร (ยศ วัชรเสถียร), “ไนท์คลับในเมืองไทย,” ใน อ้างแล้ว, น. 513.
- ²¹ ยุธิชเฐียร (ยศ วัชรเสถียร), “เมื่อการเดินรำแพรมาสู่คนไทย,” ใน อ้างแล้ว, น. 537.
- ²² พีระพงศ์ ตามาพงศ์, *ท่องอดีตกับสามเกลอ เล่ม 3*. (กรุงเทพฯ: เอสซี แมทซ์ บอกรซ์, 2547), นน. 214-215.
- ²³ “สถานหย่อนใจตึกดำรงพาณิชย์,” *ศรีกรุง* (วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2474).
- ²⁴ “เปลือยกายเต้นระบำไปกันอย่างถึงแก่น,” *สยามราษฎร์* (วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2474), น. 16.
- ²⁵ ซาลี เอี่ยมกระสินธุ์, *เมืองไทยสมัยก่อน*. (กรุงเทพฯ: เรื่องศิลป์, 2519), น. 108.
- ²⁶ “น.ส. ซาลี ซึ่งเป็นดารากที่กำลังเปล่งรัศมีอยู่ ณ 9 ชั้นเวลานี้,” *สยามราษฎร์* (วันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2474), น. 1.
- ²⁷ “นางสาวพิกุลแกม - นี่เป็นทำนองๆ ของดิฉัน ทำกระดูกกระตึกคุณเคยเห็นแล้วหรือ,” *สยามราษฎร์* (วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2474), น. 1.

- ²⁸ ยุธิชฐีเยร (ยศ วัชรเสถียร), อ้างแล้ว, น. 514.
- ²⁹ “เปลี่ยนชุดใหม่,” *สยามราชฎร์* (วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2474), น. 9.
- ³⁰ “สนามเขมมสุขเปิดใหม่สนุกครึกครื้นอีกแล้ว,” *บางกอกการเมือง* (วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2473).
- ³¹ ยุธิชฐีเยร (ยศ วัชรเสถียร), *ชุดจากอดีต*. (กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์, 2514), น. 149.
- ³² สาเหตุที่นายบุญศรี สอนชุ่มเสียง มีชื่อว่า “หรั่ง” เนื่องจากเขามีผมสีแดงเหมือนฝรั่ง และเป็นนามพระราชทานจาก รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินผ่านแถวนักเรียน โรงเรียนวัดปากน้ำ
- ³³ ดึกเก้าชั้น หรือดึกไฟบุลย์สมบัติ เป็นดึกที่สูงที่สุดของกรุงเทพฯ ช่วงทศวรรษ 2480 เจ้าของคือ พระยาไฟบุลย์สมบัติ (เดช บุนนาค)
- ³⁴ “ที่ปลูกตาปลูกใจที่ดึกเก้าชั้น,” *หลักเมือง* (วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2484), น. 6.
- ³⁵ ยุธิชฐีเยร (ยศ วัชรเสถียร), “เมื่อการเดินร่ำแพร่มาสู่คนไทย,” ใน อ้างแล้ว, น. 539.
- ³⁶ *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายหรั่ง (บุญศรี) สอนชุ่มเสียง (นายหรั่ง เรื่องนาม) ณ เมรุวัดพระพิเรนทร์, วันที่ 27 เมษายน 2512, น. [7].*
- ³⁷ ระเบิดลูกแรกที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งลงบริเวณเยาวราชได้ตกลงข้างดึกเจ็ดชั้น ซึ่งเป็นที่จัดแสดงระบำของนายหรั่ง
- ³⁸ *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายหรั่ง (บุญศรี) สอนชุ่มเสียง (นายหรั่ง เรื่องนาม), อ้างแล้ว, นน. [7]-[8].*
- ³⁹ เพิ่งอ้าง, น. [8].
- ⁴⁰ วรารห์ โรจนวิภาต, “นายหรั่ง เรื่องนาม,” [ออนไลน์]. *เรื่องเล่าปราชญ์ท้องถิ่น*. เข้าถึงที่: <http://culture.bsru.ac.th/document/prachtongtin/rung-reangnam.pdf>
- ⁴¹ ทศนา ทศนมิตร, *เกร็ดบางกอก*. (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2554), 139.
- ⁴² *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายหรั่ง (บุญศรี) สอนชุ่มเสียง (นายหรั่ง เรื่องนาม), อ้างแล้ว, น. [7].*
- ⁴³ จุรี โอศิริ, “ระบำตาหรั่ง,” ใน *โลกของจุรี โอศิริ*. (กรุงเทพฯ: สามสี, 2542), นน. 109-111.
- ⁴⁴ ทศนา ทศนมิตร, อ้างแล้ว, นน. 141-142.
- ⁴⁵ กาญจนาคพันธุ์, *กรุงเทพฯ เมื่อ 70 ปีก่อน*, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2545), น. 90.
- ⁴⁶ โรม บุนนาค, *บันทึกแผ่นดิน ชุดเรื่องเก่าเล่าสนุก 3*. (กรุงเทพฯ: สยามบันทึก, 2554), นน. 177-181.
- ⁴⁷ วรารห์ โรจนวิภาต, อ้างแล้ว.
- ⁴⁸ กมล ลำปาง. “ไปดูหน้าที่โรงหนังศรีกรุงกันเถอะ”. [ออนไลน์]. 21 มิถุนายน 2555. คำตอบที่ 16. *มุขโฮมเทียเตอร์(HT)*. เข้าถึงที่: www.htg2.net/index.php?topic=81221.msg1022942#msg1022942.
- ⁴⁹ *อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายหรั่ง (บุญศรี) สอนชุ่มเสียง (นายหรั่ง เรื่องนาม), อ้างแล้ว, น. [8].*

อ่านอดีต: แนะนำหนังสือว่าด้วยประเทศไทยยุคสงครามโลกครั้งที่ 2

เรื่องราวของประเทศไทยยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ เพราะนอกจากจะเป็นช่วงที่เต็มไปด้วยหลักฐานชั้นต้น ชันรองให้สืบค้นไม่รู้จักแล้ว ยังเป็นยุคเปลี่ยนผ่านสำคัญครั้งหนึ่งของสังคมไทย บทความนี้จึงถือโอกาสแนะนำหนังสือดี 5 เล่มที่อาจช่วยให้ผู้สนใจประวัติศาสตร์ช่วงเวลาดังกล่าวสามารถมองเห็นภาพรวมของสังคมไทยยุคสงครามได้รอบด้านยิ่งขึ้น

เริ่มที่เล่มแรก “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง: ยุคเชื้อผู้นำชาติพันธุ์” (พิมพ์ครั้งที่ 2, พ.ศ. 2544) ของ แกมสุข นุ่มนนท์ อดีตศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร นับเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่ช่วยให้ภาพสถานการณ์การเมืองไทยภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ชุดที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) ที่ต้องเผชิญหน้ากับการเดินทางบุกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของทหารญี่ปุ่นเมื่อปี พ.ศ. 2484 ได้อย่างน่าติดตาม ผู้เขียนค้นคว้าเอกสารชิ้นต้นจำนวนมาก เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์สถานการณ์ของไทยตลอดช่วงสงคราม โดยเน้นอธิบายบทบาท และความพยายามของญี่ปุ่นในการใช้ไทยเป็นจุดยุทธศาสตร์เพื่อสร้าง “วงศ์ไพบูลย์แห่งมหาเอเชียบูรพา” นอกจากนี้ ในบทสุดท้ายผู้เขียนยังได้อภิปรายถึงที่มาที่ไป ตลอดจนพัฒนาการของ “ขบวนการเสรีไทย” ซึ่งได้แสดงบทบาทสำคัญในการต่อต้านทหารญี่ปุ่น สมาชิกของขบวนการดังกล่าวหลายคนต่อมายังกลายเป็นตัวละครที่มีบทบาทระดับแนวหน้าของการเมืองไทยยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

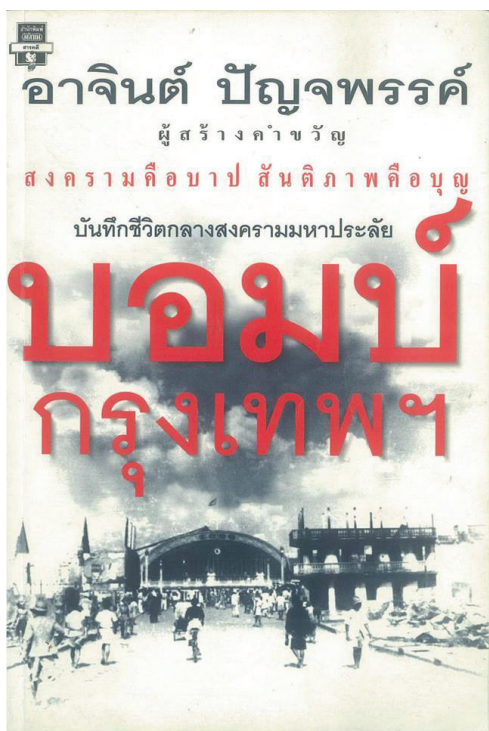
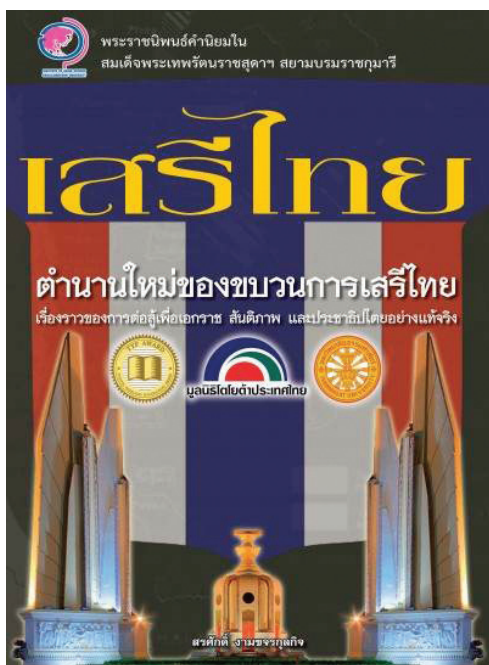

หนังสือสำคัญอีกเล่มคือ “ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2” (พิมพ์ครั้งที่ 4, พ.ศ. 2549) ซึ่งเป็นงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์กึ่งอัตชีวประวัติของ ดิเรก ชัยนาม หนึ่งในสมาชิกคณะราษฎร และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในหนังสือเล่มนี้ที่หนาเกือบพันหน้า ผู้เขียนได้อธิบายภาพเหตุการณ์นับตั้งแต่ก่อน ไฟสงครามลูกลามมาถึงไทย จนกระทั่งเมื่อหลังสงครามสิ้นสุดลงแล้วโดยละเอียด ด้วยความที่ผู้เขียนเป็นนักการทูต จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้จึงอยู่ที่ข้อมูลทางการทูตเชิงลึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจรจาต่อรองระหว่างผู้แทนชาติต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่กำหนดความเป็นไปของสงครามโดยรวม นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังได้รวบรวมเอกสารชั้นต้นต่างๆ อาทิ ข้อเขียนของบุคคลร่วมสมัย สนธิสัญญา และเอกสารทางราชการสำคัญ ซึ่งไม่ได้หาอ่านกันได้ง่ายนักในหนังสือทั่วไป

บันทึกความทรงจำของบุคคลร่วมสมัยอีกคนที่สำคัญไม่แพ้กัน คือ “ผู้บัญชาการชาวพุทธ: ความทรงจำของนายพลนากามูระเกี่ยวกับเมืองไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา” (พิมพ์ครั้งที่ 2, พ.ศ. 2546) หนังสือที่เขียนขึ้นจากความทรงจำของ นายพลอาเคโตะ นากามูระ ผู้เป็น “เพื่อนสนิท” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพอู๋ญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเป็นเวลาถึง 3 ปี 3 เดือน ผู้เขียนได้สะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่เขามีต่อสถานการณ์การเมืองไทย และระหว่างประเทศ อีกทั้งยังฉายภาพความสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองไทย ตลอดจนบริบทแวดล้อมทางสังคมการเมือง ณ ช่วงเวลาดังกล่าวได้อย่างมีสีสัน เต็มไปด้วยรายละเอียดอันน่าตื่นใจมากมาย

ในขณะเดียวกัน หนังสือเรื่อง “เสรีไทย ตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทย” (พิมพ์ครั้งแรก, พ.ศ. 2555) ซึ่งเขียนโดย พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ อาจารย์ประจำโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ก็นับเป็นผลงานวิชาการที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านข้อมูลหลักฐาน คือมีการใช้เอกสารชั้นต้นใหม่จำนวนมาก โดยเฉพาะชุดเอกสารของ O.S.S. หน่วยสืบราชการลับของสหรัฐฯ และในด้านวิธีการศึกษาที่ลงไปวิเคราะห์เจาะลึกเชิงประวัติของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเสรีไทย หลายร้อยคน ผู้เขียนได้อธิบายพัฒนาการของขบวนการเสรีไทย พร้อมทั้งเสนอข้อถกเถียงว่า ขบวนการเสรีไทยมีบทบาทหลักในการต่อต้านลัทธิเผด็จการทหาร ไม่ใช่แค่การต่อต้านญี่ปุ่นตามที่เข้าใจกันแบบเดิม ทั้งยังชี้ให้เราตระหนักด้วยว่า ผลพวงจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้เองที่ทำให้บทบาทด้านประชาธิปไตยของเสรีไทยถูกลบไปจากหน้าประวัติศาสตร์

หนังสือเล่มสุดท้าย คือ “บอมบ์กรุงเทพฯ” (พิมพ์ครั้งแรก, พ.ศ. 2541) เป็นงานเขียนบันทึกความหลังเมื่อครั้งยังเป็นวัยรุ่นของอาจินต์ ปัญจพรรค นักเขียนชื่อดังผู้เคยใช้ชีวิตช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเด่นข้อหนึ่งตรงที่เป็นการผสมผสานงานวรรณกรรมเข้ากับสารคดีกึ่งชีวประวัติ โดยมีเนื้อหาสะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนร่วมสมัยที่ต่างต้องใช้ชีวิตอยู่กับเสียงเตือนภัย และหลุมหลบภัย ด้วยอาการอกสั่นขวัญผวากับการระดมทิ้งระเบิดต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น โดยเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรตลอดช่วงเวลา 4 ปีของสงคราม ผู้อ่านคงได้อรรถรสในระดับหนึ่ง เสมือนได้ย้อนอดีตกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในช่วงเวลาอันมืดมนดังกล่าวของชาวไทยทุกหย่อมหญ้า ■

“ช่องเขาขาด” บทเรียน บาดแผล และความทรงจำ (อันแสนเจ็บปวด)

เมื่อพูดถึง “รถไฟสายมรณะ” ผู้คนมักกลับมาเห็นภาพสะพานข้ามแม่น้ำแคว หรืออย่างมากก็รวมไปถึงพิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และสุสานทหารสัมพันธมิตร ที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวสะพานไปไม่กี่กิโลเมตร อย่างไรก็ตาม จะมีสักกี่คนที่ตระหนักว่า อันที่จริงแล้วเส้นทางที่ถูกเรียกขานว่า “รถไฟสายมรณะ” นั้นกินพื้นที่หลายกิโลเมตร มีความกว้างใหญ่เหลือคณา และยังเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ที่กองทัพญี่ปุ่นวางไว้เพื่อพิชิตจักรวรรดิอังกฤษ

เรื่องราวเกี่ยวกับเส้นทางรถไฟสายมรณะได้ถูกนำไปตีแผ่ในรูปแบบเขียนอัตชีวประวัติของเหล่าเชลยผู้รอดชีวิต อาทิ “The Railway Man” ของ Eric Lomax และ “อาทิตย์อุทัยดั่งสายฟ้า” ของ Leo Rawlings อย่างงานเขียนชิ้นแรกก็เพิ่งถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ ในชื่อเดียวกันว่า “The Railway Man” จากความทรงจำของ Eric Lomax เส้นทางสายนี้เป็นดังประตูสู่ความทุกข์ทรมานบนดินที่อื้ออึงด้วยเสียงเหล็กกระทบหิน และเมื่อมองไปทางใดก็เห็นแต่เรือนร่างที่เปลือยเปล่าอันชูปหอมของเชลยศึก พวกเขาจำได้เพียงแต่ความอ่อนเพลีย และความหดหู่ของทหารญี่ปุ่น ภาพยนตร์เรื่อง “The Railway Man” ได้ฉายภาพการลงโทษอย่างไร้ปราณีที่ทหารญี่ปุ่นกระทำต่อเชลยศึก ความเจ็บปวดฝังลึกลงในจิตใจ และความทรงจำ เป็นเสมือนคำสาปที่ตามหลอกหลอนเชลยเหล่านั้นไปจนวันตาย แม้ยามกลับสู่ชีวิตปกติหลังสงคราม

เหตุการณ์ ความทุกข์ และบาดแผลทั้งหมดที่เหล่าเชลยศึกต้องเผชิญได้เกิดขึ้นและจบลง ณ สถานที่ซึ่งถูกขนานนามว่า “ช่องเขาขาด”

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 พื้นที่ “ช่องเขาขาด” ในจังหวัดกาญจนบุรี ได้ถูกนำมาพัฒนาเป็น “ช่องเขาขาด: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งความทรงจำ” (Hellfire Pass Memorial Museum) ภายใต้การริเริ่มของ J. G. Tom Morris อดีตเชลยศึกชาวออสเตรเลีย พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เปิดทำการเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2542 โดยเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลออสเตรเลีย และกองทัพไทย เพื่อจัดตั้ง:

“อนุสรณ์สถานที่แสดงถึงความอดทน และความเสียสละของเชลยศึกสัญชาติพันธมิตร และแรงงานพลเรือนชาวเอเชีย ผู้ซึ่งทุกข์ทรมานและเสียชีวิตบนทางรถไฟสายไทย-พม่า ในห้วงปี พ.ศ. 2484-2485 อนุสรณ์สถานแห่งนี้ยังเป็นสิ่งทีแสดงถึงความอดทนและความเสียสละของเชลยศึกฝ่ายพันธมิตร ณ ที่ต่างๆ ทั่วทั้งภูมิภาคแปซิฟิกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2”

(จากแผ่นพับของพิพิธภัณฑ์ “อนุสรณ์สถานช่องเขาขาด: ทางรถไฟไทย-พม่า”)

พิพิธภัณฑ์อนุสรณ์ช่องเขาขาดนี้ตั้งอยู่ท่ามกลางป่าไทรโยคอันชุ่มชื้นภายในกองการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานทหารพัฒนา บริเวณกิโลเมตรที่ 64-65 บนทางหลวงหมายเลข 323 (กาญจนบุรี-ไทรโยค-ทองผาภูมิ) หากเดินทางจากกรุงเทพฯ ด้วยรถประจำทางก็คงจะกินเวลา 3 ชั่วโมงกว่า โดยต้องอาศัยรถตู้สาย “สังขละบุรี” ที่ภายในตัวเมืองกาญจนบุรี เพื่อต่อมาลงหน้าสำนักงานทหารพัฒนา

พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เปิดให้เข้าชมฟรีโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย อีกทั้งยังมีแผ่นพับทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น และภาษาดัตช์ แจกให้อ่านประกอบป้ายนิทรรศการจะเป็นป้ายภาษาอังกฤษ และภาษาไทยสลับกันไป โดยตัวพิพิธภัณฑ์ถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกนั้นอยู่ในตัวตึก คือ เป็นนิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นมาของการสร้างทางรถไฟสายนี้

มีแบบจำลองจัดแสดง และที่น่าสนใจคือ มีการบอกเล่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเชลยศึกทั้งหลาย ผ่านเครื่องมืออุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งของในชีวิตประจำวันของพวกเขาระหว่างกำลังถูกจองจำอยู่ ณ ช่องเขาขาด นอกจากนี้ยังมีจุดชมวิวของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นจุดที่บอกได้เลยว่าไม่แะไม่ได้ เพราะเมื่อเดินออกมาถึงจุดดังกล่าว เราจะมองเห็นธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ท่ามกลางเมฆหมอก ขอบเขาไล่สลับกับเนินเขา หุบเขาทอดเรียงรายเคียงคู่ไปกับถนนสายเล็กที่ทอดยาวไกลสุดลูกหูลูกตา และหากมีอุปกรณ์รับฟังคำบรรยายที่ทางเจ้าหน้าที่ได้มีบริการไว้ให้ยืม เราก็สามารถกดไปที่หมายเลข 19 เพื่อฟังคำบรรยายสำหรับจุดชมวิวแห่งนี้ว่า

“ที่นี่จัดให้ท่านได้ใคร่ครวญ หุบเขาที่ดูเหมือนจะมีความสงบสุขแล้ว เราทราบดีว่านี่ไม่ใช่ความสงบสุขเสมอไป เส้นแบ่งเขตแดนของความป่าเถื่อนและความมีอารยธรรมของมนุษย์ ได้ถูกรุกล้ำมาแล้ว ณ ที่แห่งนี้”

ชื่องาน:
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งความทรงจำ
วันเวลาทำการ: วันจันทร์ ถึงวันเสาร์
เวลา 9.00 ถึง 16.00
ค่าใช้จ่ายในการเข้าชม: ไม่มี
ที่ตั้ง: กองกำลังทหารพัฒนา
ถนนแสงชูโต อำเภอไทรโยค
จังหวัดกาญจนบุรี
โทรศัพท์: 034-531-347,
081-754-2098, 081-814-7564

การชมนิทรรศการนั้นเป็นเหมือน การเตรียมพร้อมก่อนที่เราจะได้ออกไป สัมผัสสถานที่จริง ซึ่งเป็นส่วนที่ 2 ของ พิพิธภัณฑ์ เมื่อลงจากพิพิธภัณฑ์มา ตามเส้นทางที่มีป้ายบอก เราจะมาถึง ทางแยก หากเลือกไปทางซ้าย เราจะพบ กับเส้นทางที่ไม่ยากลำบากนัก เพราะเป็น เหมือนเส้นทางลงจากภูเขา มีระเบียบไม้ สำหรับเดิน ขณะที่ทางขวาจะค่อนข้าง ลำบากกว่า เพราะไม่มีระเบียบ มีราวจับ ข้างทางให้เท่านั้น แต่ไม่ว่าจะเลือกไป ทางไหน หลังเดินไปได้ราว 10 นาที เราจะพบกับหมอนรองทางรถไฟที่เป็น ไม้ท่อนๆ วางเรียงรายอยู่ 4-5 ท่อนไป ตลอดเส้นทาง ซึ่งนี่คือสิ่งที่หลงเหลือ จริงตั้งแต่เมื่อ 70 ปีก่อน ลักพัก เราก็ จะมาถึงจุดที่เรียกกันว่า “ช่องเขาขาด” อันที่จริง ช่องเขาดังกล่าวไม่ได้เป็น ช่องเขาที่ปรากฏขึ้นโดยธรรมชาติ หาก แต่เกิดจากฝีมือมนุษย์ ซึ่งใช้เพียงค้อน และเหล็กสกัดในการทุบเขาแล้วเจาะ ออก ซึ่งเมื่อได้เห็น เราจะทิ้งไปกับพลัง ของมนุษย์ที่สามารถเจาะช่องเขาได้ยาว เกือบ 1 กิโลเมตร และลึกกว่า 10 เมตร ซึ่งแน่นอนว่า ช่องเขาขาดนี้ไม่ใช่เพียง ช่องเขาที่ขาดจากกันเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงชีวิตของบรรดาเชลยศึกที่ ขาดหาย และล้มตายไปที่ละคน บ้างด้วย โรคระบาด บ้างด้วยความหิวโหย บ้างด้วย การลงทัณฑ์ บริเวณพื้นที่ช่องเขาขาด ทุกวันนี้ จึงเต็มไปด้วยดอกไม้ ธงชาติ ไม้กางเขน ตลอดจนรูปผู้คนที่ต้อง ตกมาเป็นแรงงานสร้างช่องเขาแห่งนี้

แม้จะมีนัยสื่อถึงสุสาน แต่ก็เป็นสุสานอันเงียบสงบ และชวนให้ลึกลับ ธรรมชาติสีเขียว โดยรอบ ลมเย็นที่พัดไหว และวิวทิวทัศน์ของภูเขา ต่างร่วมกันประกอบสร้าง และ โอบกอด “อนุสรณ์สถานแห่งความทรงจำ” นี้

และนี่คือจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์ช่องเขาขาด คือเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เปิดให้เรา ได้ สัมผัสกับสถานที่จริงอันเป็นที่เกิดเหตุ ซึ่งแม้จะคงเหลือเพียงเศษซากปรักหักพัง หรือร่องรอยที่มีคู่ควรที่จะดำรงอยู่ต่อไปเพื่อต่อยอดย้ำฝันร้ายของเหล่าเชลยศึก แต่ อีกด้านหนึ่งก็เป็นอนุสรณ์ย้ำเตือนความทรงจำอันเจ็บปวดของผู้คนไม่ให้เราหลงลืม เหตุการณ์ที่เป็นอีกบทเรียนราคาแพงสำหรับมวลมนุษยชาติ

ผู้เขียนอยากเชื่อเชิญให้ทุกท่านได้ลองมาสัมผัสกับพิพิธภัณฑ์ช่องเขาขาดด้วย ตัวเอง เมื่อมาถึงที่ซึ่งเป็นเสมือน “นรกบนดิน” ของใครหลายคนในอดีต คุณอาจ จะได้เห็นเปลวเพลิง คุณอาจจะได้ยินเสียงค้อน เสียงเหล็กสกัด หรือเสียงอื้ออึง ของเหล่าเชลยศึก ทั้งหมดนี้คือความทรงจำที่ยังมีลมหายใจ ณ ช่องเขาขาด เป็น ความทรงจำที่พวกเราทุกคนควรช่วยร่วมกันสืบสาน เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะไม่มี ผู้ใดในอนาคตที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานที่เคยเกิดขึ้นกลางผืนป่าไทรโยค เมื่อ 70 กว่าปีก่อนอีก ■

“สำหรับประเทศไทยเอง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังดูมีค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะที่นอกเหนือไปจากประวัติศาสตร์การทหาร และประวัติศาสตร์การทูต หากจะอธิบายว่า นี่เป็นเพราะเราไม่ได้รับผลกระทบ หรือมีบทบาทเทียบเท่าประเทศอังกฤษ ก็คงฟังไม่ขึ้น เพราะชัดเจนว่า เราต้องอยู่ได้ไปเลยทั้งแห่ง สงคราม เป็นทั้งเหยื่อ เป็นทั้งตัวแสดง เป็นทั้งสมรภูมิ ขณะเดียวกัน ก็ยังพูดได้ว่า พัฒนาการของประเทศไทยทุกวันนี้ได้มีส่วนถูกหล่อหลอมมาจากภัยสงครามเมื่อ 70 ปีก่อน ดังนั้น เราจึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จุฬาสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ฉบับนี้จะ ได้มีส่วนร่วมด้วยการหยิบยกประเด็นดังกล่าวมานำเสนอ”

จากบทบรรณาธิการ
กฤษ ฟูวงศ์เจริญ

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาดศึกเอเชียบูรพา
 จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19
 (กันยายน 2558 - พฤษภาคม 2559)
 Thammasat University Archives Bulletin, Volume 19
 (June 2015 - May 2016)

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาดศึกเอเชียบูรพา

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาดศึกเอเชียบูรพา
 (กันยายน 2558 - พฤษภาคม 2559)
 Thammasat University Archives Bulletin, Volume 19
 (June 2015 - May 2016)

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาดศึกเอเชียบูรพา

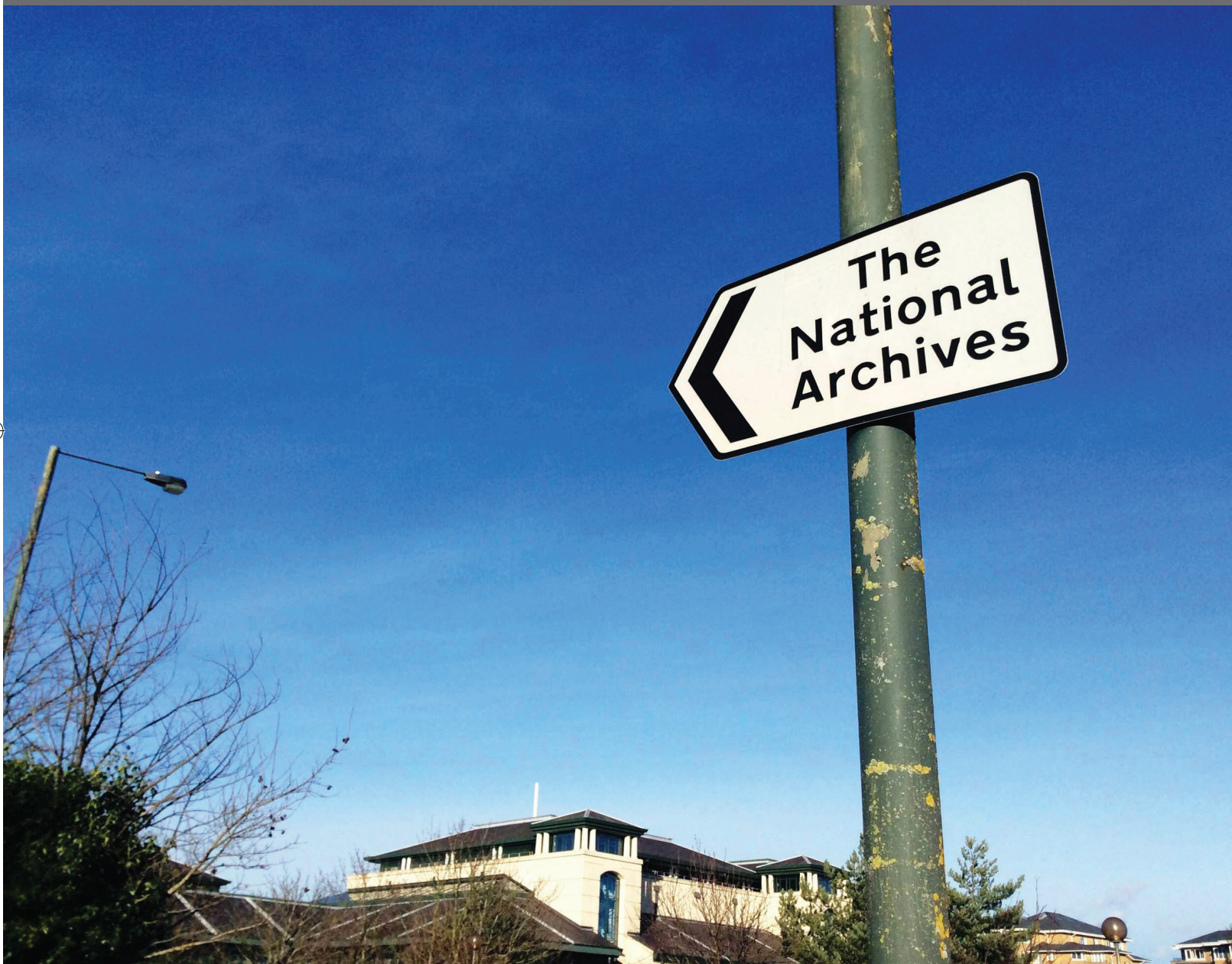

7 ทศวรรษรำลึก ไทยกับมหาดศึกเอเชียบูรพา

เบื้องหลัง ของเบื้องหน้า

“อย่าตัดสินหนังสือที่หน้าปาก” ยังคงเป็นข้อคิดอันน่าประทับใจ แต่ในทัศนะของคนทำหนังสือแล้ว หน้าปากเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยจุฬาสารเล่มนี้ก็เช่นกัน กองบรรณาธิการต้องหมัดแรงกันไปไม่น้อยกับเรื่องหน้าปก เริ่มจากการตั้งชื่อที่กินเวลาหรือไม่น้อยกว่า 3 สัปดาห์ ซึ่งก็ต้องขอขอบคุณ (อาจารย์) วาสิฏฐิชัยพันธ์ เป็นกรณีพิเศษที่คิดชื่อเหมาะๆ มาเสนออย่างอุตสาหะ แม้ตัวจะอยู่ต่างประเทศก็ตาม

หลังจากได้ชื่อแล้ว กองบรรณาธิการก็หารือกับคุณเอกพันธ์ क्रमนต์ตรี โดยมีแบบคร่าวๆ ไปลองเสนอคือ เน้นโทนขาวดำ ใช้สีตัดกันแบบเหลืองดำ และสื่ออารมณ์หนักๆ ของสงคราม ท้ายที่สุด คุณเอกพันธ์ก็ไม่ได้ทำให้พวกเราผิดหวัง เพราะนอกจากจะออกแบบมาอย่างดีแล้ว ยังทำมาให้เลือกหลายแบบด้วย และแม้ว่าจะมีปกเพียงแค่แบบเดียวเท่านั้นที่ถูกเลือกใช้ทางกองบรรณาธิการก็ขอนำแบบที่เหลือส่วนหนึ่งมาเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วย ■

ราชครุฑในสายตาราชาสีห์: เอกสารเรื่องไทยในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหราชอาณาจักร

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (The National Archives) ของสหราชอาณาจักรเป็นหน่วยงานภายใต้กระทรวงยุติธรรมที่เปิดให้บริการแก่ผู้สนใจค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยแต่ละสัปดาห์จะเปิดทำการตั้งแต่วันอังคาร ถึงวันเสาร์ เวลา 9.00 ถึง 17.00 หรือ 19.00 แล้วแต่วัน นักวิจัย หรือบุคคลทั่วไปที่ต้องการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นต้องกรอกใบสมัครเพื่อทำบัตรสมาชิก ซึ่งจะมีอายุรวม 3 ปี โดยใช้หลักฐานที่อยู่อาศัย ณ ปัจจุบัน และหลักฐานชื่อผู้ขอใช้บริการที่มีลายเซ็นถูกต้องประกอบ หอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักรเป็นที่เก็บรวบรวม และอนุรักษ์เอกสารต้นฉบับ (Original documents) ซึ่งถูกผลิตขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐทั้งหลายในสหราชอาณาจักร เอกสารที่เก็บไว้ที่นี่จะประกอบด้วยเอกสารต้นฉบับมากกว่า 11 ล้านชิ้น และครอบคลุมระยะเวลายาวนานกว่า 1,000 ปี หอจดหมายเหตุแห่งชาติถูกก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2546 จากการควบรวม 4 หน่วยงานเข้าด้วยกัน คือ (1) The Public Record Office (2) The Royal Commission on Historical Manuscripts (3) Her Majesty's Stationery Office และ (4) The Office of Public Sector Information

บทความชิ้นนี้ต้องการแนะนำเอกสารสำคัญบางฉบับสำหรับผู้สนใจเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร อนึ่ง ผู้อ่านพึงเข้าใจด้วยว่า บทความชิ้นนี้เป็นเพียงการอธิบายแหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้จากฐานข้อมูลที่มีชื่อว่า "Discovery: Our catalogue" เพราะฉะนั้นบทความนี้จึงไม่ได้ครอบคลุมเอกสารทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว แต่จะเป็นบทความแนะนำ และเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการทำวิจัย ซึ่งคงเป็นประโยชน์ไม่มากนักน้อยต่อผู้สนใจหลักฐานที่มีบริการ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักร อีกประการหนึ่ง ผู้วิจัยพึงตระหนักว่า เอกสาร หรือวัสดุทางประวัติศาสตร์ภายในหอจดหมายเหตุแห่งชาตินั้นได้รับส่งมอบ หรือโอนย้ายอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐบาล และภายใต้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ พ.ศ. 2510 ระยะเวลาปิดเอกสารได้ถูกกำหนดไว้ที่ 30 ปี¹

ก่อนอื่น เพื่อให้เข้าใจกลไกการทำงานของรัฐบาลอังกฤษช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เขียนจะกล่าวถึงการจัดระเบียบสายการบังคับบัญชาสูงสุด (Supreme control) และระบบบริหารราชการแผ่นดินในยามสงครามที่นำไปสู่การจัดสรรการทำงาน และก่อตั้งกระทรวงทบวงกรมขึ้นใหม่จำนวนหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยตั้งแต่ช่วงต้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 คณะรัฐมนตรีในยามสงบได้ถูกแทนที่ด้วย คณะรัฐมนตรีการสงคราม (War Cabinet) ซึ่งลักษณะคล้ายคลึงกับคณะรัฐมนตรี การสงครามเมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 คือทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางอำนวยการใน ภาวะสงคราม (Central Direction of the War) การประสานงานระหว่างกระทรวง ทบวงกรมทั้งหลายตกอยู่กับคณะรัฐมนตรีดังกล่าวที่ประกอบด้วย (1) นายกรัฐมนตรี (2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (Chancellor of the Exchequer) (3) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการประสานงานการป้องกันอาณาจักร (Minister for Co-ordination of Defence) (4) ประธานองคมนตรี (Lord Privy Seal) (5) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (6) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทหารเรือ (First Lord of the Admiralty) (7) เลขาธิการสำหรับการสงครามและปฏิบัติการ ทางอากาศ (Secretary of State for War and Air) และ (8) รัฐมนตรีที่ไม่ได้ ว่าการกระทรวง (Minister without portfolio) ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการการ ป้องกันราชอาณาจักร (Committee of Imperial Defence) ที่ถูกก่อตั้งมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2445 เพื่อพิจารณาศึกษาแนวทางป้องกันการรุกราน และรับผิดชอบ ประสานแผนทางทหาร ก็ยังถูกรวมเข้ากับคณะรัฐมนตรีการสงครามด้วย

ภาพที่ 1 บรรยากาศ
แวดล้อมของ
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สทราชอาณาจักร

ภาพที่ 2 ทางเข้าอาคาร
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
สทราชอาณาจักร

ภาพที่ 3 มุมสำหรับสืบค้น
ฐานข้อมูลของ
หอจดหมายเหตุ มีผู้มาใช้
ไม่น้อยแม้เป็นวันธรรมดา

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ในช่วงแรกเริ่มของสงครามนั้น คณะรัฐมนตรีการสงครามประชุมกันทุกวัน และมีคณะกรรมการชุดต่างๆ คอยสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน สำหรับฝ่ายทหารนั้น มีคณะกรรมการที่สืบทบาทสำคัญคือ คณะกรรมการเสนาธิการ (Chiefs of Staff Committee) ที่ “ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีการสงครามในเรื่องที่เกี่ยวข้อง หรือส่งผลกระทบต่อปฏิบัติการทางทหารในภาวะสงคราม” ภายใต้อำนาจของคณะกรรมการชุดนี้จะมีคณะทำงานชุดหลัก คือ คณะกรรมการวางแผนร่วม (Joint Planning Committee) และ คณะกรรมการข่าวกรองร่วม (Joint Intelligence Committee) โดยคณะกรรมการชุดหลังคอยรับผิดชอบเรื่องยุทธศาสตร์ และอยู่ในการดูแลของกระทรวงการต่างประเทศ มีผู้อำนวยการหน่วยสืบราชการลับจากสามเหล่าทัพ ตลอดจนบุคลากรในสังกัดกระทรวงการสงครามทางเศรษฐกิจ (Ministry of Economic Warfare)² มาเข้าร่วม

ภาพที่ 3

75151/6.
(8. 11. 40)

14/31/72/1

WITH THE COMPLIMENTS OF
THE UNDER SECRETARY OF

DISTRIBUTION B.

From THAILAND.

STATE FOR FOREIGN AFFAIRS

Decypher. Sir J. Crosby, (Bangkok).
15th November, 1940.

D. 12. 0 a.m. 16th November, 1940.
R. 10.10 p.m. 16th November, 1940.

No. 436.

JJJJJJ

IMMEDIATE.

Very Secret.

My telegram No. 435.

I have just had illuminating conversation with Prince Varnvaidya, adviser to Thai Cabinet and Foreign Office. He confided to me, on the understanding that if I quoted his words against him he would deny them, that in the event of Japanese possessing themselves of Saigon, Thailand would probably proceed to occupy Laos province of Indo-China and Cambodia. This was course he had recommended to Thai Government and he saw no alternative to it, since Thailand could not afford to see Japan in occupation of those territories. He confessed that such a course might look like aggression and that a formula would have to be devised to cover it. Prime Minister was satisfied that if French were to offer resistance Thai forces were in a position to overcome it.

2. I suggested that Japanese might themselves oppose designs of Thailand and I asked whether they had been consulted. Prince Varnvaidya replied that he did not think Japanese would object but that Thai Government had not consulted them. (I have difficulty in believing this last assertion.) I told the Prince forcibly that I could not conceive of Japanese allowing Thais to take Laos province and Cambodia unless they had come to some arrangement with her and I said that Prime Minister had admitted as much to me. Prince Varnvaidya answered that this might be so but he thought that Japan would ask for their quiescence in cultural and economic fields rather than in military one. That was his belief but he could not foretell what proposals would be until they had actually been made. I enquired whether Japan was likely to ask from Thailand recognition of her new order in Asia. He thought not and took the view that Thailand did not form part of the area to which application of new order was desired.

3. I told Prince Varnvaidya candidly that our fear was that Japan might violate Thai neutrality in order to attack ourselves in Malaya or Burma and that Thailand might in that case content herself with no more than a protest on the ground that she was too weak to offer military resistance. Prince Varnvaidya then said that the Cabinet had only recently re-affirmed that Thailand was to stand by her declared policy of (a) Absolute neutrality in the war and (b) armed resistance to any party attempting to violate her neutrality. This policy had been announced publicly on frequent occasions but it would be unnecessary and invidious to make public re-iteration of it at the present moment. I asked if he really thought that Thailand would oppose the Japanese by force of arms if it came to the point of defending her neutrality against them. He answered in the affirmative but here again I beg leave to doubt him. He went on to say that he did not think Japan would be so unwise as to infringe the neutrality of Thailand since there would be

no/

ตัวอย่างเอกสารที่ 1: สหค "CAB 21/1026"

เรื่อง "Thailand and Indo-China: British policy; Japanese threat to, 1940-41"

ขณะที่ฝ่ายพลเรือน แม้จะดำเนินงานอยู่ภายใต้คณะกรรมการป้องกันราชอาณาจักร เช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่มีโครงสร้างที่เป็นรูปแบบชัดเจนเหมือนกับฝ่ายทหาร หลักๆ จะมี คณะกรรมการป้องกันการรุกรานฝ่ายพลเรือน (Civil Defence Committee) คณะกรรมการนโยบายภายในประเทศ (Home Policy Committee) คณะกรรมการนโยบายเศรษฐกิจ (Economic Policy Committee) และคณะกรรมการนโยบายอุปโภคและบริโภค (Food Policy Committee) คณะกรรมการเหล่านี้ยังประกอบไปด้วย คณะอนุกรรมการอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งสร้างปัญหาให้การติดต่อประสานงาน ดำเนินไปอย่างล่าช้า ไม่ทันกับสถานการณ์ จนเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้กองทัพอังกฤษ และฝ่ายสัมพันธมิตรพ่ายแพ้ในการรบที่นอร์เวย์เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2483 อาร์เธอร์ เนวิลล์ แชมเบอร์เลน (Arthur Neville Chamberlain) นายกรัฐมนตรี ขณะนั้น ได้แสดงความรับผิดชอบในการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดด้วยการลาออก จากตำแหน่ง ทำให้ วินสตัน สเปนเซอร์ เชอร์чилล์ (Winston Spencer Churchill) ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2483 นำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายในคณะรัฐมนตรีการสงคราม เนื่องจากเชอร์чилล์ ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมควบคู่ไปด้วย หรือพูดอีกแบบ คือ อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้ รวมอยู่ในตัวเชอร์чилล์ ทำให้การประสานงานเรื่องการทหาร รวมทั้งการพิจารณา แก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทางเมือง และทางเศรษฐกิจทั่วไป สามารถทำได้ อย่างฉับไวกว่ารัฐบาลของแชมเบอร์เลนมาก

หลังเชอร์чилล์เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ประเทศไทยได้ลงนามใน สนธิสัญญาไม่รุกรานกับสหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ในการลงนามครั้งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของ ประเทศไทยขณะนั้น มีสมมติฐานว่า จะมีการแก้ไขเขตแดนระหว่างประเทศไทย กับอินโดจีนฝรั่งเศสในอนาคตอันใกล้ อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าการลงนามไม่นาน คือเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2483 อังกฤษต้องเร่งถอนทหารออกจากดังก์เคอร์ก (Dunkirk Evacuation) และต่อมาในวันที่ 14 มิถุนายน ฝรั่งเศสก็ตกอยู่ภายใต้ การยึดครองของเยอรมนี ทำให้รัฐบาลไทยเห็นว่าชาติสัมพันธมิตร โดยเฉพาะฝรั่งเศส กำลังเพลี่ยงพล้ำ และเป็นโอกาสดีที่รัฐบาลชาตินิยมของจอมพล ป. จะดำเนินการ เรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส แกนนำฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างอังกฤษ และสหรัฐฯ จึงเริ่มรู้สึกไม่สบายใจกับท่าทีของประเทศไทย และในขณะเดียวกันก็วิตกกังวลต่อ ความพยายามที่จะรุกเข้ามาบีบบังคับ ทั้งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และทาง การทหารของฝ่ายญี่ปุ่น ภายใต้นโยบายจัดระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก และการสร้างวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา (New Order and Greater East Asia Co-Prosperity Sphere) ผู้สนใจเกี่ยวกับนโยบายที่อังกฤษมีต่อประเทศไทยในช่วง แรกเริ่มนี้สามารถสืบค้นข้อมูลจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักร ในหมวด “เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี” (Prime Minister's Office, PREM) และ “เอกสารสำนักงานคณะรัฐมนตรี” (Cabinet Office, CAB) ดังตัวอย่างเอกสาร ที่ 1 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการที่ โจเซอะ ครอสบี้ (Josiah Crosby) อัครราชทูต อังกฤษประจำประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2477-2484 ได้พูดคุยเป็นการส่วนตัว กับพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเกี่ยวกับความมุ่งหวังของประเทศไทยที่เข้ายึดลาว และเขมร พระองค์เจ้าวรรณฯ ได้กล่าวกับอัครราชทูตอังกฤษว่า ประเทศไทยเองก็ไม่ต้องขอให้ญี่ปุ่นเข้ามาบีบบังคับในอินโดจีนฝรั่งเศสเช่นกัน ส่วนครอสบี้ก็กล่าวถึง ความกังวลที่อังกฤษมีความเป็นไปได้ที่ญี่ปุ่นจะใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านเพื่อ เข้าตีมาลาया และพม่า ซึ่งอยู่ในการปกครองของอังกฤษ

เริ่มต้นจาก “เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี” หรือ PREM มีที่มาคือ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เซอร์ซิลส์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระหว่างปี พ.ศ. 2483-2488 จะมีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในกลุ่มเอกสารการปฏิบัติการ (Operational) ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่า “Churchill Papers” ซึ่งเป็นเอกสารที่รวบรวมรายละเอียดการสนทนา และการปรึกษาหารือกันระหว่างเซอร์ซิลส์ กับกลุ่มที่ปรึกษาต่างๆ นอกเหนือไปจากคณะรัฐมนตรี ทั้งยังครอบคลุมถึงการดำเนินการทางสงคราม ทั้งในแง่การทหาร และนโยบายต่างประเทศด้วย

เอกสารในกลุ่ม PREM นี้ มีส่วนย่อยที่เรียกว่า “PREM 3 – Operations Papers” เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน และแผนปฏิบัติการต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความคิด ตลอดจนการทำงานของเซอร์ซิลส์ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย และภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีสาระสำคัญที่น่าสนใจอยู่ที่การปรึกษาหารือระหว่างเซอร์ซิลส์ กับคณะที่ปรึกษา จะเผยให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับการรุกรานของญี่ปุ่นในภาคพื้นแปซิฟิก ปฏิบัติการในสุมาตรา และมาลายา ตลอดจนการป้องกันอินเดีย ศรีลังกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และรวมถึงอำนาจนิคมของเนเธอร์แลนด์ ตัวอย่างของจดหมายเหตุชุดนี้มีดังนี้

PREM 3/159/1 – Japanese intentions, 1944 Jan.

PREM 3/159/6 – Policy towards Siam, 1945 Feb. – Sept.

PREM 3/159/9 – Report on Japanese operations against Malaya and Netherland East Indies, 1941 Dec. – 1942 Mar.

PREM 3/408/5 – Role of SOE in Far East

ขณะที่ “เอกสารสำนักงานคณะรัฐมนตรี” หรือ CAB นั้นจะประกอบไปด้วยกลุ่มเอกสารที่รวบรวมจากแหล่งที่มาอย่างเป็นทางการ เพื่อวัตถุประสงค์ในเชิงประวัติศาสตร์ บันทึกเอกสารชุดนี้นับว่ามีคุณค่ามากในแง่ที่ทำให้ผู้ค้นคว้าสามารถเข้าใจความสำคัญ และระบบการทำงานของสำนักคณะรัฐมนตรี ซึ่งทำหน้าที่เป็นสำนักเลขาธิการให้กับคณะกรรมการต่างๆ เช่น คณะกรรมการป้องกันราชอาณาจักร คณะกรรมการคณะรัฐมนตรี ฯลฯ เอกสารชุดนี้จะมีทั้งบรรดาดำเนินที่คณะรัฐมนตรี และบันทึกของสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ตัวอย่างเอกสารราชการชั้นต้นของสำนักงานคณะรัฐมนตรีจะมีดังต่อไปนี้

กลุ่ม “CAB 21 – Cabinet Office: Registered Files” ประกอบไปด้วยแฟ้มข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ที่คณะกรรมการคณะรัฐมนตรีการสงคราม (War Cabinet Committee) หรือคณะรัฐมนตรี และคณะกรรมการป้องกันราชอาณาจักรรับผิดชอบ นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงกลไกการทำงานของคณะรัฐมนตรี ตลอดจนคณะกรรมการธิการคณะรัฐมนตรีชุดต่างๆ เอกสารที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยในเอกสารจดหมายเหตุชุดนี้คือ

CAB 21/1027 – Thailand and Indo-China: British policy; Japanese threat to, 1941-45

CAB 21/1950 – Thailand and Indo-China: British policy, 1945-46

CAB 21/1969 – Burma-Siam railway, 1945-46

กลุ่ม “CAB 65 – War Cabinet and Cabinet: Minutes (WM and CM Series)” มีบทสรุปวาระการประชุม (Conclusions) ของคณะรัฐมนตรีการสงคราม เริ่มจากเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2488 และของคณะรัฐมนตรีเริ่มจากเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2488 รวมถึงรายงานผลการประชุมของรัฐมนตรีที่ไม่ได้อยู่ในคณะรัฐมนตรีการสงคราม และภาคผนวกที่เป็นความลับ (Confidential Annex) นอกจากนี้ยังมีดัชนีเรื่อง (Subjects index)

ภาพที่ 4 โต้ประชาสัมพันธ
ที่คอยให้บริการข้อมูลเบื้องต้น
แก่ผู้มาเยือน

ภาพที่ 5 ส่วนจัดแสดง
นิทรรศการที่มีปรับเปลี่ยน
หมุนเวียนตลอดปี

ภาพที่ 6 บรรยากาศภายใน
ห้องสืบค้นของหอจดหมายเหตุฯ

ภาพที่ 4

ภาพที่ 5

ภาพที่ 6

ที่สำคัญเกี่ยวกับประเทศไทยจะมี

CAB 65/19/12 - The Far East - Japan; the Far East - Co-operation with the United States of America; Thailand

และสุดท้ายคือ กลุ่ม “CAB 106 – War Cabinet and Cabinet Office: Historical Section: Archivist and Librarian Files: (AL Series)” ซึ่งประกอบทั้งรายงานการปฏิบัติการ (Operation reports) หนังสือราชการ และเอกสารสำคัญอื่นๆ ที่รวบรวมขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เรียบเรียงประวัติศาสตร์ของสหราชอาณาจักรช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เอกสารที่น่าสนใจสำหรับเรื่องประเทศไทย คือ

CAB 106/24 – Siam: Temporary Military Agreement No. 1 signed at Kandy 1945 Sept. 8, by the Supreme Allied Commander South East Asia, Admiral Mountbatten, and Chief of the Siamese Military Mission, Lieutenant-General Sakdi Senanavong

CAB 106/28 – Report on “F” Force: Allied prisoners of war in Singapore and Thailand, 1944

CAB 106/169 – Copy of report on prisoners of war in Thailand 1943 May. – Dec. by Col. Dillon

ต่อมาหลังญี่ปุ่นยกกองทัพบุกเข้ารุกรานประเทศไทยตั้งแต่ตอนเช้าตรู่ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ปรึกษารือกับผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันเดียวกัน และเห็นตรงกันว่า สมควรที่จะจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น ซึ่งก็เป็นเวลาไม่นานนักก่อนที่คนไทยในอังกฤษจะได้รับทราบข่าวจากทางวิทยุ ซี.บี.ซี. ว่า หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน แถลงไม่รับฟังคำสั่งของรัฐบาลไทย หลังจากนั้น นักศึกษาไทย

Please return to B/S/Sp.

BB AIR
O/H

SECRET

To: AD/O
From: O.4020

5th January, 1943.
WP/PT/316/34

Memorandum - Free Thais

The present position as regards "British" and "American" Free Thais seems to be as follows:-

1. A small number of Free Thais recruited in the U.S.A. have been secretly trained by the U.S. Army and O.S.S. for S.O. in Thailand.
2. The salaries of these Thai officers and possibly other expenses have been paid, so far, by the Thai Legation out of their own funds unfrozen by the U.S. Treasury.
3. The Thai Legation in the U.S.A. is apparently recognized as a nucleus of a Free Thai Government but the exact position of this Legation and Government is not known to this office.
4. O.S.S. apparently not knowing what to do with these "Thai Armed Forces" decided to ship them to China to operate on China-Laos and China Thailand borders under an American officer (Captain Devlin) who, in a way, will be under the Chinese High Command.
5. The British Government recruited a number of Thais who are undergoing military training in India. This office does not know their ultimate employment nor London's general policy towards Thailand.
6. New Delhi's inquiry concerning American-trained Thais was principally due to the discrepancy of the rate of pay of Thai officers in the U.S.A. and India. This discrepancy has been somewhat straightened out after it was decided in Washington to pay Thai officers, irrespective of rank, at U.S. 2nd Lieutenant base rate of pay (U.S. \$205 to U.S. \$230 per month).
7. It is not known to this office whether there exists a co-ordinated Anglo-American policy towards Thailand, and personal inquiries made at the British Embassy did not elucidate the matter.

ตัวอย่างเอกสารที่ 2 รหัส "HS1/65"
เรื่อง "Siamese in UK at outbreak of war"

ในอังกฤษจึงประชุมปรึกษาหารือว่า ควรจะดำเนินการในแนวทางเดียวกับคนไทยในสหรัฐฯ อย่างไร ซึ่งที่ประชุมเห็นพ้องร่วมกันที่จะมอบให้ พระมนูเวทย์วิมลนาท เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน เป็นหัวหน้าเสรีไทยสายอังกฤษ แต่ท่านเอกอัครราชทูตปฏิเสธ เพราะเห็นว่าเป็นการขัดคำสั่งรัฐบาล และอาจมีความผิดฐานเป็นกบฏนอกประเทศ นักศึกษาไทยในอังกฤษจึงหันไปขอความช่วยเหลือจากเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน เพื่อติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษ แต่การเจรจาก็ไม่ราบรื่น เหตุด้วยอังกฤษถือประเทศไทยเป็นประเทศคู่สงครามกับตน เนื่องจากการที่รัฐบาลของจอมพล ป. ประกาศสงครามกับฝ่ายอังกฤษ และสหรัฐฯ ไปเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 จนกระทั่งในเดือนมีนาคมปีเดียวกัน หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ หรือท่านชื่น จึงเห็นความตั้งใจจริงของเหล่านักศึกษาไทยในอังกฤษที่พยายามจะมีส่วนช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรต่อต้านญี่ปุ่น หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิทนั้นมาลี้ภัยการเมืองอยู่ที่ประเทศอังกฤษหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และได้รับความไว้วางใจจากทางรัฐบาลของเซอร์ซิลส์ให้ทำงานในหน่วยภูมิศาสตร์ของกองบัญชาการกองทัพอังกฤษ โดยมีหน้าที่พัฒนาการจัดทำแผนที่ของประเทศไทย เขาให้ความสนับสนุนด้วยการเสนอต่อรัฐบาลอังกฤษว่า นักศึกษาไทยอาสาที่จะแทรกซึมกลับเข้าไปในประเทศ เพื่อจัดตั้งกองกำลังใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น ข้อเสนอนี้ทำยที่สุดได้รับความสนใจจากกองทัพอังกฤษ จึงนำมาสู่การก่อตั้งเสรีไทยสายอังกฤษ ซึ่งขึ้นตรงกับสำนักงานหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (Special Operations Executive, SOE)

ทั้งนี้ บรรดาเอกสารว่าด้วยการก่อตั้งเสรีไทยสายอังกฤษที่มีให้บริการอยู่ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักรจะอยู่ในชุดจดหมายเหตุชื่อ “สำนักงานหน่วยปฏิบัติการพิเศษ” (Special Operations Executive) หรือ HS โดยมีบันทึกการทำหน้าที่ของหน่วยปฏิบัติการพิเศษ ซึ่งคอยสนับสนุนการก่อวินาศกรรม และช่วยเหลือขบวนการต่อต้านฝ่ายศัตรูในดินแดนที่ถูกยึดครอง เอกสารหลักเกี่ยวกับการดำเนินงานในตะวันออกไกล โดยเฉพาะเรื่องกองกำลัง 136 (Force 136) จะอยู่ในเอกสารย่อยชุด “HS 1 – Far East: Registered Files” ซึ่งมีเนื้อหาเผยให้เห็นการบริหารงาน และกิจกรรมทั้งหลายของหน่วยปฏิบัติการพิเศษ โดยเนื้อหาดังกล่าวจะครอบคลุมถึงเรื่องพม่า ประเทศไทย อินโดจีนฝรั่งเศส แหลมมลายู จีน ญี่ปุ่น อินเดีย ออสเตรเลีย และหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของดัตช์ (Dutch East Indies) อนึ่ง ผู้สนใจศึกษาประเทศไทยเป็นการเฉพาะสามารถสืบค้นข้อมูลได้จากเอกสาร ชุด “HS 1/48” ถึงชุด “HS 1/79” รวม 32 แฟ้ม โดยตัวอย่างเอกสารในชุดนี้มี อาทิ

- HS 1/48 – Former British residents; Siamese personalities; agents; recommendations re Red Elephants; Tularaks in China
- HS 1/52 – Siam Country Section (SCS) agent personnel forms; Siamese students at EWS (1); disposal of Grey and Indigo parties
- HS 1/65 – Siamese in UK at outbreak of war (ตัวอย่างเอกสารที่ 2)
- HS 1/66 – Siamese in UK at outbreak of war; recruitments and discharges of WHITES
- HS 1/72 – Country sections intelligence; HMG declaration; Svasti's account of Free Siamese Movement (FSM); SOE policy; Death of Balankura
- HS 1/73 – Country sections intelligence; HMG's declaration; background on FSM; comments on new Siamese government

นอกจากนี้ เอกสารจดหมายเหตุของกระทรวงการต่างประเทศ (Records created or inherited by the Foreign Office) หรือที่นิยมเรียกกันสั้นๆ ว่า “FO” ยังมีเอกสารเกี่ยวกับประเทศไทยระหว่างช่วงสงครามด้วย โดยจะอยู่ในส่วนแผนกการเมืองของกระทรวง (Foreign Office: Political Departments) หรือ “FO 371” เอกสารเรื่องประเทศไทยนั้นมีอยู่ประมาณ 180 แฟ้ม โดยตัวอย่างเพียงเล็กน้อยของเอกสารในกลุ่มดังกล่าวจะมีดังนี้

FO 371/23595 – Siamese foreign policy – proposed non-aggression pacts with Britain and France.

FO 371/24750 – Thai foreign policy: Non-Aggression Pacts with France and the United Kingdom: Chinese anti-Thai propaganda: situation in Thailand: Chinese-Thai relations: Japanese Treaty of Alliance with Thailand: internal political situation in Thailand.

FO 371/28111 – Indo-China/Thailand dispute.

FO 371/28120 – Japanese-Thai situation.

FO 371/28133 – Anglo-Thai relations.

FO 371/28165 – Thai-Japanese Alliance.

FO 371/35978 – Free Siamese Movement.

FO 371/46556 – Policy towards Siam: military agreements with Siam: Formal agreement between the Government of the United Kingdom and the Government of India on the one hand and the Siamese Government on the other, for the termination of the State of War.

จากตัวอย่างทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าหอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักรเป็นแหล่งข้อมูลที่มีเอกสารเกี่ยวกับประเทศไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของโลก นอกเหนือจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหรัฐฯ และหอจดหมายเหตุแห่งชาติของประเทศไทยเอง เพิ่มเติมไปจากบรรดาหมวดเอกสารที่ถูกกล่าวถึงข้างต้นแล้ว ยังมีเอกสารหมวดอื่นๆ อีกที่ครอบคลุมช่วงปี พ.ศ. 2482-2488 เช่น เอกสารจดหมายเหตุหมวดกระทรวงกลาโหม (War Office, WO) มีชุดเอกสารประมาณ 152 ชุด เอกสารจดหมายเหตุของกระทรวงทหารเรือ (Admiralty, ADM) มีชุดเอกสารประมาณ 8 ชุด เอกสารจดหมายเหตุของกระทรวงทหารอากาศ (Air Ministry, AIR) มีชุดเอกสารประมาณ 32 ชุด เป็นต้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ควรคำนึงถึงคือปริมาณของเอกสารที่จะต้องใช้ความพยายามในการสืบค้น เพราะเรื่องบางเรื่องอาจไปอยู่ในหมวดเอกสารของแผนก หรือของกระทรวงอื่นๆ เนื่องจากเอกสารเรื่องประเทศไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มักจะเกี่ยวพันกับนโยบายระหว่างประเทศ และนโยบายทางการทหาร ผู้ค้นคว้าจึงต้องมีความเข้าใจในระบบบริหารจัดการของแต่ละหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ พร้อมทั้งเข้าใจนโยบายต่างๆ จากคณะรัฐมนตรี การสงคราม ดังนั้น ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ค้นคว้าจะต้องค้นหาเอกสารในหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมของเรื่องที่ค้นคว้า และทำให้การค้นคว้าสัมฤทธิ์ผลสูงสุด ■

เชิงอรรถ

¹ ภายใต้กฎหมายปฏิรูปรัฐธรรมนูญ และการกำกับดูแลพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2553 รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายที่จะย่นระยะเวลาปิดเอกสารลงมาให้เหลือเพียง 20 ปี

² รัฐมนตรีว่าการกระทรวงนี้ มีหน้าที่รับผิดชอบหน่วยปฏิบัติการพิเศษ (Special Operations Executive, SOE)

บรรณานุกรม

- Cabinet papers: Complete classes from the CAB and PREM series in the Public Record Office, London, series one, *PREM 3: Papers Concerning Defence and Operational Subjects, 1940-1945, Winston Churchill, Minister of Defence, Secretariat Papers* (Adam Matthew Publications, 1999), pp. 9-189.
- Cantwell, J. Dennis, *The Second World War: A Guide to Documents in the Public Record Office*, (Public Record Office Handbook No. 15, 1993), pp. 5-227.
- M. C., Thailand, "Indo-China, and Japan's South Sea Policy," *Bulletin of International News*, Vol. 18, No. 5 (Royal Institute of International Affairs, 1941): pp. 259-266.
- Maleenont, Nobchulee, "No God-Damned Thailander Can Be Trusted to Do a Job Without Getting Political Minded: The Free Thai Movement and the Politics of Independence During World War II," *Voces Novae: Chapman University Historical Review*, Vol. 2, No. 2 (2010): pp. 1-19, <http://journals.chapman.edu/ojs/index.php/VocesNovae/article/view/56> (accessed June 21, 2014).
- Nik Mahmud, Nik Anuar bin, "Anglo-Thai Response to Japanese Threat, 1940-41: A Preliminary Survey," *Jebat: Malaysian Journal of History, Politics and Strategic Studies*, Vol. 07-08 (1988): pp. 122-127, <http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/11493576.pdf> (accessed November 8, 2014).
- Reynolds, E. Bruce, *Thailand's Secret War: The Free Thai, OSS, and SOE during World War II*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, Chapter 1.
- Wilson, S. S., *The Cabinet Office to 1945*. (Public Record Office Handbooks no. 17, 1975), pp. 35-101.
- Wyatt, D. K. and Wilson, C. M., Thai Historical Materials in Bangkok: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 25, No. 1 (Association for Asian Studies, 1965): pp. 105-118.
- ทศ พันธุมเสน และ จินตนา ยศสุนทร, *จากมหาสงครามสู่สันติภาพ* (กรุงเทพฯ: อักษรสารสิน, 2542), นน. 7-54.

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม และจัดเก็บเอกสาร สิ่งพิมพ์ รูปภาพ วิดีทัศน์ โสตทัศนวัสดุ แถบบันทึกเสียง วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนสิ่งของอันทรงคุณค่าของทางมหาวิทยาลัย อีกทั้งเป็นแหล่งให้บริการข้อมูลเพื่อการศึกษา การค้นคว้า วิจัย และการเผยแพร่ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในอดีต ตลอดจนพัฒนาการของสังคมภายนอกที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในด้านต่างๆ

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้บริการแก่นักศึกษา นักวิจัย และบุคคลทั่วไป ตั้งแต่วันจันทร์ ถึงวันศุกร์ ระหว่างเวลา 9.30 ถึง 16.00 (มีช่วงพักกลางวันระหว่าง 12.00 ถึง 13.00) สำหรับข้อมูลเพิ่มเติม โทร. 0-2613-3840-1 หรือ tuarchives@yahoo.com

รายงานผลงานและกิจกรรม ปี 2557 หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับมอบหมายภาระงานให้จัดการเอกสาร และจดหมายเหตุของทางมหาวิทยาลัย โดยครอบคลุมถึงงานด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับหลักยุทธศาสตร์แผนการพัฒนาระบบอุดมศึกษา หอจดหมายเหตุฯ นั้น แบ่งภาระงานในความรับผิดชอบออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ (1) การจัดการเอกสาร และจดหมายเหตุต่างๆ ได้แก่ การประเมินคุณค่า การรับมอบเอกสาร การจัดเรียงและทำบัญชีช่วยค้นเอกสาร การให้บริการค้นคว้า การทำสื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การจัดกิจกรรม/สัมมนาทางวิชาการในเรื่องเกี่ยวข้อง ฯลฯ และ (2) การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวในวาระสำคัญต่างๆ ของมหาวิทยาลัย และนิทรรศการถาวรที่ตึกโดม ท่าพระจันทร์ 2 ห้อง คือ ห้องอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ และหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. งานให้บริการเอกสาร เยี่ยมชมห้องจัดแสดง ประเมินคุณค่าเอกสาร และ
รับมอบเอกสาร

ลำดับ	ลักษณะงาน	จำนวน
1	ผู้ให้บริการเอกสาร	79 คน
2	ผู้เยี่ยมชมห้องอนุรักษ์สถาน ปรีดี พนมยงค์ และหอประวัติศาสตร์ฯ	4,842 คน
3	งานประเมินคุณค่าเอกสาร	159,031 แฟ้ม
4	งานรับมอบเอกสาร	138 รายการ
5	ใช้บริการข้อมูลผ่านเว็บไซต์	30,048 คน

2. การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่

2.1. จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ฉบับที่ 18 จำนวน 2,000 เล่ม เป็น
สิ่งพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ทางจดหมายเหตุ และหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์
มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานผลงานและกิจกรรมของหอจดหมายเหตุฯ กำหนด
เผยแพร่ในวันที่ 11 พฤษภาคม ของทุกปี

2.2. จัดพิมพ์บทปาฐกถา “ความฝันเดือนตุลา” ของ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
อดีตผู้นำนักศึกษา แสดง ณ ลานโพธิ์ ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2556 ในโอกาส
ครบรอบ 40 ปี เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จำนวน 2,000 เล่ม

2.3. จัดพิมพ์หนังสือ “จำกัด พलगกูร: บทบันทึกงานครบรอบ ๖๘ ปี
วันสันติภาพไทย” จำนวนรวม 1,000 เล่ม เพื่อเป็นที่ระลึกในการจัดงานครบรอบ
69 ปี วันสันติภาพไทย วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2557 โดยนำเนื้อหาจากงานเสนา
วิชาการในปี พ.ศ. 2556 มาพิมพ์เผยแพร่ เพื่อบันทึกไว้เป็นหลักฐานการทำงาน
วิชาการในแต่ละปี เนื้อหาการจัดเสนาในปี พ.ศ. 2556 มี 2 ส่วน คือ “ภารกิจ
เพื่อชาติเพื่อ Humanity ของจำกัด พलगกูร กับเอกราชไทย” และ “ปฏิบัติการ
เสรีไทยในประเทศ (บางส่วน)”

2.4. จัดพิมพ์ “หนังสือธรรมศตวรรษานุกรม 80 ปี (2477–2557)” จำนวน
2,000 เล่ม เนื่องในวาระเฉลิมฉลอง 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย เนื้อหา
เป็นการรวบรวมภาพประวัติศาสตร์ และเหตุการณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในรอบ 8 ทศวรรษที่ผ่านมา เรียงตามลำดับเวลา เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการ และ
ความเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัย นับตั้งแต่ปีแห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย
มาจนถึงพ.ศ. 2557 โดยอาศัยข้อมูลจากหลายแหล่ง ประกอบด้วยหนังสือ สื่อดิจิทัล
ภาพขาว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากคลังข้อมูลของหอจดหมายเหตุฯ เอง

2.5. จัดพิมพ์หนังสือ “สมุดภาพ กำแพง - กาลเวลา ๘๐ ปี ธรรมศาสตร์
(๒๔๗๗–๒๕๕๗)” จำนวนทั้งหมด 1,000 เล่ม โดยมีเนื้อหาตามนิทรรศการ
“กำแพง - กาลเวลา ๘๐ ปี ธรรมศาสตร์ (๒๔๗๗–๒๕๕๗)” ที่หอจดหมายเหตุฯ
จัดในวาระเฉลิมฉลอง 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย ณ บริเวณกำแพงชรา
(กำแพงด้านถนนพระจันทร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี)

2.6. จัดพิมพ์หนังสือ “ธรรมศตวรรษานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ (Thammasat
Chronology 80th (1934–2014))” จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อเผยแพร่หนังสือให้แก่
มหาวิทยาลัยคู่สัญญา และชาวต่างประเทศที่มาเยี่ยมชมมหาวิทยาลัย

หอจดหมายเหตุจัดทำสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ผลงาน และกิจกรรมทางวิชาการ

จัดส่งให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัย คณะ สำนัก สถาบัน กอง หน่วยงานในสังกัด สำนักงานอธิการบดี ตลอดจนหน่วยงานอิสระภายในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังส่งไปเผยแพร่ในห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ หอจดหมายเหตุต่างๆ และศูนย์เอกสารเครือข่าย สื่อมวลชนสายการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม และผู้มีอุปการคุณต่อหอจดหมายเหตุฯ

3. งานจัดทำฐานข้อมูลสิ่งพิมพ์ และ E-Book ของหอจดหมายเหตุฯ ทั้งหมดเพื่อนำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ www.arc.tu.ac.th

4. การจัดทำข้อมูลสำรองเอกสารจดหมายเหตุ เพื่อการอนุรักษ์และการให้บริการ สำหรับปีงบประมาณ 2557 หอจดหมายเหตุฯ ได้ดำเนินการจัดทำข้อมูลสำรองเอกสารจดหมายเหตุ โดยเลือกเอาเอกสารกลุ่มที่มีความสำคัญ และมีผู้สนใจใช้บริการมากเป็นลำดับแรก คือ เอกสารชุดสำนักทะเบียนและประมวลผล กลุ่มใบสมัครและคะแนนสอบไล่ เอกสารสิ่งพิมพ์นักศึกษา และสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและประชาธิปไตย โดยการจัดทำข้อมูลสำรอง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การถ่ายไมโครฟิล์ม และการจัดทำเป็นเอกสารดิจิทัล

5. งานประชุมวิชาการ

5.1. การจัดสัมมนาวิชาการจดหมายเหตุ เนื่องหลังการรวบรวมต้นฉบับหนังสือผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477–2556) และเปิดตัวหนังสือธรรมศาสตร์อนุกรม 80 ปี (2477–2557) วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2557 ณ ห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์

5.2. งานสัมมนาวิชาการในโอกาสครบรอบ 69 ปี วันสันติภาพไทย ทางมหาวิทยาลัยได้ร่วมกับสถาบันปรีดี พนมยงค์ จัดกิจกรรมวิชาการในโอกาสดังกล่าว ภายใต้หัวข้อเรื่อง “ขบวนการเสรีไทยกับการรักษาสันติภาพในประเทศไทย” วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ณ ห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์

5.3. งานสัมมนาวิชาการในโอกาสครบรอบ 41 ปี 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เรื่อง “จาก ๑๔ ตุลา ๑๖ ถึงการปฏิรูปใหญ่ประเทศไทย” วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2557 ณ ห้องประชุม LT 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

6. แผนงานในอนาคต

6.1. แผนการจัดซื้อครุภัณฑ์สำหรับการจัดเก็บเอกสาร และการขนย้ายเอกสาร ซึ่งยังไม่มีที่จัดเก็บ ไปไว้ ณ ห้องเก็บเอกสารชั่วคราว อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี

6.2. การจัดเรียงและจัดทำบัญชีช่วยค้นเอกสารส่วนบุคคล อ.ปรีดี-ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

6.3. การจัดเรียงและจัดทำบัญชีช่วยค้นรูปภาพส่วนบุคคล อ.ปรีดี-ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

6.4. การจัดเรียงและจัดทำบัญชีช่วยค้นเอกสารส่วนบุคคลกุหลาบ สายประดิษฐ์

6.5. การจัดประชุม/สัมมนาในหัวข้อ “การปรับปรุงตารางกำหนดอายุเอกสาร และการประเมินคุณค่าเอกสาร”

สำหรับประเทศไทยเอง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังดูมีค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะที่นอกเหนือจากประวัติศาสตร์การทหาร และประวัติศาสตร์การทูต หากจะอธิบายว่า นี่เป็นเพราะเราไม่ได้รับผลกระทบ หรือมีบทบาทเทียบเท่าประเทศอังกฤษ ก็คงฟังไม่ขึ้นนัก เพราะชัดเจนว่า เราต้องอยู่ใต้เปลวเพลิงแห่งสงคราม เป็นทั้งเหยื่อ เป็นทั้งตัวแสดง เป็นทั้งสมรภูมิ ขณะเดียวกัน ก็ยังพูดได้ว่า พัฒนาการของประเทศไทยทุกวันนี้ ได้มีส่วนถูกหล่อหลอมมาจากภัยสงครามเมื่อ 70 ปีก่อน ดังนั้น เราจึงควรให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จุฬาสารหอจดหมายเหตุยุทธศาสตร์ฉบับนี้จะได้มีส่วนร่วมด้วยการหยิบยกประเด็นดังกล่าวมานำเสนอ

จากบทบรรณาธิการ
ภูรี พ่วงศ์เจริญ

